

**BOSNA-HERSEK'İN JEOSTRATEJİK
ÖNEMİ VE TÜRKİYE**

Ercan SEYHAN
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ
Afyonkarahisar
2007

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI**İmza**

Danışman Üye : Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ

Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Sadık SARISAMAN

Yrd.Doç.Dr. Şaban ORTAK

Tarih Anabilim dalı Yüksek lisans öğrencisi Ercan SEYHAN'ın '**Bosna Hersek'in Jeostratejik Önemi ve Türkiye**' başlıklı tezini değerlendirmek üzere 30.03.2007 günü saat 14:00'de Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ**BOSNA-HERSEK'İN JEOSTRATEJİK
ÖNEMİ VE TÜRKİYE**

Ercan SEYHAN
Tarih Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mart 2007

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ

Çalışmada, Türkiye için Bosna Hersek'in tarihsel, kültürel miras niteliği taşımasının yanı sıra coğrafi konum açısından Avrupa'ya uzanan eksen üzerinde bulunması nedeniyle, Soğuk Savaş sonrasının yeni ilişkiler düzeninde de stratejik önemini korumakta olduğu belirtilmektedir.

Ekonomik, kültürel ve siyasi olarak Balkanlar'da ilişkileri gelişmiş, bölgenin istikrarı ve barışı için roller üstlenmiş ve sonuçta Balkanlar'da ağırlığını arttırmış bir Türkiye'nin siyasal olarak dahil edilmediği, bir Balkan coğrafyasının AB'yle bütünleşmesi daha zor olacaktır. Türkiye'nin bu bilinçle davranması ve Balkanlarda tarihi ortak geçmişi bulunan Bosna Hersek'e gereken jeopolitik ve jeostratejik önemi vererek AB karşısında ağırlığını ve etkinliğini, bizzat AB'nin ilgi alanlarında etkinlik sağlayarak göstermesi stratejik değerdedir.

ABSTRACT**THE GEO-STRATEGIC IMPORTANCE OF
BOSNA-HERZEGOVINA AND TURKEY**

Ercan SEYHAN
Department of History

Afyon Kocatepe University, The Institute of Social Sciences
March 2007

Advisor: Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ

This dissertation implies that, despite its historical and cultural inheritance it has, Bosna i Herzegovina is still keeping the strategic importance for Turkey in relations occurred after the cold war with the fact that it lies in the axis through Europe.

Without politically including Turkey in Balkan Geography which has strong economic, cultural, political relations with Balkans and has got role for peace stabilation in the region, it is obvious that it will also be very difficult for Balkan Territory to be integrated with European Union.

It is a very big strategic value for Turkiye to show its efficiency especially in the EU interest areas with giving geo-politic and geo-strategic importance to Bosna i Herzegovina which has got a common history.

ÖZGEÇMİŞ

Ercan SEYHAN

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: : 1991 Kara Harp Okulu
Lise : 1987 Kuleli Askeri Lisesi
Y.Lisans : 2003 A.Ü. Sağlık Bilimler Enstitüsü
Fizik İncelemeler ve Kriminalistik Anabilim Dalı

İş / İstihdam : Jandarma Van Bölge Kriminal Laboratuvar Amiri

Alınan Burs ve Ödüller : **1.** Avrupa Birliği Hizmet Madalyası
2. ABD Savunma Bakanlığı Dil Enstitüsü
3. ABD Dz.Kuvvetleri Hizmet Kursu -I
4. ABD Dz.Kuvvetleri Hizmet Kursu -II
5. ABD Louisiana Üniversitesi Adli Bilim Kursu
6. ABD Louisiana Polis Akademisi Adli Bilim Kursu

Alınan Hizmet İçi Eğitimler : **1.** Adli Bilim Uzmanlığı – JKDB
2. TSE 17025
3. TSE İç Denetim

Yayınlar : **1.** Adli Bilim Laboratuvarlarının Akreditasyon Gerekliliği
(5N+1S) (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Kayseri, 10 Mart 1969 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil : İngilizce (Çok İyi)
İspanyolca (Az)
Boşnakça (Az)

Haritalar Listesi

	Sayfa
Harita 1. Balkanlar ve Bosna-Hersek	113
Harita 2. NATO Birliklerinin Konuşlandığı Bölgeler	114
Harita 3. Son Dönemde Etnik Grupların Yaşadıkları Bölgeler	115
Harita 4. 1878 Ayastefanos Antlaşmasına göre Osmanlı İmparatorluğu Balkan Sınırları	116
Harita 5. 1878 Berlin Antlaşmasına göre Osmanlı İmparatorluğu Balkan Sınırları	117
Harita 6. Balkan Savaşları (1912-1913) Dönemindeki Balkanlar	118
Harita 7. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar	119
Harita 8. Savaştan Önce Bosna-Hersek'in Etnik Haritası	120
Harita 9. Vance-Owen Planı'na göre Bosna-Hersek	121
Harita 10. Üç Bölgeli Plan'a göre Bosna-Hersek	122
Harita 11. Dayton Barış Antlaşması'na göre Taraflara Verilen Bölgeler	123
Harita 12. Bosna-Hersek'in Siyasi Haritası	124

Kısaltmalar Listesi

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Teşkilatı)
AİDK	: Askerî İşler Daimî Komitesi
AT	: Avrupa Topluluğu
B-H	: Bosna-Hersek
BHF	: Bosna-Hersek Federasyon
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECON	: Doğu Bloku Ülkeleri Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
DBA	: Dayton Barış Anlaşması
IFOR	: NATO Uluslararası Güç
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
JNA	: Yugoslavya Ulusal Ordusu
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KHO	: Kara Harp Okulu
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
RS	: Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska)
SFOR	: NATO İstikrar Gücü (Stabilization Force)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİKA	: Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force)
YHO	: Yugoslavya Halk Ordusu.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
HARİTALAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÖNSÖZ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**BOSNA-HERSEK'İN GENEL ÖZELLİKLERİ**

I. GİRİŞ	3
II. BOSNA HERSEK'İN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	5
III. BOSNA HERSEK'İN STRATEJİK ÖNEMİ	5
IV. BOSNA HERSEK'İN DEMOGRAFİK YAPISI	8

A) NÜFUS VE ETNİK YAPI	8
B) BOSNA-HERSEK'TE DİL VE DİN UNSURLARI	11
V. BOSNA-HERSEK'İN EKONOMİK YAPISI	14
VI. BOSNA-HERSEK'İN SOSYAL DURUMU	16
VII. BOSNA-HERSEK'TEKİ MEVCUT SİYASİ VE	
ASKERİ DURUM	17

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA HERSEK'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

I. BOSNA HERSEK'İN ESKİ DÖNEM TARİHİ	22
A) PREHİSTORİK VE KLASİK DÖNEMDE BOSNA-HERSEK	22
B) SLAVLARIN YERLEŞMESİNDEN KLUN BAN ZAMANINA KADARKİ DÖNEM	23
C) ORTAÇAĞ'DA BOSNA HERSEK VE TÜRKLERİN BALKANLARA GİRİŞİ	23
Ç) ORTAÇAĞ'A AİT BİR ÜLKENİN YOK OLMUSU	26
II. BOSNA HERSEK'İN OSMANLI DÖNEMİ TARİHİ	26
III. FRANSIZ İHTİLALİ DÖNEMİNDE BOSNA HERSEK	30
IV. ONDOKUZUNCU YÜZYILDA BOSNA-HERSEK	32
A) BÖLGEDE OSMANLI HÂKİMİYETİNİN SONA ERMESİNDEN SONRAKİ DÖNEM	32

B) BALKAN İSYANLARI VE BOSNA-HERSEK	33
1. 1804 Sırp İsyamı ve Bosna Hersek	34
2. 1861 Hersek İsyamı	35
3. 1875 Hersek İsyamı	37
4. 1878 Berlin Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgali	40
V. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ BOSNA HERSEK	42
VI. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI BOSNA HERSEK	44
VII. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI BOSNA HERSEK	47
A) JOSEF TİTO DÖNEMİ	50
B) TİTO'NUN ÖLÜMÜ VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK KRİZİ

I. BOSNA-HERSEK'TE YAŞANAN KRİZ VE ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ	56
A) BALKANLARIN MEVCUT TARİHSEL JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK DURUMU	56
B) BALKANLARIN JEOPOLİTİK KONUMUNUN ÖNEMİ	60
C) SOĞUK SAVAŞ SONRASI BALKANLARIN JEOPOLİTİK - JEOSTRATEJİK ÖNEMİ	62
D) BALKANLAR VE BOSNA HERSEK KRİZİ	64

E) BOSNA HERSEK’TE TERÖR VE KATLİAM	67
II. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN BOSNA-HERSEK KRİZİNE YAKLAŞIMLARI	75
A) VANCE-OWEN PLANI	76
B) GÜVENLİ BÖLGELER PLANI	78
C) ÜÇ BÖLGELİ PLAN	79
D) DAYTON BARIŞ ANTLAŞMASI	80
1. Dayton Barış Antlaşmasının Başarılı Tarafları	85
2. Dayton Barış Antlaşmasının Zayıf Tarafları	85
III. SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL SONRASI KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİNDE ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN YERİ	87
A) SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİNİN BALKANLARDAKİ ETKİLERİ	88
B) SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL SONRASI GELİŞMELERİN BOSNA-HERSEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	89
C) KÜRESEL BUNALIM VE BOSNA-HERSEK	91
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’NİN BALKANLAR POLİTİKASI VE BOSNA HERSEK	
I. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN BALKAN POLİTİKASI ESASLARI	93

II. TÜRKİYE’NİN BOSNA HERSEK POLİTİKASI	
ANA UNSURLARI	95
A) TÜRKİYE’NİN BÖLGEDE TARİHİ MİRASININ BULUNMASI	96
B) BÖLGENİN TÜRKİYE’YE MÜZAHİR OLMA POTANSİYELİ	97
C) BÖLGENİN JEOPOLİTİK DENGELERİ	98
Ç) TÜRKİYE VE BÖLGESEL KUŞATICI POLİTİKALAR	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
EKLER	112

ÖNSÖZ

Balkanlar; üç semavi dinin, değişik ırklara mensup insanların yaşadığı bir coğrafyadır. Bölgede değişik dil ve kültür ile bunların neden olduğu sorunlar bugün de devam etmektedir. Bugün ciddi kavgaların yapıldığı, soykırımların yaşandığı, istikrar arayan bu coğrafyada, Türkiye Cumhuriyeti'nin de tarihten gelen hak ve sorumlulukları vardır.

Avrasya ana kıtasının steplerinden Akdeniz'e inen temel kuşağını oluşturmak açısından jeopolitik, Doğu ile Batı'yı ayıran bölge olarak görülmesi açısından ise jeokültürel bir önem taşıyan Balkanlar; 20. yüzyıl boyunca askeri ve siyasi gerilim alanlarının en önde gelenlerinden birisi olmuştur. Bu asrın başında, insanoğlunun o güne kadar görmediği çapta bir cihan savaşı, jeopolitik havzada atılan bir kurşunla başlamış, Rusya ile Türkiye karşı gruplarda yer almıştı. Asrın sonunda ise Soğuk Savaşın bitişiyle yaşanan en yoğun çatışmalar da bu bölgede görülmüş ve Türkiye ve Rusya karşıt gruplar içinde yer almıştır. Bölgenin hassas jeostratejik ayırım hatları; uluslararası ilişkilerde yaşanan bunalımların, bölgeye doğrudan ve en sert şekilde yansımaları sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı Devletinin egemenliğinde 400 yıldan fazla yaşayan ve varlığını yine Osmanlı Devletine borçlu olan Bosna Hersek halkı halen Türk-İslam kültürünü bütün saflığı ile yaşamaktadır. Herhalde bundan dolayıdır ki Bosna'da kanayan yara bizlerin kalbini dağlamaktadır. Orada öldürülen her bir Boşnakla, yıkılan her bir camiyle, her bir medreseyle Türk insanının maneviyatından, kültürel değerlerinden bir şeyler, demokrasi beşiği Avrupa'nın bir türlü açılmayan gözleri önünde bilinçli olarak kopup gitmektedir.

Türkiye bugünkü jeostratejik ve jeopolitik olguyu dışlayamaz. Jeopolitik verileri dikkate almadan, günlük politikalarla ulusal, bölgesel ve evrensel politikalar şekillendirilemez. Bundan dolayıdır ki büyük Atatürk'ün aşağıdaki vasiyeti, yerine getirilmesi gereken bir borçtur.

“Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür...Tarih bir köprüdür...Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz.”

Kemal ATATÜRK

Çalışmanın hazırlanmasında yol gösteren, her türlü desteği sağlayan çok değerli danışmanım Sayın Yrd.Doç.Dr.Ahmet ALTINTAŞ ve çok değerli Hocam Sayın Zeynep ALTINTAŞ’a saygılarımı sunarım.

Çalışmam içerisinde mevzu bahis olan düşünceler tamamen şahsi görüşlerimi yansıtmakta olup, desteğini ve özverisini esirgemeyen saygıdeğer eşim Nesrin SEYHAN ile çalışmanın düzenlenmesinde yardımlarından dolayı Yrd.Doç.Dr. Ertuğrul ŞAHMETLİOğLU ve Salih UÇAR’a teşekkür ederim.

Ercan SEYHAN

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'İN GENEL ÖZELLİKLERİ

I. GİRİŞ

Karadeniz ve Akdeniz dünyasının kesiştiği stratejik bir noktada bulunan Balkanlar, aynı zamanda Avrupa'yı doğuya bağlayan eski kıtanın bir uzantısı durumundadır. Balkanların stratejik özelliği tarihsel nitelikler gösterir. Tarih boyunca Balkanları yönetmek, Batı ve Doğu güçlerini kontrol edebilecek üstünlüklere sahip olunabileceği anlamını taşımıştır.¹

Bundan dolayıdır ki, tarihsel süreç içerisinde Bosna Hersek, sadece etnik ve dinsel çatışmalara sahne olmamış aynı zamanda birçok dış güçlerin de ilgisini çekmiştir.

SSCB ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinden itibaren bağımsızlığını kazanan birçok Türk-Müslüman ülke, kendisine Türkiye'yi model alarak yakın ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Bunun asıl nedenlerinden en önemli olanı, şüphesiz ki ortak tarihsel ve kültürel bağlardır.

Bosna-Hersek'te bugün Müslümanları katleden Sırpların, Osmanlılardan önce bölgede varlıklarından söz edilmemektedir. Bosna bölgesindeki Katolik Hırvatlar ve Bogomil mezhebindeki Boşnaklar buranın yerli ahaliydiler. Sırp, Osmanlının burayı fethetmesini müteakip, Karadağ, Sırbistan ve diğer bölgelerden buraya getirilip çoban ve çiftçi olarak iskân edilmişlerdir. Bunu çok açık bir şekilde ortaya koyan delil, Bosna bölgesinde Ortodoks mabedi olarak karşımıza çıkan en erken tarihli yapının **Papraça**

¹ Mustafa SELVER, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.75.

Kilisesi olmasıdır ki, bu mabedin inşa tarihi 1547'dir. Yani, Osmanlıların bu bölgeye hâkim olmasından seksen dört yıl sonra inşa edilmiştir.²

Osmanlıların diğer kavimlere olduğu gibi Sırlara da müsamahakâr davranması neticesinde, Sırların bu bölgede müessiriyetlerinin arttığını görüyoruz.

Eski Yugoslavya Federasyonu'nun kendine özgü karmaşık yapısı ve bundan kaynaklanan iç sorunları, 1989–1990 döneminin getirdiği bağımsızlık istekleri bu devletlerin parçalanmasına kadar varan yeni şartlar yaratmıştır. Balkanlarda birbirine muhalif, hatta düşman toplumlar meydana getirilmesi, herhangi bir ülkenin kontrolünün ele geçirilmesi ya da nüfuz altına alınması amacıyla birbirine düşman parçalara bölünmesini hedef alan ve Eski Romanın “böl ve yönet” ilkesiyle ifade edilen stratejiye, XX. nci yüzyılın başından itibaren “Balkanlaştırma” adının verilmesine yol açmıştır.³

Kuzeydeki Bosna Irmağından gelen Bosna adı, büyük bir olasılıkla Illyria kökenli olduğu değerlendirilmektedir. Ortaçağ başlarında Zupanlara bağlı olan özerk yapılar nedeniyle siyasal birlikten yoksundu. Buna rağmen komşu devletlere ve Bizans'a tabi bazı kesimler mevcuttu. Kulin isimli bir Bosnalı despot, 1180 yılında kendini “Ban” (bir nevi bağımsızlık) ilan ederek bölgenin orta ve kuzey kesimlerini kapsayan bir devlet oluşturdu. Daha sonra Papalığın giriştiği misyonerlik girişimleriyle birlikte bölgeye yönelik Macar askeri müdahaleleri başladı. Kulin'in ölümünden sonra (1204) idaredeki zayıflama Ban'lık makamını Macar hâkimiyetinin bir aracı durumuna getirdi. Bu sıralarda bölge, Hırvat kökenli Subic ailesinin kontrolünde idi. 15. yüzyılda güney topraklarını elinde tutan bir asilzade'nin **herceg (dük)** namıyla Kutsal Roma – Germen koruması altına girmesinden sonra, bölgenin bu kesimi **Hersek** olarak tanımlanmaya başladı.⁴

² Devlet Arşivleri Web Sitesi [Http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/bosna/bosna.htm](http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/bosna/bosna.htm)

³ Ertuğrul Gazi ÖZKÖRÜKÇÜ, *Balkanlar*, Sempozyum Bildirisi, HAK, İstanbul, 1999, s.15.

⁴ *AnaBritannica*, C.4, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürün.Paz.A.Ş., İstanbul, 2004, s.509.

II. BOSNA HERSEK'İN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Yüzölçümü 51.129 km² olan Bosna-Hersek; Avrupa kıtasının güneybatı, Balkan yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Kuzey ve batıda Hırvatistan, doğuda Sırbistan, güneydoğuda ise Karadağ tarafından çevrilidir. Güney ucunda doğal bir limanın bulunmadığı 20 km.lik bir kıyı şeridiyle Adriyatik Denizine bakar.⁵

Tuna nehrinin bir kolu olarak Hırvatistan sınırını çizen Sava nehri, kuzeye doğru akan Una, Vrbat, Bosna ve Drina ırmaklarının sularını toplar. Drina, doğuda Bosna-Sırp sınırını çizer. Ülkenin güneydoğu kesiminde doğan Neretva Nehri, Mostar Vadisi boyunca akarak Hırvatistan'da Adriyatik Denizi'ne dökülür.

Kabaca bir üçgeni andıran Bosna-Hersek'in büyük bölümü dağlıktır. Kuzeybatı- güneydoğu doğrultusunda bir dizi sıradağ uzanır. Karadağ sınırı yakınındaki Maglic (2386 m) ülkenin en yüksek doruğudur.

Akdeniz'e yakın olmasına karşın, araya giren Dinar Alpleri nedeniyle Bosna Hersek'te Akdeniz ikliminin özellikleri görülmez. İklim bakımından Avusturya'nın dağlık kesimlerine benzeyen Bosna'da kışlar zaman zaman sert geçer. Dalmaçya bölgesiyle benzerlikler taşıyan Hersek'te yazın zaman zaman boğucu sıcaklıklar görülür.⁶

III. BOSNA HERSEK'İN STRATEJİK ÖNEMİ

Bilindiği gibi uluslararası ilişkilerin başlangıcında ve devamında devletlerin ellerindeki bütün güçlerin ortaya konması ve kullanılması düşüncesi daha sonraları zaman geçtikçe coğrafya olaylarının da kullanılmasına ve dış politikaya tatbiki imkânlarının araştırılmasına dönüşmüştür. Tüm bu çalışmalar neticesinde "Jeopolitik" adı verilen yeni bir alanın ortaya çıkması mümkün olmuştur.

⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, a.g.s.; Bosna'nın coğrafi konumu HARİTA 1'de sunulmuştur.

⁶ *AnaBritannica*, C.4, s.509.

Coğrafya ile ülkelerin politikası arasında önemli ihmal edilmeyecek bir ilişkinin varlığı hiçbir zaman unutulmamıştır. Coğrafya'nın politika üzerindeki etkileri daha çok dolaylı bir şekilde kendisini göstermiştir.⁷

Karadeniz ile Akdeniz dünyasının Avrupa ile kesiştiği stratejik bir konumda bulunan Balkanlar aynı zamanda Avrupa'yı Doğuya bağlayan iki kıtanın bir uzantısı durumundadır. Balkanların stratejik özelliği tarihsel nitelikler gösterir. Tarih boyunca Balkanları yönetmek, Batı ve Doğu güçlerini kontrol edebilecek üstünlüklere sahip olunabileceği anlamını taşımıştır.⁸ Balkanların bu özelliği göz önüne alınarak NATO güçlerinin Bosna'da konuşlanma noktalarının verildiği HARİTA 2 incelendiğinde ve NATO birliklerin konuşlandığı bu bölgelerde Osmanlı dönemindeki yerleşim bölgeleri olduğu göz önüne alınırsa Osmanlı devletinin bölge hâkimiyeti hakkında daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir.

Balkanlar, asrın başında uluslararası ilişkileri yönlendiren Rusya ve İngiltere gibi büyük güçler için Batı sömürgeciliği karşısında gittikçe güçsüzleşen bir direnişin siyasî merkezi konumunda olan Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'dan tasfiyesi açısından özel bir önem taşıyordu. Balkan Savaşı ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarından Doğu Trakya hariç tasfiyesi gerçekleştirilmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyaset ve hukuk açısından da nihaî tasfiyesi tamamlanmıştır.⁹

Balkan Yarımadası, Avrupa'nın kapısı ve önemli bir geçidi olması nedeniyle son derece stratejik bir öneme sahiptir. Bölge, Avrupa'yı Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Anadolu üzerinden Asya'ya bağlamaktadır. Bu özelliği yüzünden, diğer bir deyişle, Avrupa ile Asya arasında sınır çizgisi üzerinde bulunduğundan Balkan Yarımadası, her çeşit istila için doğal bir geçit ve yayılma yolu olmuştur. Tarihin her döneminde güneydoğudan, kuzeydoğudan ve kuzeyden gelen kavimlerin istilasına uğramıştır.¹⁰

Bosna-Hersek'in stratejik önemi; sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle, Balkan yarımadasının stratejik değeri ile birlikte mütalaa edilmelidir. Ancak, ülke coğrafi özellikleri itibariyle (dağlık ve engebeli karakteri) yarımadanın diğer bölgelerine nazaran daha az önem arz eden bir durum ortaya koymaktadır. Ülke genelde tarih boyu

⁷ Erol MÜTERCİMLER, *21. Yüzyıl ve Türkiye*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.86.

⁸ M. SELVER, *a.g.e.*, s.77.

⁹ Suat İLHAN, *AB'ne Neden Hayır?*, Ötügen Yayınevi, İstanbul, 2000, s.161.

¹⁰ Kara Harp Okulu (KHO) Web Sitesi, www.kho.edu.tr/yayinlar/cizgi/mayis2002/bosnahersek. (21.11.2004).

çok çeşitli kavimlerin istilasına maruz kalmıştır. Balkan yarımadasının (batı ucu) serhat bölgesi niteliğinde olan Bosna-Hersek, Güney Avrupa ve Balkan karakterinin birbirleriyle kaynaştığı karma bir kültür ve sosyal yapı sergiler. İşte sahip olduğu bu nitelikler nedeniyle de tarih boyu çok çeşitli ırklara ve kavimlere ev sahipliği yapmıştır.¹¹

Bosna-Hersek'in bugünkü stratejik önemi, mevcut coğrafi konumundan ziyade, sahip olduğu yeraltı zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu ülke ilk ve orta çağlarda bir maden memleketi olarak tanınırdı. Dinar Dağları iç sıralarından birine bugün de Bosna Maden Dağları denilmesinin sebebi budur. Sırp Kralları XIII. asırda Saksonyalı madencileri memleketine çağırıp iskan etmişler ve bu kaynaklardan istifade etmeye çalışmışlardır. Evliya ÇELEBİ ünlü Seyahatname'sinde, Bosna eyaletinin maden zenginliğinden bahsederek, 1643'de Saraybosna güneyinde bulunan Vares maden Ocaklarından 1200 ton demir elde edildiğini yazmaktadır.¹²

Ayrıca çinko, kurşun, manganit, krom, pirit ve gümüş maden rezervleri de oldukça yüksek seviyededir ve Bosna-Hersek sahip olduğu bu yeraltı zenginlikleri yanında çok yüksek oranda hidroelektrik gücüne de maliktir. Zira geçtiğimiz yıllarda Yugoslavya federasyonunun toplam yıllık elektrik ihtiyacının % 25'i bu cumhuriyetten karşılanmakta idi.

Görüldüğü gibi, Bosna-Hersek'in stratejik önemi coğrafi konumundan ziyade sahip olduğu doğal zenginliklerden kaynaklanmakta ve başta Sırbistan olmak üzere Hırvatistan ve hatta diğer Avrupa ülkelerinin de oldukça dikkat ve ilgisini çekmektedir.

Yeraltı zenginlikleri bakımından dağılan Yugoslavya Cumhuriyeti'nin önemli bir bölgesini teşkil etmekte olup, demir cevheri, linyit, maden kömürü, boksit madeni, asbest ve kaya tuzu Bosna-Hersek'te çıkarılmakta idi. Sırpların bu cumhuriyete neden saldırdığının altında biraz da ekonomik sebep aramak gerekirse yukarıdaki bilgiler buna güzel bir cevap teşkil edecektir.¹³

Bosna-Hersek'in stratejik önemini artıran diğer bir neden de; ülkede üç ayrı dini ve etnik özellikteki Sırp, Hırvat ve Boşnaklar'dan meydana gelen homojen olmayan

¹¹ KHO Web Sitesi, a.g.s.

¹² Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.6

¹³ KHO Web Sitesi, a.g.s.

bir toplumun varlığıdır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Sırpların ve Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer devletleri vardır. Ayrıca temelde Hristiyan olan bu toplumlar; uygun fırsatların tahakkuku halinde Bosna-Hersek topraklarını kendi ülkelerine dâhil etmek üzere her türlü yoğun çabayı göstermekte ve Müslüman Boşnaklara baskı yapmaktadırlar. Günümüzde ülkede yaşanan iç savaşın ve huzursuzluğun temelini bu düşünceden kaynaklandığı önemli bir gerçektir.¹⁴

IV. BOSNA HERSEK'İN DEMOGRAFİK YAPISI

A) NÜFUS VE ETNİK YAPI

Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunduğu devrin sonunda (1875) yapılan bir sayımda Bosna-Hersek'in nüfusu 1.051.000 olarak tespit edilmiştir. Avusturya-Macaristan Devleti'nin idaresi altında iken yapılan 1895 sayımında nüfusun 1.591.036 ve 1910 sayımında ise 1.898.044 kişiye ulaştığı ve aynı sayımda Müslümanların nüfusunun 612.090 olduğu görülmektedir ki bu da genel nüfusun % 32.24'dür. Aynı sayım bu nüfustan 1.668.587 kişinin ziraat ile geçindiğini, geri kalanların ise ticaret ve sanayi ile meşgul olduklarını tesbit ediyordu.

I. Dünya Savaşı'nı müteakip (31 Ocak 1921) yapılan sayımda nüfusun 1.889.929 olduğu tesbit edilmiştir ki, bu rakam 1910 sayımında elde edilmiş olan neticeden biraz eksiktir.¹⁵

Bosna-Hersek'te etnik olarak üç ana grup mevcuttur. Bu gruplar, aynı Slav kökenden gelmesine rağmen mezhep, din ve kültür farklılığı sebebiyle Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvatlar olarak birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır. Bu arada Yahudi ve diğer unsurlar da azınlık olarak bulunmaktadır. Muhtelif zamanlarda çeşitli kaynaklarda verilen nüfus bilgilerini aşağıdaki gibidir:¹⁶

Bosna'yı 1624'te ziyaret eden Papalık temsilcisi (Visitator) Petros Masarechi'nin verdiği nüfus:

¹⁴ KHO Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁶ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

Müslümanlar 900.000 (% 66)
 Katolikler 300.000 (% 22)
 Ortodokslar 150.000 (% 11)

Bölgeyi 1807-1808 tarihleri arasında gezen Fransız seyyahı Chyamette des Fosses'in verdiği nüfus:

Müslümanlar 600.000 (% 49.18)
 Katolikler 120.000 (% 9.83)
 Ortodokslar 500.000 (% 40.98)

Fransız bilgini Ami Bove'nin verdiği 1836 tarihli nüfus bilgileri ise şudur:

Müslümanlar 700.000 (% 70)
 Hıristiyanlar 300.000 (% 30)

Ahmed Cevdet Paşa 1863'teki müfettişliği esnasında Bosna-Hersek'in nüfusu hakkında Tezâkir'de şu bilgiyi vermiştir:

Müslümanlar 472.000 (%41.25)
 Katolikler 184.000(%16.08)
 Ortodokslar 488.000(%42.65)

1870 tarihinde Türk makamlarınca yapılmış bulunan istatistik de şöyledir:

Müslümanlar 315.228 (%50.84)
 Katolikler 78.383 (%12.64)
 Ortodokslar 226.312 (%36.50)

Şemşeddin Sami, Kâmûsü'l-a'lâm adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir:

Müslümanlar 500.000 (%40)
 Katolikler 150.000 (%12)
 Ortodokslar 580.000 (%46.4)

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ele geçirdikten sonra yaptığı resmî sayım çok mühimdir. Çünkü bu sayım ile işgal esnasında şehit düşenler, sürgün edilenler ve hicret edenlerden sonra geriye kalan nüfus miktarı tespit edilmiştir. Buna göre:

Müslümanlar	448.613 (% 38.73)
Katolikler	208.391 (%18.08)
Ortodokslar	496.485 (%42.88)

Daha sonra Avusturya'nın çeşitli bölgelerinden Katoliklerin Bosna'ya akını, Müslümanların ise hicret etmesinden dolayı Müslüman nüfusunun gittikçe azaldığı görülmektedir.

Bölgenin 1895'te yapılan nüfus sayımı ise şöyledir:

Müslümanlar	548.632 (%34.99)
Katolikler	334.142 (%21.31)
Ortodokslar	613.246 (42.94)

Avusturya'nın bölgeyi ilhak ettikten sonra 1910 senesinde yaptığı sayım neticesi:

Müslümanlar	588.244 (%32.25)
Katolikler	417.152 (%22.87)
Ortodokslar	793.264 (%43.49)

1921 tarihinde Yugoslavya'nın kuruluşundan sonra yapılan nüfus sayımında Bosna-Hersek'teki Müslümanların sayısı 612.137 (genel nüfusa oranı %31.12); 1931 senesindeki Müslüman nüfusu ise 716.584 (% 30.92) olarak kaydedilmiştir.

Bosna-Hersek Hükümeti'nin verdiği son yıllara ait nüfus bilgileri ise şöyledir:¹⁷

Müslümanlar	1.889.122 (%43.41)
Sırlar	1.367.155 (%31.25)
Hırvatlar	753.242 (%17.22)

¹⁷ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

Diğerleri	354.860 (% 8.11)
Toplam	4.374.379 (%100)

Halkın değişik etnik gruplara ayrılmasındaki temel sebep din olmuştur. Boşnaklar Osmanlı İmparatorluğu ile tanıştıktan sonra Müslüman olmuş, Hırvatlar Avusturya Macaristan imparatorluğunun etkisinde kalarak Hıristiyan dininin Katolik mezhebini seçmişler, Sırlar da Bizans'ın tesirinde kalarak Hıristiyan dininin Ortodoks mezhebine girmişlerdir. Hırvatlar ve Sırlar kendi dinleri ile aynı olan devletlerin desteğini kazanmak için bu savaşın aslında bir din savaşı olduğu propagandasını yapmaya çalışmışlar ve kısmen başarılı olmuşlardır. Bu düşüncenin doğruluğunu Uluslararası Gücün veya Birleşmiş Milletler'in tüm dokümanlarında halkı gruplara ayırırken Hırvatlar ve Sırların yanında Boşnaklar için Müslümanlar kelimesi kullanılmıştır.¹⁸

B) BOSNA-HERSEK'TE DİL VE DİN UNSURLARI

Bosna halkları aynı dili konuştuğu halde, Sırlar ve Arnavutlar dil bakımından tamamen ayrıdır. Dildeki ayrılığın yanında, dine bağlı olan başka pek çok kültürel farklılık vardır; Sırp-Arnaut ayrımı, kabaca Doğu Ortodoks-Müslüman ayrımına denk düşer. (Küçük birer azınlık oluşturan Katolik Arnavutlar ile Müslüman Slavlar bunun dışında kalır; Ancak Müslüman Slavlar da, Boşnaklar ya da Bosna Müslümanları ile özdeş sayılır. İki halk hem dil hem dinle Birbirinden ayrılıyorsa, birinci dereceden bir çatışma için bütün şartlar hazır görünmektedir.¹⁹

Balkanlar, İslam ve Hıristiyan kültürlerinin birleştiği yerlerden biridir. Hıristiyanlık Boğazlar üzerinden Balkanlara ve oradan da Avrupa kıtasına yayıldığı gibi, İslamiyet de Anadolu'dan, Boğazlar üzerinden Balkanlara yayılmıştır. Tarihte Drina Nehri Ortodoks ve Katolik kültürünün sınırını teşkil ederken, bugün de Hıristiyan-Müslüman kültürünün geçiş hattıdır. Osmanlı İmparatorluğu; yükselme döneminde bir Balkan Devleti niteliğinde idi. İmparatorluğun beşeri kaynakları, gelirleri Balkanlardan

¹⁸ M. SELVER, *a.g.e.*, s.79.

¹⁹ Leo TINDEMANS, *Barişa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu (Çev: Özden ARIKAN)*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s.14; Son dönemde etnik grupların yaşadıkları bölgeler HARİTA 3'te sunulmuştur.

sağlanıyor ve Arap Yarımadası besleniyordu. Bu nedenle imparatorluğun ağırlık merkezi konumunda olan bu kritik coğrafi bölge, İngiltere, Rusya, Habsburg İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Almanya'nın çıkarlarının çatıştığı bir mücadele alanı olmuştu.²⁰

Sırp ve Hırvat aksenleri arasında kalan Bosna-Hersek, son bin yıl boyunca bu iki eksene de dahil olmayan bir üçüncü halkı barındırdı. Bosna-Hersek'in Sırp ya da Hırvat olmayan bu asıl halkı, hep bu iki eksenden farklı bir kimlik taşıdı. Bosnalılar, Osmanlı ordularının bölgeyi fethetmesinden önce ne Katolik ne de Ortodoks değildiler; "Bogomil" adı verilen ayrı bir mezhebe bağlıydılar. Bu Bulgar kökenli mezhep, X. Yüzyılda kendisine "Bogomil" adı verilen bir rahip tarafından kurulmuştu. Sırbistan'dan İstanbul'a uzanan Ortodoks coğrafyası içinde gelişen mezhebin inançları, geleneksel Hıristiyan öğretilerinden oldukça farklıydı. Bogomillerin inançları arasında; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği, bunun bir yanılgı olduğu vardı. Dolayısıyla Bogomiller haça itibar etmiyorlar, hatta yanlış inancın bir ifadesi olduğu için haça tepki duyuyorlardı. Vaftize ve Hıristiyanlığın en temel ritüellerinden biri olan ekmek-şarap ayinine de karşıydılar.²¹

1180-1463 yılları arasında hüküm süren Bosna Krallığı'na bağlı olan Bosna Kilisesi, Osmanlı fetihlerinden önce işte böyle bir inancın mirasçısıydı. Bu Hıristiyanlar, Devlet-i Ali'nin gelişiyile birlikte, gruplar halinde İslâm'ı kabullenmeye başladılar.

Bosna'nın Müslüman olması, devlet baskısı ile değil, gönüllü olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı yönetiminin vergi toplamak için tuttuğu defterlere bakıldığında, Bosnalıların İslâm dinini uzun bir süreç sonucunda benimsedikleri görülür. 1468-69 yıllarında tutulan defterler, henüz oldukça az sayıda Bosnalının Müslüman olduğunu göstermektedir; orta Bosna'daki 37.125 Hıristiyan haneye karşılık, yalnızca 332 Müslüman hane vardır. 1485'te Sancakta tutulan bir defter ise, Müslümanlığın yayılmaya başladığını göstermektedir. Hıristiyan 30.552 haneye karşı, Müslüman 4.134 hane vardır. 1520'deki defterler, Sancak ve Bosna'da toplam 98.095 Hıristiyan haneye karşı 84.675 Müslüman hanenin varlığını göstermektedir. Balkan uzmanı Noel Malcolm'un vurguladığı gibi, Bosna'ya dışardan ciddi bir Müslüman göçü

²⁰ Harp Akademileri, *Harp Akademileri Dış Basın Bülteni*, Kasım 2000, S.276, s.101.

²¹ Noel MALCOLM, *Bosnia: A Short History*, Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s.38.

yaşanmadığına göre, bu rakamlar din değiştiren Bosnalıları göstermektedir. 1509 yılında Hersek'teki bir Ortodoks rahibin tuttuğu notlarda, "Çok sayıda Ortodoks'un gönüllü olarak İslâm'ı kabullendiğini" belirtilmektedir.²²

XVII. yüzyıla gelindiğinde ise artık Müslüman nüfus Hristiyanları aşmaya başlar. 1626 yılında Bosna'yı ziyaret eden bir gözlemci, ülkedeki Katolik sayısının 250 bin civarında olduğunu, Müslüman nüfusun ise Hristiyanların toplamından daha fazla olduğunu yazar. 1624'te Bosna'yı dolaşan Arnavut rahip Peter Masarechi ise, ayrıntılı bir rapor hazırlayarak ülkede; 150 bin Katolik, 75 bin Ortodoks ve 450 bin Müslüman yaşadığını bildirmiştir. Nüfus kütüklerinde "İvan'ın oğlu Ferhad" ya da "Mihailo'nun oğlu Hasan" gibi isimler göze çarpar.²³

Bosnalıların Müslüman olması, Osmanlı baskısı ile gerçekleşmiş değildir. Osmanlı Devleti, farklı dini cemaatlerin bir arada yaşamasını sağlayan "millet" sistemini uygulamakta ve dolayısıyla fethettiği ülkelerdeki halkları din konusunda serbest bırakmaktadır. Buna karşın, bazıları, Bosnalıların Müslüman olmasını ekonomik nedenlere bağlamışlardır. Balkan uzmanı Noel Malcolm'a göre bu da yanlıştır; çünkü "Osmanlı toplumunda zengin olmak için Müslüman olmak gerekmemektedir".²⁴

Bosnalıların Müslüman olması, kırsal alana göre şehirlerde çok daha hızlı ve geniş kapsamlı bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, Bosna-Hersek'te Müslümanlar "şehirli" kültürü temsil ederler. Saraybosna, Müslümanların bu yüksek kültürünün bir ürünüdür. Şehir, 1521-1541 yıllarında Bosna valisi olarak görev yapan Gazi Hüsrevbey tarafından kurulmuştur. Hüsrevbey, Saraybosna'da hala kendi adıyla anılan görkemli bir cami ile birlikte medrese, kütüphane, hamam, iki han ve bir büyük çarşıdan oluşan bir külliye yaptırmış, oluşturduğu bu yeni şehre de Müslümanları yerleştirmiştir. 1530 yılında, şehrin nüfusu tümüyle Müslüman'dır. Yüzyılın sonunda şehrin 93 mahallesinden yalnızca ikisi Hristiyan, kalanı Müslüman mahallesidir. Şehrin içinde 6 köprü, 6 hamam, üç çarşı, çok sayıda kütüphane, altı tekke, beş medrese, 90'dan fazla okul ve 100'ün üzerinde cami yer almaktadır. Osmanlı döneminin en çarpıcı

²² N.MALCOLM, *a.g.e.*, s.53.

²³ *Bosna Hersek Gerçeği*, *a.g.e.*, s.8.

²⁴ N.MALCOLM, *a.g.e.*, s.65.

özelliklerinden biri ise, bölgeye tam bir huzur ve istikrar getirmiş olmasıdır. Osmanlı yönetimindeki Balkanlar'da, etnik çatışmalar, iç savaşlar görülmez.^{25,26}

V. BOSNA-HERSEK'İN EKONOMİK YAPISI

Bosna-Hersek'in eski Yugoslavya döneminde de geri olan ekonomisi, iç savaş sırasındaki ağır yıkım nedeniyle baştan aşağı yeniden inşa gereğiyle karşı karşıya kalmıştır. Yeni dönemde büyük çaplı dış yardımlarla birlikte kapsamlı bir özelleştirme ve karaborsayı önleme programı uygulamaya konmuştur. 2000 tahminlerine göre gayri safi milli hasıla (GSMH) 4,9 milyar ABD Doları, kişi başına milli gelir 1.230 ABD Doları'dır.

Ekonomide tarım ve tarımsal ürünlerin işlenmesi ağırlıklı bir yer tutar. Başlıca ürünler tahıl, sebze (daha çok patates), şekerpancarı, keten ve tütündür. Ormanlık ile koyun ve sığır besiciliği de önemlidir. Sanayi ürünleri arasında kereste, mobilya, kağıt ürünleri, demir ve çelik, tütün, deri, şeker sayılabilir. Tarımın en gelişkin olduğu yerler Sava ile Drina vadileridir. Bosna'nın orta ve kuzey yörelerinde, başta erik olmak üzere meyve yetiştirilir. Hersek'te ise üzüm bağları bulunur. Saraybosna ile Mostar yakınlarında kömür; Vareş ile Ljubija yakınlarında demir; Gornji Yakuf yakınında bakır; ayrıca çeşitli yörelerde manganez, kurşun, civa ve gümüş çıkarılır. Ülkede bir düzineden fazla termik ve hidroelektrik santral vardır.

Günümüzde Bosna-Hersek'in ticaret yaptığı ülkelerin başında Hırvatistan, Slovenya, Almanya ve İtalya gelir.²⁷

Başkent Saraybosna bir demiryolu hattıyla kuzeydeki kentlerin yanı sıra Zagreb ve Belgrad'a bağlanır. Güneye doğru inen bir başka hat Mostar'a ve Adriyatik kıyısına kadar uzanır. Bununla birlikte yolcu ve yük taşımacılığında daha çok karayolu ağı kullanılır. Saraybosna havaalanı 1996'da yeniden sefere açılmıştır.²⁸

²⁵ N.MALCOLM, *a.g.e.*, s.65.

²⁶ Reco ÇAUŞEVİÇ, *Bosna 1: Müslümanlara Son Uyarı 1*, Özyılmaz Matbaası, İstanbul, 1994, s.3.

²⁷ *AnaBritannica*, C.4, s.510.

²⁸ *AnaBritannica*, C.4, s.510.

Ekonomik açıdan zayıf olan Bosna-Hersek, Sosyalist düzende devletin tamamen hâkimiyetinde olan ekonominin liberalleşmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçmede yapısal ve etik zorluklarla karşılaşmıştır. Mevcut ekonomik durum Bosna-Hersek'i dış finansman kaynakları ve yabancı sermaye arayışına sokmuştur. Yunanistan, İtalya ve Almanya başta olmak üzere bir çok Avrupa ülkesi için Bosna-Hersek, yatırım yapmak, pazar yaratmak ve nihaî hedefleri olan siyasî etki sağlamak için birbirleriyle yarıştıkları birer pazar konumuna dönüşmüştür.²⁹

İleri teknolojiye sahip olan yabancı sermaye bu ülkede, çoğunlukla kendisiyle rekabet edebilecek kapasitede bir yerli firma bulunmadığından piyasanın tamamını ele geçirip, rekabetsiz bir ortamda karını en yüksek orana çıkarma olanağına kavuşmaktadır. Diğer yandan haberleşme ve ulaştırma gibi yatırımların süreklilik arz etmesi ve yapılan yatırımlarla yeni iş alanlarının açılması, ülkede mevcut siyasî iktidarlar tarafından sermaye sahibi ülkeye ister istemez bazı öncelikler ve ayrıcalıklar verilmesine neden olmaktadır.

Günümüzde Bosna-Hersek'i en çok ilgilendiren konu; ekonomik çöküş ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaçakçılık ve ahlaki bozulmadır. Bosna-Hersek'in ekonomisini canlandıracak doğal kaynaklar mevcuttur. Ancak savaş sonrasında üretim tesislerinin neredeyse tamamının tahrip edilmiş olması üretim sektörünün düşük kapasiteyle çalışmasına neden olmaktadır. Savaşın beraberinde getirdiği yıkım sonucunda ülke kaynaklarının harap olması, yıllar süren üretimsizlik, kaçakçılık ve tüm devlet mekanizmalarında süregelen ve halen devam etmekte olan yolsuzluk ülke ekonomisini tamamen dışa bağımlı hale getirmiştir.³⁰

Ülke genelindeki işsizlik oranı ortalama %43 civarında olup bazı yörelerde bu oran %85'lere kadar çıkmaktadır. Bu yüksek işsizlik oranının en olası sonucu toplumsal ayaklanma olarak öngörülmekteyse de, hali hazırda gerçekleşmemiş olmasının nedeni; halkın bir şekilde (kaçakçılık, mafya ilişkili işler vb.) geçimini sağlıyor olması ve özellikle Almanya'da çalışan işçilerin geride bıraktıkları ailelerine yaptıkları maddi katkılarıdır.³¹

²⁹ "Bosnian Dilemma", *RFE/RL Balkan Report*, C.5, S.85, 21 Aralık 2001.

³⁰ Erhan TÜRBEĐAR, "Bosna - Hersek'te Anayasa Değişikliği: Normal Bir Devlete Dönüşme Umudu", *Stratejik Analiz*, C.2, S.25, Mayıs 2002, s.36.

³¹ Nagorka İDRİZOVIÇ, *Oslobodenje*, 18 Ocak 2002, s.13.

Yolsuzluk ülke gündemindeki en önemli konulardan birisidir. Bosna-Hersek'te şu anda Dünyanın en karmaşık yönetim sistemlerinden birinin uygulanmakta olması ve her etnik grubun kendine ait gündemlerinin olması nedenleriyle; yolsuzluğun engellenmesi için kurulması gereken denetleme ve kontrol mekanizmaları kurulamamaktadır. Yüksek Temsilci Paddy ASHDOWN da Bosna-Hersek'in geleceğine ilişkin en büyük tehdidin yolsuzluk olduğunu belirtmiştir.³²

VI. BOSNA-HERSEK'İN SOSYAL DURUMU

Her ne kadar yakın zamanda bir savaş yaşanmışsa da genel olarak halk barış içerisinde yaşamakta, yaşamaya özen göstermekte ve savaşı unutmaya çalışmaktadır. Bunun en güzel örneği son dönemde Kosova'da meydana gelen olayların bölgeye yansımalarının münferit olaylar halinde olmasıdır. Kosova'daki olaylar sırasında Bugojno'da alkollü bir Boşnağın yaşadığı köyedeki kiliseyi yakmaya çalışması ve buna mukabil Sırp Cumhuriyeti'nin Başkenti Banja Luka'da bir caminin taşlanması haricinde ciddi bir olay meydana gelmemiştir.³³

Boşnaklar bölgedeki mevcut Osmanlı mirasını korumada son derece samimidir. Aslen Sırp ve Hırvatlarla aynı kökenden geliyor ve aynı dili konuşuyor olmalarına rağmen Boşnaklar, İslam kimliğini bir "ulusal kimlik" gibi algılamaktadırlar. Bu sebeple kendilerini Sırp ve Hırvatlardan ayıran en önemli ve tek nitelik olan "İslam dinine" bir ulusal milliyetçilik yaklaşımı ile sahip çıkmaktadırlar. Özellikle Osmanlı döneminden kalan camiler, mezarlıklar ve bayındırlık eserlerinin korunmasına büyük önem verilmektedir. Öyleki mezarlıkları Türkiye'de herhangi bir ilde yer alan bir Türk mezarlığından (hatta şehitliklerden) çok daha fazla Türk motifleri ile doludur. Osmanlı döneminin mimari şaheserlerinden sayılan ve savaşta Sırp topçu atışlarıyla tamamen tahrip edilen Mostar Köprüsü'nün aslına uygun olarak yeniden inşası da bu ilgi ve alakanın bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

³² Josipa CRNOJA, *Republika*, S.270-271, Ekim 2001, s.18.

³³ *Daily News*, 25 Ekim 2004.

Türkiye'nin savaş sırasında ve sonrasında yüklendiği tarihi misyon, yaşayan halk tarafından canlı tutulmaktadır. Boşnaklar, Avrupa'nın merkezi denilebilecek bir bölgede Türk kültürünü yaşatan ve çoğunlukla Türkleri seven bir topluluktur.

VII. BOSNA-HERSEK'TEKİ MEVCUT SİYASİ VE ASKERİ DURUM

1989 yılında başlayan Doğu Bloku'nun dağılma süreci Yugoslavya'yı da etkilemiş ve Mart 1992'de Bosna-Hersek Cumhuriyeti bağımsızlığını ilân etmiştir. Bağımsızlık ilânını takiben Bosna-Hersek içinde yaşayan Sırpların Sırbistan'la, Hırvatların da Hırvatistan'la birleşmek istemeleri üzerine patlak veren savaş, 21 Kasım 1995'te Dayton'da parafe edilen ve 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması'yla (DBA) son bulmuştur. DBA ile devletin adı "Bosna-Hersek" (B-H) olarak değiştirilmiş, B-H'nin Bosna-Hersek Federasyonu (Boşnak-Hırvat/BHF) ve Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska / RS) olmak üzere iki entiteden oluşması kararlaştırılmıştır.

DBA "sivil" ve "askerî" olmak üzere başlıca iki alanda düzenlemeler içermektedir. Anlaşmanın askerî yönlerinin uygulanması 1996'dan beri NATO öncülüğündeki SFOR (Stabilization Force) tarafından yürütülmektedir. SFOR bünyesinde, halen Zenica'da konuşlu bir taburumuz bulunmaktadır. Anlaşmanın sivil yönlerinin uygulanması ise "Yüksek Temsilcilik Ofisi"nin (Office of the High Representative) sorumluluğundadır.³⁴

Devletin yönetimi, her üç etnik grubun temsil edildiği ortak kurumlara bırakılmıştır. Ortak kurumların başında dört yıllık bir süre için görev yapan Cumhurbaşkanlığı Konseyi gelmektedir. Konseyin başkanlığı sekiz aylık rotasyonla el değiştirmektedir.³⁵

³⁴ Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), *Avrasya Dosyası*, Bosna Hersek Özel Sayısı – S.106, Eylül 1998, s.3.

³⁵ KHO Web Sitesi, *a.g.s.*

B-H ortak kurumlarından bir diğeri B-H Bakanlar Kuruludur. Hükümet, Başbakan ve sekiz bakandan oluşmaktadır. Bir başka ortak kurum, "B-H Temsilciler Meclisi" ile "B-H Halk Meclisi"nden oluşan B-H Parlamentosu'dur.³⁶

B-H Temsilciler Meclisi, 28'i BHF, 14'ü ise RS'deki seçmenlerin doğrudan oylarıyla belirlenen 42 üyedir. Başkanlık Konseyi'nin altında Yasama kanadını oluşturan (57) üyeli **Parlamenteler Meclisi** görev yapmaktadır. Bu meclis (42) üyeli **Temsilciler Meclisi** ve (15) üyeli **Halk Meclisi**'nden oluşmaktadır. Her iki mecliste de etnik gruplar eşit sayıda üye ile temsil edilmektedir.³⁷

B-H Halk Meclisi ise entite meclislerince seçilen toplam 15 üyeden oluşmaktadır ve her üç etnik grup beşer üyeye sahiptir. Diğer ortak kurumlar ise, Anayasa Mahkemesi, Askerî İşler Daimî Komitesi (B-H CB Konseyi Üyeleri, B-H Başbakanı, B-H Dışişleri Bakanı ve Entite Başkanlarından oluşmaktadır.) ve Merkez Bankasıdır.

Yürütme kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu; Başbakan dahil (11) üyeden oluşmaktadır. Bakanlar Kurulu; Başbakan tarafından atanmakta ve dört yıl süre ile görev yapmaktadır. Bakanlar Kurulu'nda entitelerin eşit temsil edilmesi maksadıyla; (2) Başbakan Yardımcısı, Başbakan'dan ayrı entiteden seçilmekte, keza diğer Bakan Yardımcıları da; Bakan'dan farklı entiteye mensup olmaktadır³⁸

Yargı Organı; Anayasa Mahkemesi ile Hakim ve Savcılar Konseyi'nden meydana gelmektedir. Anayasa Mahkemesi (1) Başkan ve (9) Hakimden oluşmaktadır. Hakimlerden (3)'ü Uluslararası statüde yabancı hakim olup, diğer (6)'sı ise her etnik gruptan seçilen hakimlerdir. Hakim ve Savcılar Konseyi ise (1) Başkan ve Başsavcı ile birlikte (8) hakim ve (4) savcıdan oluşmaktadır.³⁹

Bosna-Hersek Federasyonu; her biri içişlerinde bağımsız (10) kantondan meydana gelmektedir. Her ne kadar birbirinin benzeri olsa da her Kanton'un Anayasası ve diğer yasaları mevcuttur. Son zamanlarda devlet bütçesinin %85'lere varan oranda personel giderlerine ayrılması nedeniyle Kanton sayılarının yarıya azaltılması

³⁶ TİKA, *a.g.e.*, s.4.

³⁷ TİKA, *a.g.e.*, s.3.

³⁸ TİKA, *a.g.e.*, s.4.

³⁹ <http://www.bih-x.com/en/index.html> (12.02.2006)

planlanmakta olup, muhtemelen yakın bir gelecekte Kanton sayısının 5'e indirileceği değerlendirilmektedir.⁴⁰

Sırp Cumhuriyeti; üniter devlet yapısı baz alınarak kurulmuş ancak yönetim kolaylığı sağlaması açısından (5) Halk Güvenlik Merkezi (Public Security Center-PSC)'ne bölünmüştür.⁴¹

Dayton Anlaşması'nda durumu karara bağlanamayan özel statüye sahip Brcko bölgesine ilişkin son karar; 7 Aralık 1999 tarihinde, Brcko gözlemcisi Robert FARRAND ve Yüksek Temsilci Wolfrang PETRISCH tarafından açıklanmıştır. 28 Şubat 2000 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere; Brcko, Bosnalı yerel otoritelerin direkt yönetiminde özel bir bölge haline gelmiştir.⁴²

Bosna-Hersek'te; Boşnak Ordusu, Bosna Hırvat Ordusu, Bosna Sırp Ordusu olmak üzere her etnik grubun kendine ait birer ordusu bulunmaktadır. Bosna-Hersek (BH) Devletinin savunma kurumlarının yeniden yapılanması çalışmaları halen devam etmektedir. Savunma kurumlarının yeniden yapılanması tamamlandığında, Bosna-Hersek Federasyonu Ordusu ile Bosna Sırp Cumhuriyetinin Silâhlı Kuvvetlerinin komuta-kontrolü, Devlet Başkanlığına bağlı Askerî İşler Daimî Komitesi (AİDK) tarafından deruhte edilecektir. Söz konusu Komite; BH üçlü Başkanlık üyeleri, BH Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, BH Federasyonu Başkanı ve Bosna Sırp Cumhuriyeti Başkanı olmak üzere toplam 7 üyeden oluşmaktadır.⁴³

⁴⁰ <http://www.bih-x.com/en/index.html> (12.02.2006)

⁴¹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_siyasi_idari.htm (14.02.2007)

⁴² <http://www.bih-x.com/en/index.html> (12.02.2006)

⁴³ Hasan ÜNAL, "Balkanlardaki Son Askeri ve Siyasi Durum I", *Yeni Türkiye*, S.3, 1995, s.275.

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA HERSEK'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bosna tarih boyunca istila hareketlerinin ortasında çetin arazisi ile korunmuş çok çeşitli etnik ve kültürel mozağe haiz özel niteliklere sahip bir ülkedir.⁴⁴

Balkan Yarımadası ırk, dil, din ve hatta mezhepler bakımından dünyanın en karmaşık bölgelerinden birisidir. Coğrafi yapıdaki bu karışık mozaik, tarihi geçmiş ve bölge devletlerinin çıkarları; zaman zaman bu bölgede ihtilaflara, devletlerarası savaşa ve hatta dünya savaşına yol açmıştır. Geçmişte bu duruma yol açan anlaşmazlık konuları ve ihtilaflar halen devam etmektedir. Bu da Balkan Yarımadasını her an patlamaya hazır bir saatli bomba şekline dönüştürmektedir.

500 yılı aşkın bir süre Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında kalan bölge, 1789 Fransız Devriminin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımından fazlasıyla etkilenmiş, bölge milletleri 19 ncu yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bağımsızlık hareketlerine başlamış, Rusya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi Avrupa devletlerinin de desteğini alarak Osmanlı Devletine karşı ayaklanmışlardır. Bölgede Osmanlı Devletinden kopma süreci, 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı ile başlamış ve 1913 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığını almasıyla sona ermiştir.⁴⁵

Balkanlar'daki gelişmeler bununla kalmamıştır. 1918 Ekim'inde Zagreb'de Yugo-Slav Millî Konseyi teşkil edilmiş ve sonradan adı Yugoslavya olacak olan Sırp-

⁴⁴ M. SELVER, *a.g.e.*, s.79.

⁴⁵ Tanıl BORA, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Yaz.1993, s.88.

Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. Ancak bu Krallık, 2 nci Dünya Savaşından sonra Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Karadağ ve Sırbistan Cumhuriyetlerinden oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyetine dönüşmüştür.⁴⁶

Soğuk Savaş döneminde ise, çift kutuplu yapılanmanın bir yansıması olarak bölgesel dengelerden çok, küresel dengelerden (SSCB ve ABD çekişmesi) etkilenen Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölgesel sorunların ön plana çıktığı bir bölge haline gelmiştir. Bölge, Komünizmin çöküşü, ideolojik, askerî ve ekonomik bloklaşmanın ortadan kalkması ile Batı tipi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin bölge halkları tarafından da desteklenen ulusal amaçlar olarak kabul edilmesi değişimine yönelmiştir.

Buna karşılık, Balkanların geleneksel yapısından kaynaklanan sorunların da ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya'nın dağılması, Bosna ve Kosova'da yaşanan iç karışıklıklar ve çatışmalar, dinsel çatışmaların ve buna dayalı bloklaşmaların habercisi olmuştur. Ayrıca, "**Asimilasyon**" politikalarının da uygulanmaya çalışılması, bölge ülkelerinin içindeki sosyal parçalanmaları körüklemiş ve çatışmaların daha da artmasına neden olmuştur. Neticede, "**etnik milliyetçilik**" hareketleri, sosyalist rejimlerin çökmesiyle birlikte bölgede ortaya çıkan siyasî ve ideolojik boşluğu doldurmaya başlamıştır.⁴⁷

Bugün, 2 nci Dünya Savaşından bu yana Avrupa'daki en kanlı savaş olarak adlandırılan Bosna'daki savaş 1997 yılında imzalanan "**Dayton Anlaşması**" ile sona erdirilmiş gibi gözüke de hâlâ belirli kriz odakları Balkanlar'ı tehdit etmektedir. Çünkü gerek antlaşma yoluyla, gerek NATO müdahalesi ile bölgede oluşturulmaya çalışılan düzenin, bölgede bir barışı sağlama konusunda hâlâ yeterli bir garanti oluşturmadığı gözlenmektedir.

⁴⁶ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.39.

⁴⁷ İrfan Kaya ÜLGER, "Yugoslavya'nın Parçalanmasında Uluslararası Toplumun Rolü", *Türkiye Günlüğü*, S.36, Eylül-Ekim 1995, s.57.

I. BOSNA HERSEK'İN ESKİ DÖNEM TARİHİ

A) PREHİSTORİK VE KLASİK DONEMDE BOSNA-HERSEK

İlk arkeolojik araştırmalar, Bosna Hersek topraklarına bundan yüzlerce yıl önce paleolitik çağda ilk kez insanların yerleşmeye başladığını ve hayatın sonraki dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir. Ancak Bosna Hersek'te yaşama dair daha büyük bulgular taş devrinden (stone period - the neolithic period) gelmektedir⁴⁸. Bu bulguların bulunduğu yer bugünkü Bosna Hersek başkenti olan Sarejevo yakınlarındaki Butmir'dir. Buradaki bulguların üzerinde çeşitli insan figürlerine rastlanmıştır. Ayrıca bu figürlerin bazıları üzerinde üç değişik ırk gösterilmektedir.⁴⁹

II. Milenyum'un başlarında çok büyük değişiklikler oluşmaya başladı. Bosna Hersek'e yerleşen yeni insanlar kendilerinden öncelikleri yok etmeye başladılar. Bu tarihten itibaren savunması daha kolay olduğu için daha çok yüksek yerlere yönelmiştir. O dönemlerde Bosna'nın elde edilmesi İliryalılar için çok önemliydi. Ki o dönemde İliryalıların kültürel ve politik izlerini görmek mümkündür. İliryalılar bu dönemde çok güçlü oldukları ve büyük bir askeri güce sahip olmaları bilinmektedir. Sarajevo'dan çok uzak olmayan Glasinac'taki mozolelerden bu zenginlik ve güç kolayca anlaşılabilir.^{50,51}

Bosna Hersek'in kuzey batısına bu dönemde Japodlar, doğusuna Didarlar, orta kemsine Desidijatlar, batısına Dalmatlar ve güneyine ise Daorslar ile Romanlar yerleşmiştir. Romalılar 1.yy sonunda burada yönetimi ellerine almışlar ve 500 yıldan fazla ellerinde bulundurmışlardır. Bu dönem içerisinde Bosna Hersek'te bir çok yollar yapılmış, binalar inşa edilmiş ve bir çok maden ocağı açılmıştır. Bosna Hersek'in maden filizi bakımından çok zengin olması Romalıların bu bölgeye çok önem

⁴⁸ Enver İMAMOVIĆ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kultuni Center, Sarajevo, 1999, s.12; Bakınız: EK 2.

⁴⁹ Enver İMAMOVIĆ, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.41.

⁵⁰ E. İMAMOVIĆ, *a.g.e.*, 1999, s.18; Bakınız: EK 3.

⁵¹ E. İMAMOVIĆ, *a.g.e.*, 1999, s.26; Bakınız: EK 4.

vermelerinde büyük rol oynamıştır. Maden cevherlerinin en çok bulunduğu yer ise bugünkü Srebrenica civarlarıdır.⁵²

Özellikle altın, gümüş, demir gibi madenler bu yörede bollukla bulunmakta ve işlenmekteydi. Roma Kültür ve yerleşimleri 6. ve 7. yy'larda yok edilmeye başlamış ve Bosna Hersek'in Klasik Donemi sona ermiştir.⁵³

B) SLAVLARIN YERLEŞMESİNDEN KLUN BAN ZAMANINA KADARKİ DÖNEM

Slavların bu bölgeye yerleşmesinden 5.yy'daki feodal güç döneminin ilk dönemlerine kadarki bölüm yeni toplumlarını Roma Medeniyetleri üzerine inşa eden çeşitli aşiretlerin politik oluşumlarına sahne olmuştur.⁵⁴

Bu dönemde Bosna Hersek'in feodal yapılanması komşuları Hırvatlar ve Sırpaların yapılanmalarından geri kalmadığı gibi bu yönde kendine özgü gelişmeler yaşamıştır. Bosna Hersek'in feodal devlet yapısının oluşumu Klun Ban dönemlerinde iyice belirgin olmaya başlamıştır.⁵⁵

C) ORTAÇAĞ'DA BOSNA HERSEK VE TÜRKLERİN BALKANLARA GİRİŞİ

Orta çağın ilk yarısına ait Bosna Hersek ve Slovenyalıların hakkında pek fazla bilgi elimizde bulunmamaktadır. Bu dönem Slovenlerin VII. yy'da bu bölgeye yerleşmeye başlamalarından XII. yy'ın ikinci yarısına kadarki bölümdeki başarılarına kadarki zamandır. Klun Ban Dönemi (1180-1204) ülkenin en parlak ve gelişmeye başladığı aynı zamanda da güney Soven ülkeleri ile komşuluk ilişkilerinin geliştirdiği bir dönem olmuş ve bu döneme Lucky Ruler Dönemi adı verilmiştir. Bu dönemde Dubrovnikli tüccarlarla 1189'da Bosnalılar arasında serbest ticaret yapılmaya

⁵² E. İMAMOVIÇ, *a.g.e.*, 1994, s.41.

⁵³ E. İMAMOVIÇ, *a.g.e.*, 1994, s.41.

⁵⁴ Dubravko LOVRENOVIÇ, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.55.

⁵⁵ D. LOVRENOVIÇ, *a.g.e.*, s.56.

başlanması yönündeki anlaşma metinleri Bosna Devletinin **Doğum Belgesi (Birth Document)** olarak bilinmektedir.⁵⁶

Kulin'in ismi ve öğretileri 1199 yılında filizlenmeye başlamış ve ailesi tarafından keşfedilmiştir. Bosna bu dönemde bundan sonraki tarihsel kaderini etkileyecek olan bilim merkezi durumuna gelmiştir. Bosna özellikle Orta Çağ Avrupası döneminde Luther'den bile önce denilebilecek bir dönemde "specifurum" adı verilen dinsel başkaldırımı (religious rebel) ortaya koymuş ve yaşamıştır.⁵⁷

Bosna 1360 yılına kadar Hırvatistan Krallığı'na bağlı prenslerce yönetildi. 1360 yılında prensliğe getirilen, Macar Kralı R.Lafos'un yeğeni Trvtko, 1371 yılında bağımsız Bosna Sırbistan Krallığını kurdu.⁵⁸

Bu dönem yeni bir medeniyetin ve yeni bir toplumun doğuşu oldu. Bosna Hersek'i bu dönemde tüccarlar baskı altına almaya başlamışlardır. Özellikle el sanatları ve madencilik alanlarında hızlı gelişmeler sağlanmıştır. Kalelerde yaşayan şövalyelerin hayat tarzları günlük yaşamda benimsendi ve daha iyi yaşam şartlarına ulaşıldı. Bu ise beraberinde müzik ve tiyatro alanlarında gelişmeleri beraberinde getirmiştir.⁵⁹

Türklerin Balkanlarla ilişkileri çok eskilere dayanır. Türkler V. Asrın ilk yıllarından itibaren Balkanlara girdiler. Atilla'nın Balkanların büyük bir bölümünü ele geçirecek İstanbul yakınlarına kadar geldiği biliniyor. Tarihten kolayca tespit edilebileceği gibi bu geliş Slavların Balkanlara gelişinden epeyce öncedir. VII. yy'dan itibaren ise Türk asıllı Bulgar kabilelerinin Balkanlara inişine tanık oluyoruz. Fakat bunlar daha sonra slavlaştılar. XI ve XII. Yüzyıllarda ise Peçenek, Kuman ve Uz Türkleri Balkanlara gelip yerleştiler. XIII. yy. ortalarında ise muhtemelen Moğol istilasından kaçan Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlara geçerek Dobruca dolaylarında ilk İslami cemaati meydana getirmişlerdir.⁶⁰

Balkanlara giren ikinci kuşak Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşen Türk kavimleridir. Bu kez tarih sahnesine giren Türkler, birinci kuşak Türk boylarının aksine, Karadeniz'in güney kıyılarından yani Anadolu'dan geçerek bölgeye

⁵⁶ Boris NILEVİC, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.80.

⁵⁷ B. NILEVİC, *a.g.e.*, s.81.

⁵⁸ Ahmet MARANKİ, *Balkan Mezalimi*, İstanbul, 1993, s.20.

⁵⁹ B. NILEVİC, *a.g.e.*, s.81.

⁶⁰ Murat ADALI, "Değişen Balkanlar", *Yeni Türkiye*, S.1, Kasım-Aralık 1994, s.63.

yerleşen Müslüman Türklerdir. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Osmanlı Beyliği döneminde, Süleyman Paşa komutasındaki Türk birlikleri ilk kez 1354 yılında Gelibolu'yu geçerek başlattığı fetih hareketi kendisinden sonra da dalgalar halinde devam etmiş ve Rumeli kısa bir süre sonra Osmanlı Devletinin en önemli kanatlarından biri haline almıştır.⁶¹ 1354'te Niğbolu Yarımadasına geçen Osmanlıların 1361'deki Edirne'ye kadar uzanan bu ilerlemesine karşın Macar Kralı Loyoş'un idaresinde toplanan Sırp, Bulgar, Bosna ve Eflaklardan meydana gelmiş Balkan Kuvvetleri 1364 yılında Sırpsındığı'nda mağlup edildi. Böylece, Sırpsındığı Zaferi ile Balkan dağlarına kadar uzanan bölge Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.⁶²

Osmanlı'nın bu ilerleyişini durdurmak için Sırp, Bulgar, Bosna-Hersek, Arnavut ve Eflaklılardan meydana gelen müttefik Balkan ordusu 1389 yılında Kosova Meydan Muharebesinde Osmanlı Ordusuna yenildi. Bu galibiyetle Sırbistan Osmanlı hâkimiyetine tabi oldu.⁶³

Sırp İmparatorluğunun yenilgisi, Bosna Kralı Tvrtko'nun Hırvatistan ve Dalmaçya istikametinde genişlemesi hususunda faydalı olmasına karşın Kralın ölmesi ile yükseliş durdu.⁶⁴

Katolik ve Ortodoks mezhebi etkisinden uzak Bosna halkı Osmanlı hâkimiyetinde sınırsız dinsel özgürlük yaşamasına rağmen 16. yy ortalarında % 40 müslüman olmuşlardı. Bosnalıların Müslümanlığı seçmesindeki en önemli etken Bogomil mezhebine bağlı Hıristiyan olmalarıdır. 12. yy'da bölgenin Bizanslaştırılmasına ve Latinleştirilmesine tepkide bulunan Bosna'nın hakimi Ban Kulin bağımsız Bosna Kilisesine bağlı Bogomillliği resmi din olarak kurumsallaştırdı. Ancak bogomillik pan ulusçuluk veya Ortaçağın Hıristiyan Heterodoks akımlarından ayrılan özellikler taşır. Örneğin bu mezhep İbrani peygamberlerini sayar, büyük kiliselerin kutsallığını reddeder, Teslis (Baba-Oğul-Kutsal Ruh Üçlemesi) ve İsa'nın ölümden sonra dirildiği inancını benimsemez.⁶⁵

⁶¹ M. ADALI, *a.g.e.*, s.64.

⁶² M. SELVER, *a.g.e.*, s.44.

⁶³ Harp Akademileri, *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, İstanbul, 1999, s.30.

⁶⁴ E. İMAMOVIÇ, *a.g.e.*, 1999, s.40; Bakınız: EK 5.

⁶⁵ M. SELVER, *a.g.e.*, s.80.

Bosnalıların Müslümanlaşmasındaki bir önemli faktör de, Macaristan Krallarının Papalığın sapkın kabul ettikleri Bogomillige karşı düzenledikleri seferlerdir. İlave olarak toprak sahiplerinin İslamı seçmesinde mülklerini ve imtiyazlarını koruma kaygısı duymaları da etkili olmuştur.⁶⁶

Ç) ORTAÇAĞ'A AİT BİR ÜLKENİN YOK OLUŞU

Fatih Sultan Mehmet 1463 yılı Mayısında Bosna'nın son kralını tahtından kısa surede indirmiş ve ülkeyi ele geçirmiştir. Bu kısa sure içerisinde Bosna'nın yenilmesi ile Bosna tarihinde kayda değer bir belge bulunmamakla birlikte Trogir Dükünün Venedik hükümetine yazmış olduğu mektupta Bosna'nın hemen teslim olmadığı (Vırileterse Defendunt) kahramanca savaştığı belirtilmektedir.⁶⁷

Osmanlı Devleti o dönemin en güçlü devleti idi ve tüm koalisyon orduları ile başa çıkabilecek güçte idi. Fatih'in askerleri kralı yakaladıktan sonra tutuklamış ve savunmanın sona ermesini sağlamışlardır.⁶⁸

1463 yılında Türklerin bu ülkeye gelişleri ile bu ülke yok olmuştur. Venedik kaynaklarına göre Frinze'de 14.6.1463 tarihinde saygın bir krallık yerle bir edilmiştir (**Ardet Ante Oculos Opulentissimum Regnum**).⁶⁹

II. BOSNA HERSEK'İN OSMANLI DÖNEMİ TARİHİ

Balkan Toplulukları, İslam kültürünü ve uygarlığını Türklerin aracılığı ile tanımışlardır. Bu nedenle Türk ve Türkleşme deyimleri İslam ve Müslümanlaşma ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁷⁰

Bosna üzerine ilk Osmanlı akını 1386'da olmuştur. 1389'da Sırp Knezi Lazar'ın komutasındaki Bosna askerleri Kosova Savaşı'na katılmışlardı. Savaşı

⁶⁶ M. SELVER, *a.g.e.*, s.80.

⁶⁷ Marco SUNJIC, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.96.

⁶⁸ M. SUNJIC, *a.g.e.*, s.96.

⁶⁹ B. NILEVIĆ, *a.g.e.*, s.81.

⁷⁰ M. SELVER, *a.g.e.*, s.46.

Osmanlıların kazanmasıyla Sırp Knezliği, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. 1392'de Üsküp'ün fethi Sırbistan ve Bosna'nın durumunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bölgede bir hareket üssü meydana getiren Paşa Yiğit Bey zamanında Bosna'ya önemli akınlar gerçekleştirilmiş, 1428-1429 yılları arasında Osmanlılar tarafından haraca bağlanmıştır.

Osmanlıların İstanbul'u fethedip Bizans İmparatorluğu'na son vermesi Avrupa'da büyük bir heyecan yaratmış ve Papa İkinci Pi'nin öncülüğünde yeni bir haçlı seferinin hazırlıklarına başlanmıştır. Papa'nın bu haçlı seferi çağrısına Bosna Krallığı ile Hersek Dükalığı'nın verdiği önem dikkatleri çekmiştir.⁷¹

Fatih Sultan Mehmet Balkanlar'da Osmanlı Devleti aleyhine gelişen bu durumdan oldukça rahatsız olmuş ve hemen yanı başında büyüyen bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Balkan fetihlerini tamamlamaya karar vermiştir. Bosna'nın fethi daha sonra yapılacak Venedik seferleri açısından da önemliydi. Çünkü Venedik üzerine yapılacak seferlerde Bosna stratejik bir önem arz ediyordu.⁷²

Nihayet 1463 yılında açılan sefere Fatih Sultan Mehmed bizzat kumanda etmiştir. Bosna Kralı, savunma amacıyla önce Yayıtse Kalesi'ne, daha sonra burada tutunamadığından Klyuç Kalesi'ne çekilmiş, fakat kaleler fethedildikten sonra teslim olmak zorunda kalmış ve idam edilmiştir.^{73,74}

Bosna, Osmanlı Devleti'ne dahil olunca idarî bakımdan sancak haline getirilmiş ve ilk sancak beyi de Minnetoğlu Mehmed Bey olmuştur. Hersek sancağı ise 1470'te teşkil edilmiştir. 1463-1550 arası sancak merkezi Bosnasaray iken 1550'de Travnik'e naklolunmuştur. 1583'de Bosna eyalet haline getirilince merkez Banyaluka kabul edilmişse de 1684'te tekrar Travnik'e nakledilmiştir. 1850'den sonra kurulan teşkilâtla Bosnasaray, vilâyet merkezi olmuştur.⁷⁵

Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, Venedik, denizden ve karadan tehdit edilir hale gelmiştir. Venedikliler bundan dolayı aynı tehlikeyi yaşamaya başlayan Macarlar ile bir ittifak yaparak 1463 senesinde Bosna üzerine taarruza

⁷¹ Ahmet EYİCİL, "Bosna-Hersek", *Türkiye Günlüğü*, S.36, Eylül-Ekim 1995, s.30.

⁷² A. EYİCİL, *a.g.e.*, s.30.

⁷³ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.26.

⁷⁴ E. İMAMOVIÇ, *a.g.e.*, 1999, s.60; Bakınız: EK 6.

⁷⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, a.g.s.

geçmişlerdir. Taarruzun kış mevsiminde yapılması ve Osmanlı kuvvetlerinin yeterli yardım alamamasından dolayı Bosna'nın merkezi Yayıtse ile Srebrenica Macarlar tarafından ele geçirilmiş, İZvornik ise kuşatılmış fakat alınamamıştır. 1464 ilkbaharında Fatih Sultan Mehmed ikinci defa Bosna'ya sefer düzenlemiştir. Yayıtse geri alınamamış, fakat diğer kalelerin bir kısmı yıkılmış, lüzumlu olanlarına ise asker ve mühimmat konmuştur.⁷⁶

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının sonucu olarak bölge halkına dinî serbesti getirmiştir. Osman Ergin'in Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı adlı eserinde, Fatih Sultan Mehmed'in buradaki Latin papazlarına verdiği ferman suretinde:

"Ben ki Sultân Mehmed Hanım. Cümle avâm ve havâssa ma'lûm ola ki, işbu dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Bosna ruhbânlarına mezîd-i inâyetim zuhûra gelüp buyurdum ki, mezbûrlara ve kiliselerine kimse mâni' ve müzâhim olmayıp ihtiyâtsiz memleketimde duralar. Ve kaçup gidenler dahi emn ü emânda olalar. Gelip bizim hâssa memleketimizde havfsiz sâkin olup kiliselerine mütemekkin olalar. Ve yüce hazretimden ve vezîrlirimden ve kullarımdan ve reâyalarımıdan ve cemi'-i memleketim halkından kimse mezbûrelere dahl ve ta'arrûz edip incitmeyeler, kendülere ve cânlarına ve mâllarına ve kiliselerine ve dahi yabandan hâssa memleketimize âdem gelirler ise yemin-i mugallaza ederim ki yeri, göğü yaratan Perverdigâr hakkıçün ve Mushaf hakkıçün ulu Peygamberimiz hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve kuşandığım kılıç hakkıçün bu yazılanlara hiç bir fert muhâlefet etmeye. Mâdâm ki bunlar benim emrime mufi' u münkâd olalar. Şöyle bilesiz" dediği belirtilmiştir. Bu ferman suretinde de görüldüğü gibi Hıristiyanlar tam bir hürriyet ortamı içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.⁷⁷

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı fethettiği zaman Katoliklere ve Bogomil mezhebindeki Bosna Hristiyanlarına çok müsamaha gösterdi. Onun bu müsamahası Bogomil mezhebine bağlı Bosna Hristiyanlarının İslamiyeti kabul etmelerine sebep oldu. Osmanlı Devleti'nin saraylarında ve ordusunda görevlendirildiler. Sadakat ve

⁷⁶ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.26.

⁷⁷ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

savaş kabiliyeti yüksek olan Bosnalılar Osmanlı Devletinin kuzeybatı sınırını koruyarak Macaristan'a karşı yapılan savaşlarda önemli katkılarda bulundular.⁷⁸

Boşnaklar, İslâmiyet'i kabul etmeleri, devlete bağlılık ve güvenilirliklerini isbat etmeleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapmışlar, hatta defterdar, kaptan-ı derya ve sadrâzam bile olmuşlardır. Osmanlı tarihini incelediğimizde beş kez sadrâzamlığa getirilen Hersekzade Ahmed Paşa (1497-1516), yine üç kez sadrazâmlık yapan Damad İbrahim Paşa (1596-1601) ve bir devre imzasını atmış Sokullu Mehmed Paşa'nın Boşnak asıllı olduklarını görüyoruz. Bunlar haricinde muhtelif tarihlerde sadrâzamlık yapan diğer Boşnak sadrazâmlar şunlardır: Lala Mustafa Paşa (1580-1580), Malkoç Ali Paşa (1603-1604), Lala Mehmed Paşa (1604-1606), Derviş Mehmed Paşa (1606-1606), Kara Davud Paşa (1622-1622), Hüsrev Paşa (1628-1631), Topal Recep Paşa (1632-1632), Salih Paşa (1645-1647), Sarı Süleyman Paşa (1685-1687), Damad Melek Mehmed Paşa (1792-1794).⁷⁹

XVI. yy. sonlarında 1580 tarihinde Bosna Eyaleti resmen kurulmuş ve yönetim merkezi olarak Banja Luka olarak belirlenmiştir. Bosna'dan sorumlu komutana kendi bölgesi içerisinde tam yetkili kılınmıştır. Bu Komutan Bey'ler o dönemdeki Avrupa Beylerinden çok daha fazla etkindiler. Böylelikle Bosna Eyalet toprakları XVI yy sonlarında Hırvat sınırına kadar dayandı. Bihac Eyaletinde sınırlar içerisine dahil olması ile fetih başarıyla sona ermiş ve Osmanlı topraklarının güvenliği çepeçevre sağlanmıştır. 1593 tarihindeki Sisak Savaşı bozgunu ile Türk ilerleyişi beklemeye geçmiştir.^{80,81}

Sisak Savaşından (1593) Svistar Barışına (1791) kadar Bosna Sancağı çok ilginç bir dönemden geçmiştir. Bu dönem boyunca Bosna Eyaleti Osmanlı'nın Avrupa'daki en önemli eyaleti durumundaydı. 1580 yılında kuruluşundan 1699 Karlofça Antlaşmasına kadar geçen süre içerisinde Bosna, Herzegovian, Pakrac, Bihac (1592'den itibaren) ve Pozega sancakları 1600 yılından itibaren Kanice Eyaletine

⁷⁸ A. EYİCİL, *a.g.e.*, s.30.

⁷⁹ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

⁸⁰ Behija ZLATAR, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.130.

⁸¹ E. İMAMOVIĆ, *a.g.e.*, 1999, s.71-72; Bakınız: EK 7.

bağlanmışır. 1699'a kadarda Zvecani'den Virovitica'ya Sabac'tan Adriyatik Denizine kadar genişlemiştir.⁸²

XVII.yy boyunca Bosna eyaleti özellikle şehirleşme, ekonomi ve kültür alanlarında çok büyük aşamalar kat etti. Döneme ait bilim adamlarından bazılarının görüşleri ve kitapları doğuda ve batıda ilgi gördü ve tercüme ettirildi. Bunlar arasında en önemlilerinden birisi Hasan Kafi Pruscak'tır. Ancak bu dönemde meydana gelen Kandian (1645-1699) ve Viyana (1683-1699) Savaşları basta Bosna'nın en güzel şehri olan Sarajevo olmak üzere bir çok yerin hasar görmesine neden oldu. Ayrıca bu savaş sonucunda özellikle XVIII.yy başlarında yoğun göçler de yaşanmıştır.⁸³ Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Venedikliler(1714-1718) ve Avusturya Krallığı (1716-1718) (1737-1739) ve (1788-1791) ile tek başlarına savaşmışlar ve savaşları kazanmışlardır.⁸⁴

Banja Luka Savaşı (1737) Boşnakların devlete bağlılıklarını gösterdikleri en önemli savaşlardan birisi olmuştur. Ayrıca Dubica Savaşı (1788-1791) Boşnakların askeri kabiliyetleri ve sadakat hislerinin en yoğun olarak teneffüs edildiği savaşlardan olmuştur.^{85,86}

III. FRANSIZ İHTİLALİ DÖNEMİNDE BOSNA HERSEK

XVII. yüzyıldan sonra Budin'in düşmesi ve 1697 Eylül'ünde gerçekleştirilen son Nemçe Seferi'nin sonunda, Avusturya karşısında uğranılan ve tarihe Zenta Bozgunu diye geçen facia üzerine Balkanlarda Osmanlı askerî gücü zaafa uğramıştır. Bir ay sonra da Bosna Muhafızı Mehmed Paşa'nın ölümüyle askerinin başsız kalması üzerine Avusturyalı ordu komutanı Prens Eugene de Savoye bir takım palangaları yıkıp yaktıktan sonra açık bir şehir olan Bosnasaray'ı da 120 camisiyle beraber yakmış ve

⁸² Enes PELİDİJA, , *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.172.

⁸³ E. PELİDİJA, *a.g.e.*, s.172.

⁸⁴ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.27.

⁸⁵ E. PELİDİJA, *a.g.e.*, s.172.

⁸⁶ E. İMAMOVIÇ, *a.g.e.*, 1999, s.104-105; Bakınız: EK 8.

Osmanlı Devleti tarafından gönderilen yeni muhafızın yaklaştığını haber alınca alelacele geri çekilmiştir (17 Ekim 1697).⁸⁷

1718 yılında Morava'nın Tuna nehrine karıştığı Pasarofça mevkiinde Avusturyalılar ile akdedilen anlaşma ile Bosna'nın Sava nehri aşağı mecrasındaki kısmı bu devlete terkedildi. Venediklilere ise Hersek'te işgal ettikleri bazı yerler verildi. 1737 yılında Hekimoğlu Ali Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu Banja Luka'da Avusturya Ordusu'na karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Bunun neticesinde 18 Eylül 1739'da Belgrad'da Rusya ve Avusturya devletleriyle yapılan andlaşma neticesi ve 1718'de kaybedilen topraklar tekrar geri alınmıştır. Habsburglar siyasetinin batıya dönük olması sebebiyle Bosna, doğuda kaldığından dolayı, XVIII. asırda Türk hâkimiyeti altında kalmaya devam etmiştir.⁸⁸

1797'de Avusturyalılar ile Kampo Formiyo Antlaşması'nı imzalayarak Venedik Cumhuriyeti'ne son veren Fransa, bölgede yeni bir eyâlet kurmuş ve buraya Provinces İllirienes adı verilmiştir. Bu eyaletin sınırları Kattaro körfezinden itibaren, Spalatto, Zara ve Triyeste'ye kadar uzanan topraklar ve Bosna'nın batısındaki Karlovac, Vilach ve Tirol'e kadar olan bölgedir.⁸⁹

XVIII. yüzyılın başından itibaren, diğer imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı Devleti de milliyetçilik cereyanlarından menfî olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu etkilenmenin çıkış noktası da Balkanlar olmuştur. İlk olarak Dalmaçya sahillerinin Fransızların eline geçmesiyle bölgede Fransız İhtilâli'nin sonucu olan milliyetçilik cereyanları etkisini göstermeye başlamıştı. Fransızlar Dalmaçya'daki şehirlerde 25 okul ve kız öğrenciler için 25 lise açmışlar, hatta bir üniversite dahi kurmuşlardı. Bunun neticesi olarak bu bölgedeki Hırvatlar ile Hersek bölgesindeki Hırvatlar birleşip Büyük Hırvatistan İdeali'nin gerçekleşmesi emeline düşmüşlerdi. Ayrıca Napolyon, Dalmaçya'da Bosna'ya giden yolları tespit ettirmiş ve Mostar, Bosnasaray gibi merkezlerde özel haber alma teşkilâtı bile kurdu muştur. Napolyon Bonaparte'ın niyeti isyanlar çıkararak Bosna'yı içten ele geçirmektir. Fakat Bosna kaptanları Napolyon'un bu istilâ niyetlerinin gerçekleşmesine engel olmuşlardır.⁹⁰

⁸⁷ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.27.

⁸⁸ Devlet Arşivleri Gn.Md.lüğü, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Ankara,1992, s.122.

⁸⁹ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.27.

⁹⁰ Devlet Arşivleri Gn.Md.lüğü, *a.g.e.*, s.122.

Fransız İhtilali sonrası bölge ihtilalin etkilerini derinden yaşamış ve 1804 Sırp İsyanı, 1861, 1875 Hersek İsyanı vb. olayları yaşamak zorunda kalmıştır.⁹¹

1875 yılında Bosnalı Beylere karşı başlatılan basit bir ayaklanma Sırp Milliyetçilerin yönlendirmesi ile Osmanlıya karşı bir isyana dönüştü. Aynı yıllarda Osmanlı'nın Rusya ile girdiği savaş Osmanlı İmparatorluğu'nu zor durumda bıraktı. 1878 Berlin Antlaşması ile İmparatorluğun çöküşü belgelendi ve Bosna Hersek Osmanlı egemenliğinden alındı. Bu tarihten sonra Bosna artık Avusturya-Macaristan denetimine girmiş oldu.⁹²

IV. ONDOKUZUNCU YÜZYILDA BOSNA-HERSEK

Türklerin Bosna Hersek'te askeri, politik, siyasi, idari ve hukuki alanlarda değişiklikler yapma ve modernize etme girişimleri 19.yy Bosna'sına damgasını vurmuştur. Bunda amaçlanan ise Bosna Hersek'i daha güçlü bir merkezi yönetim sistemine kavuşturmaktır.

Bütün bu girişimler devam ederken Avusturya ve Fransa ile de Bosna eyaletini kendilerine bağlamaya çalışma gayreti görülmekteydi.

1815 yılından sonra Sırlar otonomilerini kazanmışlar ve Porta'nın yönetimini elde tutma imkânını elde etmişlerdi. Bu ise merkezi yönetime karşı daha kuvvetli bir karşı koyabilme gücü demekti.⁹³

A) BÖLGEDE OSMANLI HÂKİMİYETİNİN SONA ERMESİNDEN SONRAKİ DÖNEM

Balkanlara yerleşen Osmanlılar, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına uzun yıllar yön vermişlerdir. Türklerin Balkanlara kolay bir şekilde yerleşmesinde, o dönemdeki Feodal Bizans yapısının etnik topluluklar üzerinde yarattığı

⁹¹ Şenol ALPARSLAN, *Bosna'da Türk Kültürünün İzleri*, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 2006, s.28.

⁹² Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.344.

⁹³ İbrahim TEPİĆ, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.221.

dinsel ve otoriter baskının büyük rolü olmuştur Osmanlılar, işgal ettikleri bölgede adil ve din hoşgörülü bir düzen kurmuşlardır. Osmanlı Devleti uzun yıllar Balkan ülkelerini büyük sorunlarla karşılaşmadan, merkezden atadığı valilerle yönetmiştir. Ancak, 18 nci yüzyıldan itibaren Avrupa'da başlayan milli ve dini akımlar, bölgede Panislavizm fikrinin yayılmasına sebep olmuştur. Batı devletlerinin ve özellikle Rusya'nın küçük Balkan ülkelerini kendi milli çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri ve Fransız devriminin yarattığı özgürlük ve bağımsızlık dalgası neticesinde Balkanlarda Osmanlı otoritesi gittikçe zayıflamaya başlamıştır.⁹⁴

B) BALKAN İSYANLARI VE BOSNA-HERSEK

1800-1829 yılları arasında, Osmanlı idaresine, yeniçeriliğin kaldırılmasına karşı bir tepki şeklinde başlayan Bosna-Hersek İsyanları, 1875-1876 yılların da kanlı olaylara sahne olmuştur. 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek üzerindeki hukuki durumu sona ermiş ve eyalet Avusturya'nın işgaline maruz kalmıştır. 1908 yılında resmen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilen eyalet, bu imparatorluğun bir parçası olmuştur.⁹⁵

Avusturya-Macaristan'ın 7 Ekim 1908 tarihinde hukuken Osmanlı'ya bağlı Bosna Hersek'i resmen ilhak etmesi 1. Dünya Savaşını hazırlayan sebeplerden olmuştur.⁹⁶

Din unsurunun özellikle Sırp siyasi hayatında en önemli faktörlerden birisi haline gelmesi, özellikle 18 nci yüzyılda olmuştur. Ortodoks bir şair papaz olan Petroviç Nje-gos'un yazdığı "Dağların Öfkesi ve İntikamı" adlı epik şiir, Sırlar için bir teori haline gelmiştir. Bu şiirde Müslümanlara karşı girişilmesi gereken "Temizleme" hareketinin esasları çizilmiştir. İlk büyük etnik temizleme girişimi, 1712 yılında Hz.İsa'nın doğum gününde 1.000 Boşnak'ın öldürülmesi ile başlamış ve 1712'den beri

⁹⁴ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*.

⁹⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

⁹⁶ M. SELVER, *a.g.e.*, s.82.

belli başlıları 1807, 1830, 1862, 1878, 1912-1914, 1941-1945 ve 1991-1993 yılları arasında uygulanmıştır.⁹⁷

1. 1804 Sırp İsyanı ve Bosna Hersek

Napolyon Bonaparte'ın etkisiyle Hırvatlar birleşerek büyük Hırvatistan idealini gerçekleştirme emeline düştüler. Napolyon'un amacı isyan çıkararak Bosna'yı içten yıkmaktı. Fransızların teşvikiyle 1804'te Sırp İsyanı çıktı ve Bosna'daki Katolikler Fransa'dan himaye gördü.⁹⁸

Bosnalılar, Napolyon'un muhtemel istilâsına karşı memleketlerini savunmakla meşgul iken Sırbistan'da Kara Yorgi önderliğinde çıkan isyan daha büyük tehlike oluşturmaya başlamıştı. Kara Yorgi'nin düşüncesi Bosna-Hersek'teki Hıristiyanları ihtilâle katılmaları için ayaklandırmak ve Karadağ ile birleşip büyük bir Sırbistan kurmaktı. Zaten Bosna'daki Katolikler Dalmaçya'daki Fransızlar tarafından himaye görmekte ve Kara Yorgi'ye de sempati duymaktaydılar. İsyan bastırılmadan 1806-1812 Osmanlı-Rus harpleri başladı. Sırp'lar bundan sonra Bosna'ya karşı şiddetli hücumlara girişerek Yadar, Radiyavana ve Böğürdelen'i ele geçirmişler ve feci katliamlar yapmışlardır. Sırbistan ve Karadağ'dan bir çok Müslüman ahali ihtilâlcilerin zulmünden kurtulmak için Bosna'ya iltica etmişlerdir. Göç edenlerin acıklı durumu ve Belgrad'ın düşmesi Bosnalıları çok müteessir etmişti. Çünkü Boşnaklar Belgrad Kalesi'ni kendi topraklarının kilidi sayıyorlardı. 1808 yılında barış müzakerelerinin yapıldığı sırada Sırp'lar Bosna'daki Ortodoks reayayı ayaklandırmak için yeniden teşebbüse geçmişler ve özellikle Gradiçka havalisi Ortodoksları ve diğer Ortodokslar da bu ayaklanmaya katılmışlardır. Papaz Joviç'in idare ettiği bu Hıristiyan isyanının yer yer bastırılmasına rağmen 1809 yılında Ruslarla harp başlayınca Sırp'lar Karadağlılarla birlikte Bosna-Hersek ve Sancak bölgesinde taarruza geçmişlerdir. Fakat yapılan savaş neticesi Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesi mümkün olmamıştır. 1812'de akdedilen Bükreş Antlaşması ile Ruslarla olan savaş bitince Sırp isyanları da bastırılmış, Belgrad ve diğer kaleler geri alınmıştı. Bu isyan hareketleri sırasında Boşnaklar genel olarak

⁹⁷ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.27.

⁹⁸ A. EYİCİL, *a.g.e.*, s.31.

devlet tarafında yer alarak eyâletlerini savunmuşlardı. Sırlar Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıkları gibi Bosna içindeki Ortodoksları da isyana teşvik ediyorlardı. Fakat Bosna kaptan ve askerleri eyâletin asayişini muhafaza ederek buna izin vermemişlerdir.⁹⁹

Napolyon Bonaparte'ın hâkim olduğu dönemlerde Avrupa'ya karşı uyguladığı kıta ablukası siyaseti Bosna-Hersek'i olumlu bir şekilde etkilemişti. Bosna, transit ticaret yollarının üzerinde bulunduğundan dolayı ticareti gelişmişti. Fakat bu dönemde Saraybosna'da halkla idarecilerin arasında silâhlı direnişe kadar varan ciddî anlaşmazlıklar olmuş, 1820'de Celaleddin Paşa sayesinde bu olaylar sükun bulmuştur. II.Mahmud dönemi içinde, 1826'da Yeniçeri Ocağı merkezde kolayca kaldırılmasına rağmen diğer eyaletlerde o kadar kolay kaldırılamamış ve Bosna'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma meselesi yıllarca devam etmiştir. Bu iç olaylar 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de öteden beri askerî kudretleriyle tanınmış bulunan Arnavutluk ve Bosna gibi eyâletlerden hiç bir yardım görmemesine sebep olmuştur.¹⁰⁰

1831'de bazı yenilikleri uygulamaya koyma ve orduyu yeniden düzenleme teşebbüsleri Hüseyin Kapudan Gradasçeviç'in liderliğinde Bosnalı Müslüman âyanın başını çektiği bir ayaklanmaya dönüşmüştür. 1832 yılında isyan bastırıldıktan sonra kaptanlık müessesesi ortadan kaldırılmıştır.¹⁰¹

2. 1861 Hersek İsyanı

Uzun süredir çete hareketlerinin devam ettiği Hersek'te Hıristiyanlar idarecilerin kendilerine yaptıkları zulmü ileri sürerek 1861'de Bâbiâli'ye karşı isyan etmişlerdi. Bundan başka Hıristiyan halkı baş kaldırmaya sevk eden başka sebepler de vardı. Bu isyanın en önemli sebepleri arasında, Sırbistan'ın muhtariyet haklarını genişletmesi, Kırım muharebesinin acısını çıkarmak isteyen Rusya'nın Slavları tahrik

⁹⁹ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.28.

¹⁰⁰ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁰¹ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.28.

etmesi, Avusturya'nın asileri himaye etmesi ve nihayet eşkıya güruhu haline gelen Karadağlıların Hersek asileriyle el birliği etmeleri yer alıyordu.¹⁰²

Karadağ doğrudan doğruya Bâbîâli'ye karşı bir harekete geçecek kudreti kendisinde görmediği için, komşuluğundan faydalanarak Hersek'in Hıristiyan halkını ayaklanmaya teşvik etmişti. Karadağlılar çeteler halinde Herseklilere iltihak ediyorlardı. Karadağ'ın bu hareketi Hersek isyanının kesin bir şekilde bastırılmasına imkan bırakmamakta idi. Bâbîâli bu durum karşısında Hersek isyanı ile Karadağ'ın müdahalesini bir mesele olarak ele almaya karar verdi.¹⁰³

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa Hersek isyanını bastırmaya memur edildi ve Hersek asilerinin Karadağ'dan yardım almalarını önlemek için Karadağ sınırı üzerinde tarassut postaları kurdurdu. Osmanlı Devleti'nin tabîî olarak, kendini savunmak için aldığı tedbirler, Karadağ Prensi Nicola tarafından protesto edilmişse de etkili olamamıştır. Ömer Paşa 21 Kasım 1861'de asilere karşı kazandığı Piva zaferiyle isyanın bastırılması yönünde önemli bir başarı elde etmiş ve ortada çetelerden başka bir şey kalmamıştır. Fakat Hersek isyanının tam olarak ortadan kaldırılması Karadağ meselesinin halledilmesine bağlıydı. Bu sırada Bâbîâli de İstanbul'daki büyük devletler elçilerine bir nota vererek Hersek'te asayişin sağlanması ve Karadağlıların cezalandırılması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını ve Karadağ şehirlerinin abluka edileceğini bildirdi. Bundan sonra Karadağ'dan, silâhsızlanması, ilân edilen seferberliğin kaldırılması ve askere alınanların terhis edilmesi istendi. Bu haklı istekler kabul edilmeyince Karadağ'a karşı harekete geçildi. Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı orduları, büyük başarılar elde ederek Karadağ'ın başkenti Çetine'ye girmek üzereyken bu gelişmelerden rahatsız olan Avrupa diplomasisinin araya girmesiyle İşkodra Antlaşması'nı imzalamak zorunda bırakıldı. 1861'deki isyanın yatıştırılması bu Karadağ zaferinden sonra mümkün olmakla beraber Bosna-Hersek meselesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.¹⁰⁴

¹⁰² Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁰³ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.29.

¹⁰⁴ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

3. 1875 Hersek İsyanı

19. asrın sonlarına doğru Avrupa'da, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Almanya devletleri belli başlı güç odakları durumundaydılar. Bu üç devletin üzerinde durdukları en önemli konu Şark meselesi idi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Hıristiyan unsurun tahrik edilerek Hıristiyanların yaşadıkları bölgelerin kendi nüfuzları altına alınması yolundaki faaliyetlerden geri durmamışlardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek üzerinde uzun süredir emelleri bulunmaktaydı ve bu devletin esas amacı Selanik'e ulaşmaktı. 1875 yılında Bosna-Hersek'te yeni bir isyanın çıkmasında kuşkusuz Avusturya'nın rolü çok büyüktür. Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Karadağ gibi iki Slav ülkesi ile Avusturya arasında yer alması burayı propaganda için uygun bir duruma getiriyordu. Ayrıca 1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Karadağ, Sırbistan ve Girit gibi yerlerin, çıkan isyanlarla muhtariyet kazanmış olmaları da Bosna-Hersek'in Hıristiyanlarını heveslendiriyordu. Hersek isyanı, Nevesin kazası Hıristiyan ahalisinden bir kaç yüz kişilik bir grubun Karadağ'a geçerek Prens Nicola'ya Osmanlı vergilerinin ağırlığından bahsederek, jandarmanın yaptığı zulümlerden şikayet etmesi ve prensin de bu durumu İstanbul'daki Rus Elçisi İgnatıyef'e bildirmesinden sonra mültecilerin cezalandırılmamak şartıyla geri dönmelerine izin verilmesiyle 1875 yılı Nisan ayında başlamıştır.¹⁰⁵

Bu durumdan sonra Hersek'e dönen mülteciler orada da gördükleri muameleden cesaret alarak halkı isyana teşvik etmişler ve isyan bütün Hersek bölgesine kısa sürede yayılmıştır. Mültecilerin geri dönüşüne izin verilmesi devletin bir zaafı olarak değerlendirilmiş, askerler öldürülüp yollar kesilmiş ve Müslümanlar öldürülmeye başlanmıştır (Temmuz 1875). Bosna Valisi Müşir Derviş Paşa'nın hemen müdahale etmeyerek İstanbul'a görüş sorması ve takviye kuvvet gelmesini beklemesi sebebiyle isyan kısa zamanda genişlemiştir.¹⁰⁶

Bosna'ya gerekli takviyenin, Karadağ ile Rusya'nın müdahalesine yol açacağı düşüncesi ile Sadrâzam Esad Paşa tarafından gönderilmemesi, konunun önemi ve derecesi dikkate alınmadan ya da yanlış değerlendirilerek, bir takım nasihatçilerin gönderilmesi ile konunun çözümleneceği düşüncesiyle hareket edilmesi, zaman kaybına

¹⁰⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁰⁶ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.34.

sebepler olmuştur. Ancak Hersek'in Karadağ hududundaki bazı yerlerinin asilerin eline geçmesiyle işin iyice çığırından çıktığı anlaşılmış ve 4.200 kişilik bir kuvvet bölgeye gönderilmiştir. Bu tarihte Bosna-Hersek'in nüfusunun 515.000'ini Hıristiyanlar, 685.000'ini de Müslümanlar teşkil ediyordu. Müslüman ahali de bu olaylar karşısında can ve mal güvenliği için silâha sarılmak zorunda kalmıştır. İsyana müdahalede geciken Esad Paşa azledilerek yerine Mahmud Nedim Paşa sadrâzamlığa getirilmişti. Fakat Bosna-Hersek'in coğrafî konumunun uygunsuzluğu, Sırbistan, Karadağ, Avusturya ve Rusya'dan sürekli olarak yardım gelmesi, ayrıca Hıristiyanların, Müslüman-Türk zulmü altında kaldıkları şeklindeki görüşlerinin, İngiltere ve Fransa'da yayılması Osmanlı Devleti'ni iyice güç durumda bırakmıştır. Devamlı dış destek bulan Hersek isyanı, Hersek sancağını kısa sürede Osmanlı Devleti ile yerli Hıristiyanlar, Karadağlılar ve Sırp lar arasındaki bir savaş meydanı durumuna getirmiştir.¹⁰⁷

İsyan sırasında Avusturya'nın üstlendiği himayeci rol ve buraya yönelik yayılma emelleri Rusya'nın tepkisini çekmeye başlamıştı. Avusturya imparatorunun Dalmaçya'yı ziyareti sırasında Hersek'ten gelen Hıristiyan heyet ile görüşmesi ve Karadağ prensini kabul etmesi Avusturya'nın bölgeye yönelik politikasının tipik örnekleridir.

Avusturya ile Rusya arasındaki bir gerginliğin Avrupa'da yaratacağı buhranı gören Fransa Hükümeti, Hariciye Nazırı Dük Decazes vasıtasıyla bir teklif getirmiştir. Bu teklif Bosna-Hersek isyanının Osmanlı Devleti'nin yöneticileriyle isyancılar arasında yapılacak görüşmeler ile çözülmesi ana fikri üzerine kurulmuştu. Fakat Batı Avrupalıların da kendileriyle ilgilenmeye başlamalarından iyice cesaret alan isyancılar daha önceden kullandıkları "İslahat" tabirini terkedip bu defa "İdare-i mümtâze" den bahsetmeye başlamışlardır.¹⁰⁸

Bosna-Hersek isyanının çıkışı ve hızla yayılışında, yabancı devletlerden çekinilerek ilk anda gereken müdahalenin yapılmasında tereddütlü davranılması ve yeterli askerin bölgeye gönderilmemesi ile Rusya ve Avusturya devletlerinin yaptıkları kışkırtmaların çok büyük rolü olmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁰⁸ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.35.

¹⁰⁹ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

Bu olaylar üzerine Almanya, Avusturya ve Rusya devletlerinin başvekilleri Berlin'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ne bir nota vermeyi kararlaştırdılar. Bu notanın gerekçesini Osmanlı Devleti'nin o ana kadarki ıslâhat teşebbüslerinin sonuç vermemiş olduğundan daha sonraki ıslâhatların yabancı devletlerin gözetiminde yapılması oluşturuyordu. Kendilerince Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak niyetinde olmadıklarını fakat bölgedeki karışıklığın giderilmesi açısından nota vermeye gerek duyduklarını bildiriyorlardı. Lâyihayı hazırlayan Avusturya başvekili'nin adıyla Andrassy Layihası diye bilinen 31 Ocak 1876 tarihli metinde şu hükümler bulunmaktaydı:¹¹⁰

- 1- Hıristiyanlara tam bir din serbestliği
- 2- Vergilerde düzenleme
- 3- Kadastro ıslâhatı
- 4- Hıristiyanlarla Müslümanlardan bir meclis teşkili
- 5- Vergi gelirlerinin sadece mahallî ihtiyaçlar için kullanılması

Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen, bu şartlar isyancılar tarafından kabul edilmeyerek, Bosna-Hersek'ten Türk askerinin çekilmesi ve bütün ıslâhatların Avrupa devletlerinin ortak kefaletleri altında yapılması fikrini savunmuşlardır. Bu durum aslında Osmanlı Devleti'nin notayı kabul etmesinin bir zaaf olarak değerlendirilmesinden kaynaklanıyordu. Asilerin bu ilâve şartlarının devlet tarafından kabul edilmesi isyanı daha da hızlandırmıştır.¹¹¹

Bu arada 6 Mayıs 1876 tarihinde Selanik'de Müslüman olmaya karar veren bir Bulgar kızı yüzünden çıkan karışıklıkların Alman ve Fransız konsoloslarının öldürülmesiyle son bulması üzerine Avrupa'nın üç güçlü devleti Berlin Memorandumu'nu toplamaya karar verdiler. Bu toplantı 11 Mayıs 1876 tarihinde Almanya Başvekili Bismarck, Rusya Başvekili Gorçakof ve Avusturya Başvekili Andrassy arasında gerçekleşmiştir. Bu memorandumda şu kararlar alınmıştır: Bosna-Hersek meselesinin Andrassy lâyihesindeki esaslara göre çözümlenmesi, Bosna-Hersek'te iki aylık bir mütareke ilânıyla Türk kuvvetlerinin belli bir bölgeye çekilmesi,

¹¹⁰ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹¹¹ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

tahribatın tazmin edilmesi, konsolosların ıslâhatları kontrol etmeleri. Mütareke müddeti içinde bunlar yapılmadığı takdirde mezkûr devletlerin fiilen müdahalesi öngörülmüşse de bu memorandum Osmanlı Devleti'ndeki saltanat değişikliği sebebiyle hiç bir zaman tebliğ ve tatbik edilememiştir.¹¹²

İsyan daha sonra Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ ile savaşa girmesiyle devam etmiştir. Çünkü Sırp ve Karadağlı gönüllüler Hersek asilerine yardım etmekteydi. Osmanlı ordusu bu savaşta başarı kazanmasına rağmen Rusya'nın 31 Ekim 1876'da verdiği ultimatom ile mütareke imzalamak zorunda bırakıldı. Bosna-Hersek ve Bulgaristan meselelerinde ıslâhat yapılması için Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya tarafından akdedilen Londra Protokolü'nün (31 Mart 1876) Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine 19 Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne harp ilân etmiş, savaş Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmiş ve sonuçta Ruslarla 31 Ocak 1878'de Edirne'de mütareke yapılmış; Daha sonra da Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır (3 Mart 1878). Bu antlaşmaya göre Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanıyor, Bulgaristan Osmanlı hâkimiyetinde muhtar bir prenslik haline getiriliyordu. Ayrıca Bosna-Hersek'teki halktan vergi bakayası istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararlarını tazmine sarfedilecekti. Bu tarihten sonraki verilecek vergiler hakkında Rusya ve Avusturya karar sahibi olacaktı.¹¹³

Bu antlaşma ile Rusya tek başına büyük kazançlar elde etmiş ve Balkanlar'daki nüfuzunu arttırmıştır. Avusturya ile İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin kendilerine müracaatı üzerine antlaşmanın tadili için gayret göstereceklerini, ancak bu çalışmalarına karşılık kendilerine arazi terkedilmesini istemişlerdir.¹¹⁴

4. 1878 Berlin Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgali

Bu durum üzerine Berlin'de büyük Avrupa devletlerinin katılımıyla bir kongre toplandı (13 Temmuz 1878). Avusturya-Macaristan Murahhası Kont Andrassy,

¹¹² R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.35.

¹¹³ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.36; Bakınız: HARİTA 4.

¹¹⁴ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek'te asayişini sağlayamadığından dolayı bu durumun Avusturya-Macaristan Devleti'ni de rahatsız ettiğini belirtmiş ve bunun üzerine İngiltere Murahhası Lord Salisbury de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal edilmesini önermiştir. Bu teklif Rusya Murahhası Prens Gorçakov tarafından da kabul edilmiştir.¹¹⁵

Osmanlı Murahhası Alexandır Karatodori Paşa bu teklife şiddetle karşı çıktıysa da Prens Bismarck: "**Kongre teşkilinden maksat Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini savunmak olmayıp, Avrupa'nın menfaatlerini korumaktır. Kongre Osmanlı Devleti'ne Makedonya ve Bulgaristan'ı iade ettiğinden dolayı Osmanlı Devleti'nin şikâyete hakkı yoktur**" diye cevap vermişti. Sonuçta Avusturya'nın belirsiz bir süre için Bosna-Hersek'i işgal etmesine, gerekirse Yenipazar'da dahi asker bulundurmasına karar verilmiştir . Ancak daha sonra Yenipazar'ın yönetimi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. İngiltere ise bu arada geçici olarak Kıbrıs'a yerleşmiştir.¹¹⁶

Alexandır Kara Todori Paşa, Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek üzerindeki hükümlerinin, Avusturya-Macaristan'ın işgali ile kalkmayacağı ve kongreden sonra işgalin ayrıntıları hakkında iki taraf arasında bir anlaşma yapılacağı konularında bir beyannameyi hazırlayarak Avusturyalılara kabul ettirmiştir.

Ayastefanos Antlaşması'nın maksadı Balkanlar'daki Osmanlı topraklarının Rusya nüfuzu altındaki Balkan Devletleri arasında taksimi olduğu halde, Berlin Antlaşması, diğer devletlerin iştirakiyle taksim hadisesini imparatorluğun geneline yayıyordu. Keza Avusturya'nın işgali altına girmesiyle Bosna-Hersek'in elden çıkma merhalesi başlamıştır.¹¹⁷

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal olunacağı haberi ahali arasında büyük tepkilere neden olmuş, Osmanlı Devleti'nin konunun bir kez daha müzakare edilmesi teşebbüsleri de başarısız kalmıştır.

Nitekim Avusturya'nın işgaline Boşnaklar şiddetle karşı çıkmış, önce Hersek'in merkezi olan Mostar, sonra da Bosnasaray, büyük direnişlerle karşılaştıktan

¹¹⁵ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

¹¹⁶ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e.*, s.37; Bakınız: HARİTA 5.

¹¹⁷ Devlet Arşivleri Web Sitesi, *a.g.s.*

sonra Avusturya tarafından işgal edilebilmiştir. İşgal 29 Temmuz'da başlamış 28 Ekim 1878'de tamamlanmıştır.¹¹⁸

V. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ BOSNA HERSEK

Bugün Balkan Devletlerinin sahip oldukları sınırlar, 1878'de belirlenen sınırlardan başkası değildir. Her şeye rağmen Balkan Grupları, tarihi toprak iddialarından vazgeçmemişlerdir. Bütün dönemler boyunca bölünme ve ihtilafın simgesi haline gelen Balkan Devletleri, ilk kez Balkan Savaşı öncesinde bir araya gelerek Osmanlı Devletine karşı ittifak oluşturdular. Osmanlılar, 1912 yılında başlayan muharebelerde çok toprak kaybetti . Ancak Osmanlı topraklarının paylaşımı, her zaman olduğu gibi Balkan ülkelerini birbirlerine düşürdü. Balkan ülkelerinin kendi aralarında mücadelelerinden istifade eden Osmanlı Devleti, 1913 yılında Edirne'yi güçlkle geri alabildi.¹¹⁹

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra dış politikada zaten hiç eksik olmayan olaylar ve sorunlar tekrarlanmaya başladı. Bunların başlıcaları Avusturya'nın Bosna-Hersek'in ilhakı, Rusya'nın Boğazlar statüsünü çıkarları istikametinde değiştirmek istemesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilânı, Girit'in Yunanistan'a katılmak istemesiydi. Ayrıca, Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak bloklarının da ortaya çıkmaya başladığı bir döneme de Avrupa devletlerince sıcak bakılıyordu. Osmanlı Devleti İngiltere'ye yakın olmak isterken, Rusya eski politikasında bir değişiklik yapmamıştı. Almanya, İstanbul Hükümetine yakın olmayı seçmişti. Fakat Üçlü İttifak içerisinde müttefiki Avusturya'nın Bosna-Hersek, İtalya'nın Trablusgarp emellerine ses çıkartmıyordu.¹²⁰

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Berlin Antlaşmasına dayanarak 1879'da Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal etmişti. Gerçek niyeti hukuki yönden Osmanlı'ya bağlı bu bölgeyi, doğrudan kendisine bağlamaktı. Fakat 20. yüzyılın başına kadar buna muvaffak olamamıştı. Esasen uzun bir zamandan beri başlıca iki hedefi vardı. Birincisi, Slavların hamisi olarak kendini gören Rusya'nın onayını alarak ve

¹¹⁸ Devlet Arşivleri Web Sitesi, a.g.s.

¹¹⁹ Ersin ÖZDİL, *Bosna-Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir, 1993, s.11; Bakınız: HARİTA 6.

¹²⁰ R. UÇAROL, a.g.e., s.406.

Boğazlardan ona ödün vererek, Bosna-Hersek'i ilhak etmek, ikincisi, fırsat çıkarsa Belgrad üzerinden Selanik'e inmekti. Avusturya bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için Rusya ile sıkı bir işbirliğine de girmek istiyordu. Rusya 1904-1905 savaşında Japonya'ya yenilince gözlerini yeniden Balkanlara ve Boğazlara çevirmişti. Bunun için ilk olarak Boğazlar statüsünü, yabancı devletlerin savaş gemilerinin Karadeniz'e çıkma yasağı devam etmek şartıyla, Rus savaş gemilerinin Boğazlar'dan serbestçe geçmesine izin verecek şekilde değiştirilmesini istiyordu. Fakat Boğazlar'ın statüsü uluslararası antlaşmalar ile düzenlendiği için, ilk önce Büyük Devletlerin desteğini alması lazımdı. Meşrutiyet'ten sonra Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etmek, Rusya'da Boğazlar statüsünü kendi lehine değiştirmek girişimlerine başlamıştı. Bu düşünceler iki devletin yakınlaşmasına yol açtı. 15-16 Eylül 1908'de Avusturya ve Rusya Dışişleri Bakanları Bohemya'da buluştular, istekleri doğrultusunda prensipte anlaştılar. Bir müddet sonra Avusturya, 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını bir notayla önce Berlin Antlaşması'nda imzası bulunan devletlere, sonra da Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Aynı günde Bulgaristan bağımsızlığını, Girit Adası da Yunanistan'a bağlandığını ilan etti. Değişik devletlerin girişimleri üzerine durumun, her zaman alışıldığı ve yapıldığı şekilde uluslararası bir konferans fikri ortaya atıldı. Bu fikir üzerine Avusturya, Osmanlı Devleti ile anlaşma isteğini öne çıkardı. Osmanlı Devlet adamları da yalnızlığa itilince görüşmeler başladı. Neticede Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında, 26 Şubat 1909'da İstanbul'da Bosna-Hersek hakkında bir Protokol imzalandı. Bütünü on üç madde olan bu protokole göre;¹²¹

- İki devlet arasında Bosna-Hersek ile ilgili 21 Nisan 1879 tarihli anlaşma ortadan kalkacaktı.

- Bosna-Hersek'te oturan halktan isteyenler Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan yerlere serbestçe göç edebileceklerdi. Önce gidenler Osmanlı Devleti uyuğu kabul edilecek, daha sonra gidenlere ise Avusturya uyuğu gibi işlem yapılacaktı.

- Bosna-Hersek'de yaşayan Müslüman halk önceden olduğu gibi din ve ibadet özgürlüğünü diğer dinlerdeki halkın sahip olduğu şekilde sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda da kullanacaktı.

- Camilerde hutbeler padişah adına okunacaktı.

¹²¹ R. UÇAROL, *a.g.e.*, s.406.

- Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek'teki haklarına karşılık Avusturya, protokolün uygulanmaya başlamasından sonra on beş gün içinde, Osmanlı Hükümeti'ne altın olarak iki buçuk milyon Osmanlı lirası ödeme yapacaktı.¹²²

Kısacası, yukarda açıklanan hususlar dikkate alındığında artık Bosna Hersek sorunun Avrupa'nın bir numaralı sorunlarından biri haline geldiği görülebilmektedir.

VI. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI BOSNA HERSEK

Birinci Dünya Savaşını başlatan Balkanlardaki ihtilalci milliyetçilik akımı oldu. Sırp Milliyetçiliğine göre Güney Slav dilini konuşan ve Ortodoks olan Sırlar tek devlette birleşmeliydi. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu İtilaf Devletleri, Almanya, Avusturya-Macaristan'ın oluşturduğu İttifak Devletlerine karşı Sırbistan'ın yanında yer aldı.¹²³

Dört yıl süren savaşlarda toprakları çiğnenen en çok Balkanlar olmuştur. Sırbistan Avusturya-Macaristan tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Romanya'nın Ruslarında desteğiyle Avusturya Macaristan'a açtığı cephenin yanı sıra ittifak grubunda yer alan Bulgaristan ile güney cephesinde savaşmak zorunda kaldı. Almanya'nın yanında savaşa giren Osmanlı'nın Çanakkale harikası ile ortaklarının Boğazı geçip yardım ulaştıramadığı Rusya, Balkanlı dindaşlarına yardım etmek şurada kalsın kendine yetmez hale geldi.

Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Birleşik Krallığı Veliht Prens Alexencina tarafından ilan edildi ve derhal İtalya'dan toprak talebinde bulunuldu.¹²⁴

Yeni Krallığın en önemli sorunu Hırvat-Sırp iç çatışması olmuştur. Yeni Krallığın toprakları Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Dalmaçya, Bosna-Hersek ve bir kısım Banat topraklarından meydana gelmişti. Lakin bunların içinde nüfusun yarısını teşkil eden Ortodoks Sırlarla Katolik Hırvatlar arasındaki geçimsizlik, 2. Dünya Savaşına kadar sürdü.

¹²² R. UÇAROL, *a.g.e.*, s.406.

¹²³ A. EYİCİL, *a.g.e.*, s.33

¹²⁴ M. SELVER, *a.g.e.*, s.64.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Wilson Prensiplerinin 10. Maddesi gereği “Avusturya Macaristan halkından isteyenlere otonomi verilmesi”, 11.Maddesi gereği “Romanya, Sırbistan ve Karadağ’ın tahliyesi, Sırbistan’a denize mahreç verilmesi ve Balkan Yarımadasının sınırlarının milliyet esasına göre çizilmesi” hükümlerine amirdi. Ancak Bosna Hersek’e böyle bir imkan verilmedi ve eski Osmanlı Eyaleti, Avusturya Macaristan’ın mirasçısı durumunda olan ve yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının hudutları içinde yerini almak zorunda kaldı.¹²⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında Haziran 1918’de, Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan’ın güney Slav eyaletleri temsilcileri Corfu Paktı’nı imzalayarak, Karageorgevich ailesinin liderliği altında bir birlik oluşturmaya karar vermişlerdi. Ekim 1918’de Zagreb’de Yugo-Slav (Güney Slav) Milli Konseyi kuruldu. Kasım ayında da Karadağ Milli Meclisi Karadağ Kralı Nikola’yı tahtından indirerek Sırbistan’a katıldığını ilan etti. 1921 Anayasası ile de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu ve başına da Sırbistan Kralı Aleksandır getirildi. Kuruluşunun başlangıç yıllarından itibaren yeni krallık iki önemli mesele ile karşı karşıya kaldı. Birincisi, ülke tabii bir limana sahip değildi. Adriyatik’teki iyi durumda bulunan limanlardan Fiume önce ele geçirilmiş, fakat Mussolini İtalya’sının baskısı sonucu 1924 antlaşması ile çok az bir kısmı hariç Fiume İtalya’ya terk edilmişti. Zara limanı da İtalya’nın elinde idi. Yugoslavya kendisi için çıkış kapısı olarak gördüğü Selânik’ten faydalanmak niyetiyle Yunanistan ile bir anlaşma yaptıysa da Selanik’teki serbest bölgenin kullanılmasında meseleler ortaya çıkınca buradan da çekildi. Böylece Yunanistan ile ilişkiler bozuldu ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı 1918 tarihli Sırbistan-Yunanistan ittifakını ortadan kaldırdı. Bunun neticesinde tabii liman konusu çözümlenmeden ortada kaldı. İkincisi, içerde Sırp-Hırvat çatışması yaşandı. Yeni krallığın toprakları, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan-Slovenya, Dalmaçya, Bosna-Hersek ve bir kısım Banat’dan meydana gelmişti. Bunların arasında nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan Ortodoks Sırlarla, üçte birini bulan Katolik Hırvatlar arasındaki gerginlik II. Dünya Savaşı’na kadar sürdü. Sırlarla Hırvatların tarihi gelişimi birbirinden ayrı olmuştu. Hırvatlar yeni krallık içinde de Habsburg egemenliği zamanında olduğu gibi tam bir muhtariyet istediler. Halbuki Sırbistan, Piyemonte’nin İtalya Birliği’nde oynadığı rolü oynamayı ve güney Slav Birliği’nin kendi etrafında oluşmasını istiyordu. Hırvatlar istedikleri muhtariyeti alamayınca,

¹²⁵ M. SELVER, *a.g.e.*, s.64.

siyasetten bir süre uzak kaldılar. Hırvatistan lideri Radiç, 1928 yılında bir Haziran günü Yugoslav Parlamentosunda Karadağlılar tarafından vurularak öldürüldü. Bu olaydan sonra bütün Hırvat milletvekilleri Zagreb’de ayrı bir Hırvat Parlamentosu kurdular. Kral Aleksandır Hırvatlarla anlaşmak istedi. Hıvatlar, federal bir sistem kurulmasını talep edince, Aleksandır bunu red etti. 1929 yılından itibaren de parlamentoyu feshederek diktatörlük idaresine başladı. 1931 anayasası ile tek parti sistemine geçilerek memleketin adı Yugoslavya oldu. Kral Aleksandır Fransa’yı ziyarete gittiğinde, Ekim 1934’de Marsilya’da Hırvat tethişçileri tarafından öldürüldü. Yugoslavya 1935 Mayıs ile 1939 Şubat’ı arasında Sırplar Slovenler ve Bosna Müslümanları’nın meydana getirdiği ve Dr. Milan Stoyadinoviç’in lideri bulunduğu Yugoslav Radikal Birliği Partisi’nin diktatörlük idaresi altında yaşadı. 1939 Ağustos ayından itibaren Hıvatlar ekonomik ve kültürel alanlarda oldukça kapsamlı bir muhtariyete sahip oldular.¹²⁶

Kral Aleksandır yönetiminde Yugoslavya, Fransa ile yakın ilişkiler içersine girdi. Küçük Antant’ın bir üyesi oldu. Şubat 1934’den itibaren de Türkiye, Yunanistan ve Romanya ile Bulgaristan’ın revizyonizmi ve İtalya’nın tehlikesine karşı **Balkan Antantı’nı** kurdu. Fakat Aleksandır’ın öldürülmesinden sonra Stoyadinoviç zamanında Yugoslavya’nın Almanya ve İtalya ile münasebetleri sıklaştı. Bulgaristan ile de 1937 Ocak ayında bir **daimi dostluk** antlaşması imzalandı.¹²⁷

Yugoslavya II. Dünya Savaşı sırasında Almanya, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan tarafından işgali sonucunda Yugoslav Kralı ve Hükümeti İngiltere’ye sığındı. Daha sonra Tito liderliğindeki güçler ülkenin büyük bölümünü işgalden kurtardı. 7 Mart 1945’de Meclis’in ilk toplantısında Yugoslavya **Federal Halk Cumhuriyeti** ilan edildi. Bu Cumhuriyet, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ, Makedonya ve Bosna-Hersek cumhuriyetleri ile kuzeyde Voyvodina, güneyde Kosova özerk bölgelerinden oluştu.¹²⁸

Yugoslavya’da iki savaş arası dönemde ortalama ömrü beş ay olan 24 hükümet kurulmuş, yalnız birisi siyasi ve yasal yollarla değişmişti. Yerleştirilmek istenen Balkan demokrasilerinde, siyasi karar alma sürelerinde parlamento yerine kişisel girişimlerin ön plana çıkması, siyaseten seçkin kişilerin işbirliğine ihtiyaç gösteren

¹²⁶ Kemâli SAYBAŞLI, G.ÖZCAN, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.164.

¹²⁷ *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, Mayıs 1993, s.36.

¹²⁸ K. SAYBAŞLI, G. ÖZCAN, *a.g.e.*, s.165.

gelecekte mahzurlu olacak yöntemlere davetiye çıkarıyordu. Belgrad'daki İngiliz Elçiliği'nin Yugoslavya'daki siyasete atılmış seçkin kimselerin tavır ve davranışları ile ilgili olarak 1925 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığına verdiği bir raporda şunlar dile getiriliyordu. **“Kişiler ve gruplar arasındaki küçük entrikalar ülkenin yüz yüze bulunduğu muazzam güçlüklerden daha önemli görünüyor”**.¹²⁹

Tüm Balkan ülkelerinde kralın siyasete müdahalesi anayasaların kendilerine tanıdığı geniş kapsamlı ayrıcalıkların ve yetkilerin üzerinde, kurumsal hale getirilmiş ve düzenlenmiş kurallar yerine, yüz yıldan fazla sürmüş ve yerleşmiş, kişilerin yapısı ve girişimleri üzerine oturtulmuş ilişkiler, siyasi kararlara ulaşmada süreleri belirleyen unsur olmuştur. Dolayısıyla iki savaş arası dönemde Balkan ülkelerinin siyasi ortamını oluşturan ve belirleyen unsur, demokrasi fikrinden ve sivil toplum etkinliğinden çok ulusçuluk düşüncesi ve milliyetçilik akımlarıydı. Netice olarak, iki savaş arası dönemde Balkan ülkelerindeki siyasi sistemlerin başarı ve başarısızlığı her zaman için tarihçiler arasında ve tarih yazımında araştırılan ve üzerinde tartışılan bir konu olmuştur.¹³⁰

VII. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI BOSNA HERSEK

1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Balkanlardan çıkan Osmanlıların yerine kurulan daha sonra Yugoslavya içinde yer alan devletlerin bugünkü federatif hudutları, etnik yapıları, birbiri aleyhine genişleme istekleri, bugüne kadar gelen Balkan sorununun sebepleridir. Bu açıdan sorunlara girmeden Eski Yugoslavya'nın yapısını incelemekte yarar vardır.

Eski Yugoslavya; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya Federal Cumhuriyetleri (6 Cumhuriyet) ve Sırbistan'a bağlı Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden oluşmakta idi.¹³¹

Sırlar, bütün olumsuz gelişmelere rağmen eski Yugoslavya'nın tek varisi olduklarını ve Federal Yugoslavya'yı temsil ettiklerini iddia etmektedirler. Sırlar bu

¹²⁹ K. SAYBAŞLI, G. ÖZCAN, *a.g.e.*, s.165.

¹³⁰ K. SAYBAŞLI, G. ÖZCAN, *a.g.e.*, s.166.

¹³¹ *Bosna Hersek Gerçeği*, *a.g.e.*, s.17.

tutum ve iddiaları ile belki de daha fazla bölünmeyi önleyeceklerini ve özellikle kendileri için önem taşıyan bölgeleri elden çıkartmayacaklarını düşünmektedirler.

Eski Yugoslavya'nın kuzeyinde yerleşen Slovenler, genel olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kültürünün etkisinde kalıp, Slav'dan ziyade Cermen hayat tarzını kabul etmişlerdir. Yugoslav Federasyonu içinde endüstride ve yaşam seviyesinde en üstün grup, Slovenler olmuşlardır.¹³²

Hırvatlar, kuzeyinde Slovenya, kuzeydoğusunda Macaristan'a Voyvodina bölgesinden Sırlara komşu olan ve Adriyatik Denizi'ne en uzun kıyılara sahip olan bir cumhuriyettir. Hırvatlar da ayrı bir Slav boyudur. Konuştukları dil Slav dili olup, Sırların konuştuğu dilden farklı bir lehçedir. Dil üstünlüğü konusunda öteden beri Sırlarla çekişme halindedirler. İtalya, Avusturya ve Macaristan ile yakın ilişkilerde olan Hırvatlar, bu ülkelerin etkilerinde kalmışlar, Slavlardan başka bir kimliğe bürünmüşlerdir. Vatikan'ın etkisi ile Katolik olan Hırvatların tarihi ve kültürel gelişimleri bir Akdeniz ve Orta Avrupa kültürü karışımı içinde olmuştur.

Karadağ, Orta Çağdan beri Sırların yaşadığı ve geliştirdiği, Almanya ve Avusturya'ya politik yakınlığı dolayısı ile hayli Cermenleşmiş bir bölgedir. 1878'de bağımsızlık almışlarsa da 1918'de Sırların etki ve kontrolüne girmişlerdir. 1945'de Tito tarafından ayrı bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. Sırp milliyetçiliğine karşı daima tepki göstermiş bir Slav grubudur. 1990'daki seçimleri Belgrad'dan yönetilen komünistlerin kazanması ile Sırbistan ve Karadağ arasındaki anlaşmazlık konuları artmıştır.¹³³

Makedonya, tam anlamı ile çatışmalar ve çelişkiler bölgesidir. Gerek Slavlar ve gerekse Yunanlılar. Makedonların kendilerinden olduğunu savunmaktadırlar. Makedonlar ise, hiçbirini kabul etmeyip, kökleri Büyük İskender'e dayanan eski bir kavim olduklarını ileri sürmektedirler. Tito, Makedonya'yı ayrı bir cumhuriyet olarak kurmuş ve hatta Bağımsız Makedonya Ortodoks Kilisesi'ne bile izin vermiştir.

Voyvodina, Macaristan sınırına yakın özerk bir Sırp bölgesidir. 1887'den sonra Macaristan'ın eline geçen bölge, 1918'de Sırbistan'a bağlanmıştır. 1974 anayasası ile özerk statü kazanmıştır. Etnik yapı olarak karışık bir bölgedir. Etnik Macarlar

¹³² *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.18.*

¹³³ *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi, s.33.*

nüfusun % 22'sini oluşturmuştur. Sırpların sergilediği aşırı milliyetçilik bu halkı ürkütmüştür. Bugüne kadar bölgeler arasındaki iç savaşa karışmamaya özen göstermişlerdir. Zaman zaman Sırplar, Macar asıllılar üzerinde baskı yaptıklarında gerginlik tırmanmaktadır. Yüzölçümü 21.506 km² olup halkın % 56'sı Sırp, % 22'si Macar asıllıdır.

Kosova (Özerk Bölge), Sırbistan'ın güneyinde yer alır. Kosova, oldukça takır bir bölgedir. Buranın önemi ekonomik olmaktan ziyade tarihi ve hissidir. 1389'da Türklere Kosova'da yenilmiş olmalarını unutmayan Sırplar için Kosova adeta varlıklarını kanıtladıkları bir meydandır. Kosova halkının çoğunluğu ise Müslüman Arnavutlar'dır. 1974 anayasası ile bu bölge özerklik kazanmıştır. 1980-1981 yıllarında bütün avantajlar Kosovalılardan tek tek geri alınmıştır. 1990'da Kosova'da ayaklanma olmuş fakat Sırp Arnavutlar, 1990 seçimlerine protesto amacı ile katılmamışlardır. Bu olay Sırplar tarafından "Balkanlarda gizli İslam anlaşması" şeklinde yorumlanmış, bölgenin Arnavutluk'a bağlanması yolunda çalışmalar yapıldığı Avrupa Devletlerine Sırplar tarafından duyurulmuştur. Sırplar, 1992'de tek taraflı olarak Kosova'yı kontrolleri altına almışlardır. Başşehri Pristina olan Kosova'nın yüzölçümü 10.887 km² olup, nüfusu 1.762.000'dir. Halkın % 82'si Arnavut, % 15'i Sırp'tır.¹³⁴

Yeni Pazar Sancağı; Sancak; Sırbistan, Kosova, Karadağ ve Bosna-Hersek arasında kalan, yüzyıllar boyu Osmanlı Garnizonlarına Karargâh teşkil etmiş bir bölgedir. Bölgede Türkler ve Müslüman Boşnaklar yaşamaktadır. Osmanlı idaresinden 1878 Berlin Anlaşması ile alınarak, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na verilmiş, 1909'da Türkler tarafından geri alınmışsa da 1912 Balkan Savaşı sırasında, Sırpların eline geçmiştir. Türk mevcudiyeti altında, bölge halkı büyük ölçüde Müslümanlığı kabul etmiştir.¹³⁵

Yugoslavya 1941'de Nazi Almanyası'nın saldırı ve istilasına uğramıştır. Hükümet mensuplarının ülkeyi terk etmesinden sonra Hırvatlar, Bosna-Hersek'i de içine alan bağımsız Hırvat Devletini kurmuşlardır. Bu yeni devlet kısa zamanda Almanların etki alanına girmiştir. Kültür ve ideoloji bakımından Cermen Devletleri'nin çok etkisinde kalmış Hırvatların, Almanya'nın desteği ile bağımsızlık hareketini gerçekleştirdikleri bütün Slavlarca bilinmektedir.

¹³⁴ *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.20.*

¹³⁵ *Balkanların Dünü Bugünü Yarım, a.g.e., s.168.*

Tito, Alman işgali sırasında Yugoslav Komünist Partisi'nin başında idi. Hem Almanlarla hem de Hırvatistan'ın kurtuluş örgütü USTASHE ile mücadele ederek ülkenin her yerinde bir savaş yürütmüştür. Bugünkü adıyla Territorial Savunma veya Partizan hareketi adı altında Almanlar'a ağır zayıflar verdiren gerilla hareketini yürütmüştür. Buna rağmen, Alman kontrolünün kırılması ancak Sovyet askerlerinin 1944'te Belgrad'a gelişleri ile olmuştur. Dolayısı ile Slavlar Sovyet Rusya'yı, kendilerini Alman boyunduruğundan kurtaran soydaşları ve koruyucuları olarak görmüşlerdir. Bu durum, Yugoslavya'da komünist rejimin yerleşmesini kolaylaştırmıştır.¹³⁶

Yugoslavya'da Kasım 1945'te seçim yapıldı. Halk Cephesi iktidara geldi. Sovyetler Birliği modeline benzer bir anayasa hazırlandı ve Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya'dan oluşan **Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti** kuruldu.¹³⁷

1947 yılına girildiğinde Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerin çoğuyla ikili ittifak antlaşmaları vardı. 1949 Ocak ayında Sovyetler Birliği'nin modeline uygun bir uluslararası ekonomik kuruluş olan **COMECON** oluşturuldu. Böylece Doğu Avrupa'da ülkelerin ekonomileri Sovyetler Birliği ekonomisinin yönetimine bağlandı ve Doğu Bloğu bütün yönleriyle 1949 yılında ortaya çıktı.¹³⁸

A) JOSEF TİTO DÖNEMİ

Yugoslavya'yı Almanlar'dan kurtaran kişi olarak Tito, büyük bir prestij ve ün kazanarak Yugoslavya'nın başına geçmiştir. Böylece, Yugoslavya'da 1980 yılına kadar sürecek 45 yıllık "Totaliter Komünist Rejim" başlamıştır. Tito, Yugoslavya'yı 6 Cumhuriyet ve iki özerk bölgeye ayırmıştır. Bunlar; Sırp, Hırvat, Sloven, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleridir. İki özerk bölge ise; Kosova ve Voyvodina'dır. Kurulan federal devletler arasında eski tarihi düşmanlıklar çözülmemiş, sadece Komünist Parti diktası altında arka plana itilmiştir.¹³⁹

¹³⁶ *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.15.*

¹³⁷ Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul, 2001, s.91; Bakınız: HARİTA 7.

¹³⁸ O. SANDER, *a.g.e., s.214.*

¹³⁹ E. ÖZDİL, *a.g.e., s.11.*

Tito, Yugoslavya'daki dinî ve etnik olarak bu denli zıtlıklar taşıyan hakları âdeta bir yapıştırıcı gibi bir arada tutmayı başarabilmiştir. Ancak dış politikada Sovyetlere karşı yaşadığı sıkıntıların yanında iç politikasında ve ekonomisinde büyük güçlükler yaşamıştır. Bu güçlükleri de ancak savaş yıllarından kalan partizan ruhunun verdiği karizması sayesinde atlatmıştır.

Tito, Yugoslavya'yı 6 Cumhuriyet ve iki özerk bölgeye ayırmıştır. Bunlar; Sırp, Hırvat, Sloven, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleridir. İki özerk bölge ise; Kosova ve Voyvodina'dır. Kurulan federal devletlerarasında eski tarihi düşmanlıklar çözülmemiş, sadece Komünist Parti diktası altında arka plana itilmiştir.

Tito idaresinde Bosna-Hersek, ayrı bir cumhuriyet olarak kimliğine yeniden kavuşmuştur. Bosnalılar buna rağmen, 1945-1973 yılları arasında devamlı mücadele vererek, sonunda 1974 Anayasası'nda Müslüman millet olarak tarif ve tescil edilmeyi başarmışlardır. Tito, böylece Sırp ve Hırvatların itirazlarına rağmen etnik grupları dengeleme yoluna gitmiştir.¹⁴⁰

Tito idaresinde Bosna-Hersek, ayrı bir cumhuriyet olarak kimliğine yeniden kavuşmuştur. Bosnalılar buna rağmen, 1945-1973 yılları arasında devamlı mücadele vererek, sonunda 1974 Anayasası'nda Müslüman millet olarak tarif ve tescil edilmeyi başarmışlardır. Tito, böylece Sırp ve Hırvatların itirazlarına rağmen etnik grupları dengeleme yoluna gitmiştir.

Tito döneminde Bosna-Hersek'teki toplam 4.300.000 civarında olan nüfus mozaiğinin içinde;

Müslüman Boşnak	1.900.000
Sırp	1.300.000
Hırvat	731.000
Diğerleri	344.000

kişi olarak bulunmaktaydılar.¹⁴¹

¹⁴⁰ *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.15*

¹⁴¹ E. ÖZDİL, *a.g.e., s.12.*

B) TİTO'NUN ÖLÜMÜ VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ

Yugoslavya'nın o zamanki itibarının Tito'nun dengeli politikaları ve yönetiminden ortaya çıktığı bir gerçektir. Tarih boyunca hep etkilendiği ve Mareşal Tito'nun liderliği altında bu etkilenmeye ve yönlendirmeye karşı direnmeyi ve mücadele etmeyi başarmış olan Yugoslaya, 1990lı yıllarda bir kere daha Rusya'dan esen politik rüzgârlardan etkilenmiştir. 1989'da SSCB'de başlayan politik dalgalanmalar ve yeniden yapılanmalar 1990'dan itibaren Yugoslavya'da etkisini göstermiştir. Bundan dolayıdır ki Tito ölümünden sonrada devletin bütünlüğünü devam ettirebilmesi için daha yaşarken devlet yönetimine yeni yapılanma getirdi, yeni dengeler kurdu. Ülke Tito'dan sonra bir konsey tarafından yönetilecekti. Konsey Cumhuriyetlerin başkanlarından ve bölgelerin temsilcilerinden oluşuyordu. Tito böylece sistemi emniyete aldığı düşünüyordu.¹⁴²

Tito'nun 1980 yılındaki ölümü ile birlikte, ülkedeki dengeleri gözetken kolektif bir liderliğe geçilmişse de, bu cumhuriyetleri bir arada tutan bağ ve karizma kaybolmuş, milliyetçilik ve ekonomi alanlarında sorunlar su yüzüne çıkmıştır. 1980'li yılların başında etkili olan dünya ekonomik depresyonu da ülkeyi çok zor duruma sokmuştur. Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik farkı açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu gelişmenin ilk belirtisi, Belgrad yönetiminin ekonomik politikasından hoşnut olmayan Kosova Arnavutlarının ayaklanması olmuştur.¹⁴³

1981'de Kosova'daki Arnavutların baş kaldırması ile başlayan olayların devamında Yugoslavya'nın çözülme hareketi "Başkanlık krizi" ile başlamış ve ilk ayrılma isteği Slovenya'dan gelmiştir. 1974 tarihli Yugoslav anayasası ile kurulan dönüşümlü cumhurbaşkanlığı sisteminin ilk uygulamasında sırası gelen Hırvat Cumhurbaşkanının Sırp tarafından tanınmaması ile olaylar patlak vermiştir.¹⁴⁴

28 Haziran 1986'da Osmanlılarla Kosova Savaşının yapıldığı meydana 600. yıldönümü vesilesi ile yapılan anma töreninde toplanan 1 milyon Sırpa hitaben "Bu sefer savaşı biz kazandık. Kosova'yı Arnavut siyasi iktidarından koparıp Sırbistan'a

¹⁴² M. SELVER, *a.g.e.*, s.90.

¹⁴³ Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2000, s.4.

¹⁴⁴ *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, s.4.

entegre ettik. Ama önümüzde daha başka savaşlar da var” açıklamasıyla Miloseviç adeta yaşanacakları önceden haber vermiştir.¹⁴⁵

Eski Sovyetler Birliği Başkanı Gorbaçov'un 1985 Mart'ında iktidara gelip köktenci reformlara girişmesinin ve bunun doğu Avrupa'da yol açtığı özgürlükçü gelişmelerin Yugoslavya'daki etkisi çok patlayıcı olmuştur. 1986 yılı Martında Sırp bilim ve sanat akademisi 1945'ten beri var olan ancak Tito döneminde seslerini çıkaramayan Sırp milliyetçilerinin bir manifestosunu yayınlamıştır. Bu manifestoda özellikle Sırpların Yugoslav federasyonu içinde baskı altında tutulduğu ve ülke yönetiminde “Yugoslavya'nın gerçek sahipleri olan” Sırlara daha çok söz hakkı verilmesi gerektiği açıklanmıştı. İşte bu manifestoda açıklanan değişiklikleri yerine getireceğini vaat eden Slobadan Miloseviç, 1987 Aralık ayında gerçekleştirdiği bir iç darbe ile Sırp komünist parti örgütünün başına geçmiştir. Bu da balkanlardaki olayların süratle gelişmesinde bir katalizör olmuştur.¹⁴⁶

1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Yugoslavya kendisine bağlı olan altı özerk bölge üzerindeki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu parçalanmanın doğal bir uzantısı olarak; 29 Şubat 1992'de yapılan ve tüm etnik gruplara açık olan, bağımsızlık ilanına ilişkin referandumda; Bosnalı Sırpaların boykot etmesine rağmen Boşnaklar ve Hırvatlar bağımsızlık yönünde oy kullanmış, 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. 6 Nisan 1992 tarihinde Avrupa Topluluğu'nun Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıması üzerine, yeni kurulmuş olan Bosna-Sırp ordusu; Sırbistan'ın da yardımıyla Saraybosna'yı kuşatma altına almıştır. BM 22 Mayıs 1992 tarihinde Bosna-Hersek'i üyeliğe kabul etmiştir.¹⁴⁷

1990'dan itibaren, önce Slovenya ve Hırvatistan ile başlayan çözülme, diğer cumhuriyetlerin de aynı yolu takip etmesi ile hızlanmıştır. Tarihte Almanya'nın büyük etki ve desteği altında kalmış olan ve din yönünden de bu ülkeye bağları bulunan Slovenya ve Hırvatistan'ın Almanya tarafından süratle tanınmış olması, Balkanların Alman nüfuzuna gireceği endişesine kapılan Avrupa ülkelerini, diğer Yugoslav cumhuriyetlerini de aynı şekilde tanıma durumunda bırakmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁵ *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, s.4.

¹⁴⁶ *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, s.5.

¹⁴⁷ M. SELVER, *a.g.e.*, s.95.

¹⁴⁸ *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, s.5.

ABD'nin Ortadoğu'daki barışı sağlama yönündeki çabalarının yanında Balkanlar'daki bu durumun Almanların bir hamlesi olduğu, yüz yıllık Alman jeostratejik anlayışında önemli bir yer tutan Alman Devlet politikasının kimi zaman açık, kimi zaman da örtülü bir amacı ve hedefi olan "Akdeniz'in sıcak sularına inmek" çabası doğrultusunda bundan önce Hitler tarafından izlenen Yugoslavya'yı parçalama, Hırvatistan ve Slovenya ile iş ve güç birliği, Sırbistan ile mücadele politikası günün koşullarına göre uyarlanmış olarak yeniden oluşturulduğu değerlendirilmektedir.¹⁴⁹

Sırp yönetimince Slovenya'nın kopma aşamasında askeri tedbirlere başvurulmasının, AT ve ABD'nin Yugoslavya'nın bölünmesine razı olmayacakları ve bu oluşumu engelleyecekleri düşünüldüğünde stratejik bir hata olduğu anlaşılmaktadır. Zira güç kullanımından sonuç çıkmayınca Sırp yönetimi Federal Ordunun Krajina ve Bosna-Hersek'te Sırp nüfusun bulunduğu bölgelere çekilmesini emrettiğinde, JNA Genelkurmayı bu emre karşı gelerek ülkenin bütünlüğü için askeri tedbirleri kullanmaktan çekinmedi. Sırp yönetiminin içine düştüğü ikinci stratejik hata ise; ülkedeki durumun kontrol edilemez hale gelmesine rağmen, BM Güvenlik Konseyine başvurulup yardım istenmesi gerektiği halde olağanüstü hal ilan edilerek iç savaşın askeri güçle bastırılmaya çalışılmasıdır.¹⁵⁰

Tüm bu görüşler ışığında Yugoslavya'nın dağılmasına sebep olan faktörler şöyle sıralanabilir:

- (1) Tito'nun ölümünden sonra ülkedeki politik birliğin ortadan kalkması ve cumhuriyetleri bir arada tutan bağların kopması,
- (2) Tarihi nedenlerle cumhuriyetler arasında var olan güven bunalımı,
- (3) Cumhuriyetler arasındaki gelir ve kaynakların paylaşımının neden olduğu ekonomik sorunlar,
- (4) Büyük devletlerin dışarıdan siyasi, etnik ve dini etki ve tahrikleri,
- (5) Komünizmin çökmesinin, federal birlikte çözülmeye neden olması,
- (6) Eski tarihi, dini ve etnik ihtilafların ve milliyetçilik akımlarının otorite boşluğu nedeniyle yeniden su yüzüne çıkması,

¹⁴⁹ M. SELVER, *a.g.e.*, s.94

¹⁵⁰ M. SELVER, *a.g.e.*, s.94.

(7) Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomik yönden daha gelişmiş bölgeler olmasının, bu ülkeleri Avrupa'ya, bilhassa dini ve etnik yönden benzer özelliklere sahip Almanya'ya yakınlaştırmış olması,

(8) Sırp milliyetçiliğinin yeniden güç kazanması ve “Büyük Sırbistan” idealinin diğer cumhuriyetleri tehdit altına bırakması.¹⁵¹

¹⁵¹ *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK KRİZİ

I. BOSNA-HERSEK'TE YAŞANAN KRİZ VE ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ

A) BALKANLARIN MEVCUT TARİHSEL JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK DURUMU

Fiziki coğrafya açısından bakıldığında, Balkanlar Avrupa'dan belirgin yüzey şekilleriyle ayrılmadığından, kuzey sınırını kesin olarak tanımlamak güçtür. Ancak coğrafyacılar, Balkanların sınırını kuzeyde Tuna nehrine dayamayı adet edinmişlerdir.. Bir zamanlar, Osmanlı Devleti ile Hristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna ve onun kolu olan Sava Nehirleri, fiziksel bir sınır olarak kabul edilebilir. Fiziksel coğrafya açısından Balkanların sınırları, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İyon deniziyle çizilir. Siyasal coğrafya açısından bakıldığında ise Balkanlar; Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları ve Yugoslavya ile Romanya'nın tümünü içine alır.¹⁵²

Bugün "Güneydoğu Avrupa" olarak tanımlanmaya başlayan bu bölge ister bu isimle, ister Balkanlar ismiyle anılsın ve yazılsın, İslam ve Hristiyan aleminin bulunduğu

¹⁵² Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s.8.

ve yaşadığı bir yerdir. Dünya'ya egemen bir İmparatorluk kurmak için Balkanlar'dan yola çıkan İskender Anadolu üzerinden Afrika ve oradan da Asya'ya geçmiştir. Romalılar, Akdeniz ve Balkanlar yoluyla geçip, güçlerini Asya'ya taşımışlardır. Yine Hristiyanlık Boğazlar kullanılarak Balkan ülkelerine ve buradan da Avrupa'ya yayılmıştır. İslamiyet de Anadolu'dan, Boğazlar geçilerek Balkanlar'da yayılmıştır. 1683 yılında yaşanan İkinci Viyana kuşatmasının başarısızlığı bu yayılmaların Balkanların ilerisine geçmesini engellemiştir.¹⁵³

Balkan Yarımadasının kıyıları, Akdeniz sistemine dâhil olan 6 denize açılmaktadır. Bu durum, Balkanların, diğer siyasi ve askeri gerilim alanlarına oranla olan çok boyutlu yerini vurgulamaktadır.¹⁵⁴

Balkanlar aynı zamanda, üç büyük semavi dinin, 19 ırkın yer aldığı, 16 dilin konuşulduğu ve 10 bağımsız ülkeden meydana gelen yaklaşık olarak 800.000 Km² bir alanda Türk Trakya'sı dahil 75 milyon insanın yaşadığı bir coğrafyanın adıdır.¹⁵⁵

Bu coğrafyanın stratejik önemi; Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan, Türk boğazları ve Süveyş bölgeleriyle, Ortadoğu petrol alanlarını hedef alan askeri hareketin üs ve destek bölgesi olma özelliğindedir. Bugün Asya ve Orta Doğunun Avrupa ile hava taşımacılığında yıllık 600.000 sortilik uçuş ve kara taşımacılığında geçiş yolu üstünde ve su yolu taşımacılığında da Orta Avrupa, Karadeniz ve Akdeniz de önemli etkileri olan stratejik bir bölgedir.¹⁵⁶

Tarih boyunca etnik ve dini çatışmaların, sosyal karışıklıkların ve politik kararsızlıkların yaşandığı bu bölgenin özelliği, kendi güvenlik ve bekalarını sağlamak için bölge dışından müttefik edinme alışkanlıkları daima dış müdahaleleri davet etmiştir. Bu nedenle; büyük güçlerin menfaatlerini elde etme mücadelesinde bir çatışma ve rekabet alanı olmuş ve tarih boyunca sayısız istilalara uğramıştır. Bu hakimiyet mücadelesinin eski üç aktörü Osmanlı, Avusturya, Macaristan ve Rus İmparatorlukları

¹⁵³ 21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye, a.g.e., s.133.

¹⁵⁴ Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu, s.9.

¹⁵⁵ Ömer E. LUTEM, Birgül DEMİRTAŞ COŞKUN, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, 2001, s.4.

¹⁵⁶ Faruk SÖNMEZOĞLU, *Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002, s.8.

iken bugün ABD, Almanya, İngiltere, Rusya Federasyonu, Türkiye ve bölgesel güçlerden oluşmaktadır.¹⁵⁷

Dünya politikası sahnesinde kayda değer bir gerilim alanı olan Balkanlar henüz uluslaşma sürecini yaşamaktadır ve Türkiye'nin güvenliğinde olduğu kadar Rusya'nın menfaatlerini korumasında önemli bir stratejik işlevi vardır.¹⁵⁸

Yüzyıllar boyunca Balkanlar'da egemenlik mücadelesinin son derece sıcak ve çok aktörlü sürdürülmüş olması, yarımada'nın jeopolitik önemini ortaya koymaktadır. Tarihsel süreç içinde etnolojik çeşitliliğiyle şekillenen Balkanlar, birçok siyasi organizasyonun mücadele alanı olarak belirmiştir. Çeşitli etnik toplulukların tarihsel olarak süreklilik içinde, iç içe girmiş pek çok sorunun düğümlendiği gerilim alanı olarak şekillenmiştir. Bu etnik mücadelenin sadece iç dinamiklerin yarattığı bir atmosfer olmanın ötesinde çoğu zaman bölge dışı büyük güçlerin müdahale, rekabet ve tehdit unsurlarını devreye soktukları bir örgü içinde cereyan ettiğini görmekteyiz.¹⁵⁹

Türklerin Rumeli Yakasına geçip Balkanların tarihinde önemli bir yeri olan asırlarda, tarihçilere yazmak için oldukça çok konu yaratan Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde ki bu bölge İkinci Dünya Savaşı'nda ve ondan önce de Birinci Dünya Savaşı'nda önemli bir rol oynamıştır. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını buraya taşıdıktan sonra merkezi durumu, kritik bu coğrafi bölgeyi, İngiltere, Rusya, Habsburg İmparatorluğu, Fransa,, İtalya ve Almanya'nın menfaatlerinin çakıştığı bir bölge konumuna getirmiş ve savaşlara neden olmuştur. Yarımada'nın Avrupa'ya bitişikliği dolayısıyla Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit veren, aynı zamanda Asya ve Afrika'ya yakın olan konumu buraları devletlerarasında bir buluşma ve mücadele alanı haline getirmiştir. Daima büyük devletler bu bölgeyi fetih için bir hedef olarak görmüştür.¹⁶⁰

Stratejik konum, fiziki coğrafya ve etnik ve dinsel yapı açılarından, bölgenin stratejik ve jeopolitik çekirdeği eski Yugoslavya'dır. Rusya'nın emperyalist dürtülerle Güney Slavlarını kendi nüfuzu ve Sırpların egemenliği altında bir Güney Slavları birliği halinde toplamak için kurulmasına çaba gösterdiği "Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı" ve daha sonraki Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin iç ve dış sınırlarının

¹⁵⁷ Osman KARATAY, Bilgehan A. GÖKDAĞ, *Balkanlar El Kitabı C.1:Tarih*, Çorum Yayıncılık, 2006, s.287.

¹⁵⁸ *Harp Akademileri Dış Basın Bülteni*, a.g.e., s.102.

¹⁵⁹ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.304.

¹⁶⁰ *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, a.g.e., s.134.

jeopolitik faktörler gözetilmeksizin çizilmesi, diğer bir deyişle, Yugoslavya Federasyonunun, etnik grupların amaç ve iradeleri gözetilmek suretiyle değil, Lenin ve Stalin'in yaptıkları gibi, yukarıdan dayatmak suretiyle kurulması, bölgenin kararsız ve karmaşık doğasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.¹⁶¹

Balkanlar, tarih boyunca birçok kavimlerin ve orduların istilasına hedef olmuştur. İstilacılar, genellikle Boğazlar ve Trakya'dan; Güney Rusya ve Aşağı Tuna vadisinden ve Avusturya ve Macaristan'dan Balkanlara girmişlerdir. Bu istila ve göçlerin bıraktığı izler ve kültür mirası bugün de yer yer Balkanlarda yaşamaktadır. Bu bakımdan gerek Balkanlar siyasi coğrafyasının bugünkü karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, gerekse bunlara paralel ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliği Balkanların tarih boyunca ve topoğrafyasının belirtilen ayırıcı ve bölücü karakterinin doğal sonucu olarak, Balkan toplumları arasındaki ilişkiler, daima rekabet ve mücadele karakteri taşımış; yerel gerginlik ve sürtüşmeler, Balkanlar'daki iç kararsızlık ve Balkan devletlerinin kendi güvenlik ve bekalarını sağlamak için bölge dışından müttefik edinmeleri dış müdahaleleri davet etmiştir.¹⁶²

Bütün bu ve diğer nedenlerle, iç sürtüşmeler ve dış müdahaleler ile bunların yarattığı kararsızlık, Balkan siyasetinin ve stratejisinin temel niteliğini teşkil etmektedir. Günümüzde de istikrarsız Balkan askeri ve siyasi gerilim alanında ikili ya da çok yanlı, toprak, sınır ve azınlık sorunları belirleyici kuvvet uygulamalarıdır.¹⁶³

Balkanlar'daki politik dengelere ve olaylara yön veren akımları tam ve net olarak anlamak tarihin her döneminde son derece zor olmuştur. Bugün de Balkanlar'ın eski ve yeni devletleri karışık, girift ve sürekli değişen dengelerin etkisinde, varlıklarını ve birbiri ile mücadelelerini yürütmeye devam etmektedirler.¹⁶⁴

¹⁶¹ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.304.

¹⁶² E. G. ÖZKÖRÜKÇÜ, *a.g.e.*, s.10.

¹⁶³ *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, s.135.

¹⁶⁴ *Bosna Hersek Gerçeği*, s.26.

B) BALKANLARIN JEOPOLİTİK KONUMUNUN ÖNEMİ

Avrasya ana kıtasının steplerinden Akdeniz'e inen temel kuşağını oluşturmak açısından jeopolitik, Doğu ile Batı'yı ayıran bölge olarak görülmesi açısından ise jeokültürel bir önem taşıyan Balkanlar, 20. yüzyıl boyunca askeri ve siyasi gerilim alanlarının en önde gelenlerinden birisi olmuştur. Bu asrın başında, insanoğlunun o güne kadar görmediği çapta bir cihan savaşı, jeopolitik havzada atılan bir kurşunla başlamış, Rusya ile Türkiye karşı gruplarda yer almıştı. Asrın sonunda ise Soğuk Savaşın bitişiyle yaşanan en yoğun çatışmalar da bu bölgede görülmüş, ve Türkiye ve Rusya karşıt gruplar içinde yer almıştır. Bölgenin hassas jeokültürel ve jeopolitik ayırım hatları uluslararası ilişkilerde yaşanan bunalımların, bölgeye doğrudan ve en sert şekilde yansımaları sonucunu doğurmuştur.¹⁶⁵

Balkanlar, asrın başında uluslararası ilişkileri yönlendiren Rusya ve İngiltere gibi büyük güçler için Batı sömürgeciliği karşısında gittikçe güçsüzleşen bir direnişin siyasî merkezi konumunda olan Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'dan tasfiyesi açısından özel bir önem taşıyordu. Balkan Savaşı ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarından Doğu Trakya hariç tasfiyesi gerçekleştirilmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyaset ve hukuk açısından da nihaî tasfiyesi tamamlanmıştır. Seksenli yıllarda Bulgaristan'da yaşanan baskılar, asrın sonuna geldiğimizde Balkan meselesinin bütün karmaşıklığıyla tekrar gündeme gelişi, "Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi daha tamamlanmadı mı?" sorusunun güncelliğini daha hala koruduğunun çok açık bir göstergesidir.¹⁶⁶

Balkan yarımadası kavramı ile bu bölge için Türk ve Müslüman imajlarından arındırılmış slav toplumlar için daha bütünleşik, etnik farklılıkları azaltılmış yeni bir kimlik tespit edilirken, Ortadoğu kavramı ile Batı ve Doğu arasında oynak bir siyasî hattın, sınırları belirlenmiş oluyordu. Bulgaristan'da seksenli yıllarda tek tek kişiler düzeyine kadar inmiş bulunan isim değiştirme operasyonunun küresel düzlemdeki ilk habercileri, Balkan ve Ortadoğu tabirlerinin siyaset literatürüne girmiş olmalarıdır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ S. İLHAN, *a.g.e.*, s.161.

¹⁶⁶ S. İLHAN, *a.g.e.*, s.161.

¹⁶⁷ F. CARTER, *Introduction to Balkan Scene A Historical Geography of The Balkans, Londra, 1977, s.7.*

Türkiye şu anda Balkanlarda Osmanlı mirasına dayalı tarihî birikimin sağladığı önemli imkanlara sahip görünmektedir. Öncelikle Türkiye'nin tabîî müttefikleri konumunda olan Müslümanların çoğunlukta olduğu iki ülkede (Bosna ve Arnavutluk) bu ortak tarihî birikimi tabîî bir ittifak haline döndürme iradesi ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sancak, Kosova ve Romanya'daki Türk ve Müslüman azınlıklar ise Türkiye'nin Balkan politikasının önemli unsurlarıdır. Türkiye'nin Balkanlardaki siyasî etki temeli Osmanlı bakiyesi Müslüman topluluklardır. Geçmiş dönemde bu toplulukları Türk dış politikasının yükleri gibi görerek, göç yoluyla Balkanları boşaltma politikasının yanlışlığı bugün açık bir tarzda ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin Balkanlardaki kısa ve orta dönem dış politikasının iki önemli hedefi Rusya'nın desteklediği slav eksenli güç unsurlarına karşın, Türk dış politikasını yakından ilgilendiren önemli gerilim alanlarından Bosna ve Arnavutluk'un istikrarlı bir yapı içinde güçlendirilmeleri ve bölgedeki etnik azınlıkları güvenlik şemsiyesi altına alacak bir uluslararası hukuk zemininin oluşturulmasıdır.¹⁶⁸

Balkanların Türkiye için taşıdığı önemin bir başka boyutu da, Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan en kısa ticaret yolunun Balkanlardan geçmesidir.

Balkanlar, konumu ve yapısı itibariyle, asırlardır, irili ufaklı devletlerin ilgi odağı haline gelerek sayısız siyasi ve askeri gerilimlere sahne olmuştur. Bu gerilimlerin yönetiminde Balkanlarda bir Müslüman toplumu kabul edemeyen ve onların maruz kaldığı Sırp soykırımını görmezden gelen İngiltere başta olmak üzere Fransa ve Almanya gibi devletler Rusya ile aynı safta hareket edebilmişlerdir.¹⁶⁹

Birinci Avrupa uygarlığı bu bölgede doğmuştur. İkinci Dünya Savaşında önemli bir rol oynayan Balkan Yarımadası, Birinci Dünya Savaşı ile noktalanmış daha önceki birçok savaşın da çıktığı yerdir. Daha eski çağlar bir yana, Balkanlar'ın tarihinde büyük bir yeri bulunan Osmanlıların zamanında, Balkan Yarımadası'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi konumu, bu kritik coğrafi bölgeyi, İngiltere, Rusya, Habsburg İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Almanya'nın çıkarlarının çakıştığı bir bölge durumuna getirmiş ve savaşlara yol açmıştır. Aynı şekilde, Osmanlı Devletinin giderek ve artan bir hızla zayıflamasıyla patlak veren "Doğu Sorunu" da, geçtiğimiz yüzyılda,

¹⁶⁸ F. CARTER, *a.g.e.*, s.8.

¹⁶⁹ S. İLHAN, *a.g.e.*, s.162.

Balkanlara, “Avrupa’nın Barut Fıçısı” adının yakıştırılmasına neden olmuştur. Bu olguda, kuşkusuz, büyük devletlerin amaç ve hedefleri ve geçerli güç dengeleri kadar, bizzat Balkan devletlerinin de rolü olmuştur.¹⁷⁰

C) SOĞUK SAVAŞ SONRASI BALKANLARIN JEOPOLİTİK - JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Soğuk savaş sonrası döneminde çevresinde etkinliğini kaybeden Rusya federasyonu halen güçlü bir ekonomiye ve ulusal morale ihtiyaç duymaktadır. Gerekli kaynağı somut ve moral anlamda sağlayacak olgu Rusya’nın şu anda milli sınırların dışında kalmış olan petrol ve doğalgaz rezervlerini kontrol edebilir duruma erişmektir. Bu bağlamda en kritik nokta Kafkasya-Orta Asya eksenini ve nakil yoluyla Karadeniz ve Boğazlar bölgesi olmaktadır. Bu nedenle Rusya federasyonu tarihi ve dini bağları bulunan Balkan ülkeleri ile sıkı ilişkiler içine girmektedir.¹⁷¹

İki kutuplu düzenin sona ermesini müteakip Balkanlar, bu değişimden en fazla etkilenen alanlardan birisi olarak jeostratejik önemi artan, jeopolitik konumu ise değişim ve gelişim içinde olan bölgelerden birisi haline gelmiştir. Havza, ulaştırma yolları ile dünya enerji politikalarının oluşmasında somut olarak yer almaya başlamış, petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa’ya taşınmasındaki ve kontrolündeki güç mücadelesinin merkezi olma özelliği kazanmıştır. Belirtilen güç ve etki alanı yaratma mücadelesinin içerisine ekonomik ve siyasi nedenler nedeniyle Yunanistan da girmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte bölgesel güvenlik sorunlarının uluslararası güvenlik sorunlarından daha da önemli hale geldiği ve zamanla bölgesel sorunların uluslararası güvenliği tehdit edebilecek boyuta ulaştığı değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel dengelerin/ilişkilerin sağlam zemine oturtulamaması, bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin iç yapısal eksiklikleri, bölgesel güvenlik yapılanmalarındaki entegrasyon süreçlerinin yavaş ilerlemesi gibi bir çok unsur, bölgesel güvenliğin öneminin daha da ön plana çıkmasına neden olmuştur. Neticede

¹⁷⁰ E. G. ÖZKÖRÜKÇÜ, *a.g.e.*, s.8.

¹⁷¹ Faruk SÖNMEZOĞLU, *Değişen Dünya ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, Ankara, 1996, s.176.

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi içerisinde dondurulan (engellenen) eski bölgesel düşmanlıklar yeniden canlanarak, Kafkaslar'da ve Balkanlar'da olduğu gibi bölgesel çatışmalara zemin hazırlamıştır.¹⁷²

Yugoslavya'nın parçalanmasıyla başlayan çatışmacı ve istikrarsız koşullar her geçen gün tarihsel çelişkilerin derinleşmesine yol açmaktadır. Eski Yugoslavya'yı oluşturan 6 Cumhuriyet'in önce Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek'in sonra (1992'de) Karadağ ile Sırbistan birleşmesinden doğan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin oluşumuyla beş ayrı devlete dönüşmesi, Balkanlar'da gerilimli atmosferin durulmasına yetmemiştir. İkinci aşamada ise bu defa bu devletler içinde etnik toplulukların uluslaşma hareketleri yeni oluşumları gündeme getirmiştir. Hırvatistan'da, Krajina Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'te Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni ve eski Yugoslavya içinde özerk bölge olarak var olan Sancak ve Kosova özerk bölgeleri de, bu uluslaşma sürecine katılarak, Balkanlar'da son derece çatışmacı ve karmaşık ilişkiler yumağını yaratmıştır. Önce Bosna-Hersek'te çok kanlı ve acımasızca süren çatışmalar, sonunda 1995 yılında imzalanan Dayton anlaşmasına karşın, anlaşma hükümlerinin tam olarak yerine getirilmemesiyle, taşlar yerine oturmamıştır. Ayrıca Kosova'da başlayan ve Makedonya'da devam eden Bosna-Hersek'i hatırlatan sıcak çatışmalar yeniden Balkanlar'da kanın akmasına yol açmıştır. Bölgedeki ulusal çatışmaların, sadece bölge içi dinamiklerin aktörlüğünde ve yönlendirmeleriyle işlemediğini, doğrudan müdahale olmasa da, potansiyel tehdit unsurları yaratmalarıyla Rusya gibi diğer bölge dışı güçlerinde etkin olmuştur.¹⁷³

Balkan ve Anadolu yarımadalarını birbirinden ayıran, fakat aynı zamanda bu iki yarımadayı birbirine bağlayan Türk Boğazları, Trakya ile birlikte bütün durumuna gelmiştir. Balkanlar, Türkiye'nin Avrupa'nın Güney-Doğu ucu ile bağlantı noktası, Türkiye'nin Avrupa'daki köprübaşısıdır. Türkiye, Rusya'nın sıcak denizlere inme mücadelesinde elde etmeyi milli hedef haline getirdiği Boğaz ve deniz geçitlerini de elinde bulundurur ve Karadeniz ile Ege denizi havzasının tümünü ve boğazlardan nakliyatı kontrolü avantajını elinde bulundurmaktadır. Rusların tarih boyunca Boğazlara yönelik askeri hareket sayısı 15'i bulmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷² F. SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s.171.

¹⁷³ F. SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s.171.

¹⁷⁴ F. SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s.171.

Yani Boğazlarda etkin olmak isteyen Rusya öncelikle Balkanlar ve Karadeniz’de etkin olmak durumundadır.

D) BALKANLAR VE BOSNA HERSEK KRİZİ

Eski Yugoslavya Federasyonu’nun kendine özgü karmaşık yapısı ve bundan kaynaklanan iç sorunları, 1989-1990 döneminin getirdiği bağımsızlık istekleri ve Balkanlar’da da kuvvetle estirilen rüzgarların etkisiyle, bu devletin parçalanmasına kadar varan yeni şartlar yaratmıştır. Balkanlarda birbirine muhalif hatta düşman toplumlar meydana getirmesi, herhangi bir ülkenin kontrolünü ele geçirme ya da nüfuz altına almak amacıyla birbirine düşman parçalara bölmeyi hedef tutan ve Romalıların “Böl ve Yönet” ilkesiyle ifade edilen stratejilere, 20. yüzyılın başlarından beri “Balkanlaştırma” adının verilmesine yol açmıştır.¹⁷⁵

Balkanlar, Osmanlı mirasıydı. Osmanlı mirası ise Balkan fiçisinin infilakı ile büyük olayların çıkışına sebep olmuştur.¹⁷⁶

1980 yılında Tito’nun ölümünden sonra etnik grupları bir arada tutan bağın kaybolması, tarihten gelen Sırp milliyetçiliğinin ve “BÜYÜK SIRBİSTAN” hayalinin gün geçtikçe artması ve eski Yugoslavya’nın bir Sırp devleti gibi görülmeye başlanması, Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasındaki din farklılığına dayalı soğukluğun su yüzüne çıkması, Doğu Bloğu ülkelerinde meydana gelen rejim değişiklikleri ve parçalanma, Balkanlar’daki Türk ve Müslüman Kültürü’nün varlığının verdiği rahatsızlık savaşın başlama nedenleri arasında sayılabilir.

Sırlar; Hırvatları, Almanları ve Avusturyalıları doğuştan faşist kabul ederek, Türk ve Germen kabilelerine karşı kendilerini Slav kültürünün otantik savunucuları olarak niteleyip kendilerini Balkanlı olmaktan ziyade “Merkezi Avrupalı” olarak görmüşlerdir.

Gerçekten Sırp Bilimler Akademisinde Sırp Milliyetçiliğinin ana hedefleri, “Etnik bir bütünlük ve saflık arz eden Büyük Sırbistan’ın kurulması, etnik bütünlüğe Sancak bölgesindeki Türk asıllı Müslüman Hırvatlardan ve Kosova’daki

¹⁷⁵ E. G. ÖZKÖRÜKÇÜ, *a.g.e.*, s.15.

¹⁷⁶ Hürriyet Gazetesi, 16 Şubat 1994.

Müslümanlardan temizlenerek ulaşılması ve etnik temizliğin Müslüman ve Türklerin kitle halinde imhası ve sağ kalabilenlerin de Türkiye'ye sürülmesi ile temin edilmesi" olarak belirtilmiştir.¹⁷⁷

Yugoslavya'daki olaylar yatışmıncaya kadar AT üyeleri, bu ülkeye ekonomik yardımı ve silah satışlarını durdurmuştur. 18 Temmuz 1991 tarihinde Slovenya'daki birliklerin çekileceği ve Slovenya'da konuşlandırılmış iki kolordunun birinin Bosna-Hersek, diğerinin ise Sırbistan'a intikal ettirileceği bildirilmesi üzerine, Bosna-Hersek'te, yakın bir tarihte halk oylaması yapılarak halkın görüşünün ne olduğunun öğrenileceği Bosna-Hersek devlet başkanı tarafından açıklanmıştır

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, 20 Eylül 1991 günü aldığı bir kararla, ülkedeki çatışmanın artmasına engel olmak amacıyla Yugoslav Halk Ordusuna asker göndermeyi reddetmiştir.¹⁷⁸

ABD, Yugoslavya Cumhuriyeti sınırlarının değiştirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çarpışmaların yoğunlaşması üzerine Bosna-Hersek Cumhuriyeti, topraklarının savunulması için seferberlik ilan ettiğini açıklamış ve topraklarına giren YHO birliklerinin Cumhuriyetten çekilmesini istemiştir.

Bosna-Hersek'e karşı saldırıların Bosna-Hersek'in Hırvat ve Boşnak çoğunluğunun bağımsızlık için olumlu oy vermesinden sonra, Sırp azınlığın bunu kabul etmemesi üzerine 9 Ocak 1992'de Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti ilanı ile başladığı kabul edilmektedir.¹⁷⁹

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Yugoslavya'dan ayrılan diğer cumhuriyetlerle birlikte 9 Şubat 1992 günü Türkiye Cumhuriyeti tarafından resmen tanınmıştır

7 Nisan 1992'de Avrupa Topluluğu (AT) Devletleri, diğer devletler ve Amerika Birleşik Devletleri Bosna-Hersek'i tanımıştır. İşte bu aşamada Sırbistan bu tanımaya karşı çıkararak, Saraybosna'yı ele geçirmek ve 4 ana Sırp kantonuna ulaşım koridorları açmak için, Bosna-Hersek üzerine saldırıyı başlatmıştır.

BM'nin Yugoslavya'daki krize müdahil olması ilk defa 25 Eylül 1991 yılında Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı kararı almasıyla başlanmıştır. Bu karara göre; tüm eski

¹⁷⁷ M. SELVER, *a.g.e.*, s.100; Bakınız HARİTA 8.

¹⁷⁸ *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, s.98.

¹⁷⁹ O. KARATAY, B.A. GÖKDAĞ, *a.g.e.*, s.472.

Yugoslavya'ya her türlü silah, teçhizat sevkiyatının durdurulması için gerekli tedbirler yürürlüğe konulmuş, sorunun çözümü için, AT ile işbirliğine başlamıştır.¹⁸⁰

Daha sonra AT ve BM müştereken uluslararası konferans düzenlemiştir. Ancak bu çabalar da AT ile AGİK'in BM ile birlikte soruna etkili çözüm getirmesine katkıda bulunamamıştır. Bosna-Hersek'de ise Başkan İzzetbegoviç, Sırların istila hazırlıklarını görerek 1991 sonlarında BM Güvenlik Konseyinden BM Barış Gücü gönderilmesini istemiştir. Bu arada Bosna-Hersek de bağımsızlığının tanınması için başvurusunu yapmış ve Hakemlik Komisyonunun önerisi ile Şubat 1992'de yapılan referandumda bölgedeki Sırların boykotuna rağmen bağımsızlık lehine oy verilmiştir. 3 Mart 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığı açıklanmıştır. Yapılan barış konferansında ise Sırlar Boşnakların kendi tarihi hudutları içerisinde kalmalarını kabul ederek, kendilerinin yaşadığı bölgelerde özel idarelerin "Kanton"ların kurulmasını istemişlerdir. Böylece Sırp Kantonları tezini ortaya atmışlardır. Avrupa Topluluğu ülkeleri, ABD ve diğer devletler Bosna-Hersek'i 7 Nisan 1992'de tanımışlardır. Sırbistan bu tanımaya karşı çıkarak, Radovan KARACIÇ liderliğinde yasal olmayan bir parlamento kurup "Batı Sırp Cumhuriyetini" açıklamıştır.¹⁸¹

Bu arada Bosna Sırları Saraybosna'yı ele geçirmek ve dört ana Sırp Kantonuna ulaşım koridoru açmak için Bosna-Hersek üzerine saldırı başlatmışlardır. Hırvatlar da özellikle merkezi bölgede Mostar ve çevresini ele geçirmek üzere taarruza geçmişlerdir. BM, 15 Aralık 1991 tarihinde 714 sayılı kararı ile bu ülkede barışı koruma hareketına karar vermiştir. 15 Şubat 1992 tarihinde Yugoslavya'daki bir kısım politik grupların itirazlarına rağmen BM koruma kuvvetlerini UNPROFOR (United Nations Protection Force)'u kurmuşlardır. 21 Şubat 1992'de UNPROFOR K.1ığı Zagreb'te teşkil edilmiştir. 7 Nisan 1992 tarihinde UNPROFOR, BM'in 749 nolu kararıyla intikal ve görevle ilgili tam yetki almıştır.¹⁸²

22 Temmuz'da Split'te bir araya gelen Hırvatistan ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı, BM tarafından durdurulamayan Sırp saldırılarına karşı askeri alanda ortak hareket etme kararı almışlar ve yapılan müşterek hareket neticesinde Bihaç ve Krayina Bölgesi Sırp işgalinden kurtarılmıştır.

¹⁸⁰ "IFOR Fact Basic Sheet", *IFOR Fact Sheet*, Aralık 1996.

¹⁸¹ O. KARATAY, B.A. GÖKDAĞ, *a.g.e.*, s.666.

¹⁸² Ersin ÖZDİL, *Multinational Forces, Peacekeeping And NATO*, Günaydoğu Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı, İzmir, 1994, s.4.

10 Eylül 1995 günü Sırp'ların Saraybosna çevresinden çekilmemesi üzerine NATO Hava Harekatı icra etmiş ve ABD harp gemisinden atılan TOMOHAWK güdümlü mermiyle Sırp hedefleri vurulmuştur. 14 Eylül günü Sırp'lar ağır silahlarını 20 km.lik güvenlik kuşağından çekmeye razı olmuşlardır.

Eylül 1995 ayı içerisinde Boşnak ve Hırvat kuvvetleri Bosna-Hersek'in % 50'sini kontrolleri altına almışlardır.

ABD girişimiyle Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti 3'lü görüşmelerine Newyork'da devam edilmiş, ABD'nin OHİO EYALETİNDE Dayton şehrinde tertip edilen barış konferansı sonucunda 21 Kasım 1995 günü taraflar Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın mevcut uluslararası sınırlar içinde toprak bütünlüklerinin korunduğu ve Bosna-Hersek'in iki bölgeyi yapıya sahip olacağı bir barış anlaşmasını parafe etmişlerdir. Barış anlaşması 14 Aralık 1995 günü Paris'te imzalanmıştır.¹⁸³

E) BOSNA HERSEK'TE TERÖR VE KATLİAM

Bosna-Hersek'te işlenen korkunç soykırımı ve onur kırıcı olayı yerinde incelemek üzere BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından bölgeye gönderilen Polonya eski başbakanlarından Tadeusz Mazowiecki'nin 30 Kasım 1992 tarihli *International Herald Tribune* gazetesine yazdığı yazıdan alınan iki cümle her hangi bir açıklamayı gerektirmeyecek kadar açık ve ilerideki kuşaklara aktarılması gereken bir ibret dersidir. "BM İnsan Hakları Komisyonu'nun bir özel raportörü olarak, Bosna-Hersek'teki kitle halindeki insan hakkı ihlallerini dehşet duyguları içinde gördüm. Uluslar arası memurlar ve BM askerlerine karşın kan dökümü sürmektedir. Toplanan deliller, bu korkunç terörün sorumlusu hakkında her hangi bir kuşkuyla yer vermeyecek kadar açıktır. Sorumlusu, Sırbistan makamları tarafından desteklenen, Bosna-Hersek'teki Sırp politik ve askeri liderleridir."¹⁸⁴

¹⁸³ Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu*, 1997, s.167.

¹⁸⁴ OBİV, *Balkanlar*, 1993, s.177.

Bundan yaklaşık on beş-yirmi yıl önce kimi Batılı yazarlar Sovyetler Birliği'nde komünizmin yarattığı yeni bir insan kişiliğini “homo sovieticus” deyimiyle anlatmak istiyordu. Sanılıyordu ki, komünist bir toplum içinde bireyler çok farklı yaratıklar olmuştur. Oysa şimdi yalnız Rusya’da değil, Balkanlarda da bireyler ve toplumlar komünizm öncesindeki kişiliklerine hemen bürünüverdiler. Bunun en belirgin göstergesi de milliyetler, etniler ve bunların arasındaki ezeli çekişmeler oldu. Dolayısıyla, Balkanlar gibi karmaşık niteliklere sahip bir bölgede, değişen güçler dengesi ve ekonomik işbirliği perspektiflerinden, hatta din ve mezhep farklılıklarından kaynaklanan kuşkular ve bölgenin etrafında yer alan Büyük Devletlerin (Rusya, Almanya ve ister istemez ABD) yeni etki alanları hesapları ortaya bir Balkan sorunsallığı koymakta gecikmedi.¹⁸⁵

Uluslararası ilişkilerde “komünizm sonrası” dünyada, nükleer silahlar nedeniyle, 45 yıldır süregelen “terör dengesi”nin yerine “yeni düzen”in geçeceği umut edildi. Bu düzende “güç kullanılarak toprak ya da üstünlük kazanma”ya yer olmayacağı ve Birleşmiş Milletlerin saygınlığının artması bekleniyordu. 1990 kasımında “Paris Yasası” bu havada imzalandı. Çok geçmeden, Balkanlarda, 1991 ortalarında milliyetler kavgası, Orta Çağ anımsatan biçimde patlayıverdi. BM ve Paris yasası unutuldu. Maastricht’de “Siyasal İşbirliği!”nin temelini atan ve Batı Avrupa Birliğini ortak bir savunma sistemine dönüştüren Avrupa Topluluğu cılız önlemlerle Balkanlarda barış sürecini başlatabileceğini sandı. Rusya Federasyonu Sırpların sessizce destekçi odu. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyinin kararlarını onayladı ise de, bu iç savaşa dışardan daha fazla karışılmasını istemediğini gösterdi. Hatta 1993 Ocak sonlarında Hırvatlar Sırlara karşı Krayna’da saldırıya geçince, Zagreb’i hemen uyarmakta geri durmadı.¹⁸⁶

Sırplar 1389 Kosova yenilgisinin intikamını alırcasına Müslüman sivil halka saldırılara giriştiler, kadınların ırzına geçtiler. Balkanlara yüzyıllarca önce hoşgörü ve o dönemde Batıda bilinmeyen insan haklarını getiren Osmanlı’nın kültür mirasını güzel Saraybosna’da bombalarla yok etmeğe koyuldular.

Bugün Balkanlarda, Romenlerden sonra en kalabalık unsur Müslümanlardır: Batıdan doğuya, Arnavutluk’da 3.5 milyon nüfusun en az 2.5 milyonu (gerisi katolik ve ortodoks Arnavut), Kosova’da 2 milyon ve Makedonya’da 700 bin Arnavut; Bosna-

¹⁸⁵ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.191.

¹⁸⁶ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.192.

Hersek'te 2 milyon Boşnak; Bulgaristan'da 1 milyon ve Makedonya'da 100 bin; Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yüz bini Türk, otuz bini Pomak, 130 bini Müslüman ve çeşitli yerlerde 100 bine yakın Türk ya da Müslüman olmak üzere, yaklaşık 8 milyon 500 bin müslüman yaşamaktadır. Bunların nüfus artış oranı yüksektir. Onlara Türkiye'nin Avrupa (Balkan) kıtası üzerinde-İstanbul ile birlikte-10 milyona varan Türk eklenirse, ortaya 19 milyon dolayında bir topluluk çıkar.¹⁸⁷

Şu da bir gerçektir ki, İslam dünyası Müslüman Boşnaklara karşı girişilen saldırılar üzerine beklenen duyarlılığı ve dayanışmayı gösterememiştir. Türkiye'nin önyak olduğu İKÖ Dışişleri Bakanları toplantılarında, doğrudan yaptırım kararları alınması yerine, BM'lere tavsiyelerde bulunmakta yetinilmiştir. Bu gevşek tutum ABD'yi daha ciddi biçimde harekete geçmekten alıkoyduğu gibi, saldırganlara da rahatlık vermiştir.¹⁸⁸

Bu süreçte 1991-1995 Yugoslav savaşları, tüm Sırpı tek bir politik çatı altında toplamak amacıyla Sırbistan tarafından başlatılan bir soykırım hareketi olmuştur.

Saraybosna'da bir caminin bombalanması ile başlayan savaş süresince Müslüman Boşnaklar tarihin en büyük soykırımlarından birine maruz kalmıştır. Boşnaklar, çoğunluk bakımından en kalabalık kitleyi oluşturmasına karşın, Yugoslavya Federal Ordusunun etnik oluşumu ve savaşın hemen başında BM Güvenlik Konseyince alınan uygulanan ambargo kararı, savaşa hazırlıksız yakalanmalarına, böylece savaştan en zararlı taraf olmalarına sebep olmuştur. Boşnak halkı bir çok yerde Sırp ve bazı bölgelerde Hırvatlar tarafından ve toplu öldürülmelere (çoğu boğazlanarak) maruz bırakılmış; yine bir çok insan kamplarda açlığa mahkum edilmiş, bir çok kadına topluca tecavüz edilmiştir. Sonuçta savaş boyunca yaklaşık 280 bin kişi öldürülmüş, 140 bin kişi sakat kalmış ve BH genelinde 2.100.000 insan da mülteci durumuna düşürülmüştür.¹⁸⁹

Sırp-Hırvat savaşının sona erdiği nokta, çanların Bosna için çalmaya başladığı noktaydı. Bosnalılar içinse, her ikisi de aynı derecede kötü gözükken iki seçenek vardı; ya Yugoslavya'nın içinde kalmaya devam ederek "Büyük Sırbistan"ın

¹⁸⁷ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.192.

¹⁸⁸ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.193.

¹⁸⁹ http://www.cavityalcin.com/dunya_siyaseti_24.html+bosna+katliam&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=8 (25.12. 2004).

egemenliği altında yaşamayı kabul edeceklerdi, ya da bağımsızlıklarını ilan ederek Hırvatistan'ın izlediği tehlikeli yolun daha da tehlikelisini izleyeceklerdi. Bosnalı Sırp ların düşmanca tutumları durumu giderek kötüleştiriyordu. Özellikle de Bosnalı Sırp ların lideri Radovan Karadžić'e Miloseviç tarafından yapılan çok büyük silah ve maddi destek gerginliği artırıyor du. Eylül ayında ise, Bosnalı Sırp lar Federal Ordu'nun müdahalesini istediler. Buna gerekçe oluşturmak için de bazı bölgelerde küçük bir iki silahlı çatışma yarattılar. Federal Ordu, Miloseviç'in emri ile Batı Hersek'e yaklaşık 5.000 asker yığdı.¹⁹⁰

1991 güzünde yapılan barış konferansında Yugoslavya'nın durumu ve bölünmesi ele alınmıştır. AT ülkeleri tanınmak için başvuran yeni ülkeleri tanıma kararını almışlardır. Bunun üzerine Bosna-Hersek hemen başvurusunu yapmış ve durumu Ocak 1992 içinde Hakemlik Komisyonu'nca incelemiştir. Komisyon ön şart olarak Bosna-Hersek'te bir referandum yapılmasını önermiştir. Şubat 1992'de referandum yapılmış bu referandumda Boşnaklar ve Hırvatlar birlikte hareket ederek bağımsızlık için oy vermişlerdir. Bu sonuç üzerine AT, Mart 1992'de bu cumhuriyeti hukuki temelini oluşturmak ve anayasal prensipleri belirlemek üzere sadece Bosna-Hersek olaylarını inceleyecek özel bir barış konferansı yapmaya karar vermiştir.¹⁹¹

Oysa bu bir aldatmacaydı. Batılılar bir yandan Miloseviç'in tüm saldırgan ve yayılmacı politikalarına yeşil ışık yakarken, bir yandan da Bosna'ya "Siz bağımsızlık ilan edin, biz sizi tanırız, Sırp lar da bir şey yapamaz" mesajını veriyorlardı. Yapılan referandumda ezici bir çoğunluk bağımsızlık talebi ortaya çıktı. Ancak bu referandum üç buçuk yıl süren savaşın da ilk adımı oldu.¹⁹²

Yakın tarihimizin en karanlık sayfalarından birini teşkil eden Bosna Savaşı (1992-1995) esnasında Uluslararası Kızılhaç Örgütü verilerine göre, Bosna Hersek'te 312.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kayıpların 200.000 kadarı Boşnak halkına ait

¹⁹⁰ Cavit Yalçın Web Sitesi, *a.g.s.*

¹⁹¹ *Balkanların Dünü Bugünü Yarını, a.g.e., s.170.*

¹⁹² Cavit Yalçın Web Sitesi, *a.g.s.*

olup, bu halk dünyanın gözü önünde sistematik bir soykırımı tabi tutulmuştur. Bu katliamların en bilineni de Srebrenica yaşananlardır.¹⁹³

Bu dönemde başta bazı Avrupa ülkeleri olmak üzere dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu, Müslümanların Avrupa'nın ortasında yaşadıkları katliama seyirci kalmıştır. Müslümanlar için güvenli bölgeler kurulmaya ancak 1995 yılında başlanmış, ama başta Srebrenica olmak üzere, bu bölgelerde yapılan katliamlara da çoğu zaman seyirci kalınmıştır. Savaş sonrasında Srebrenica'da açılan bir toplu mezardan, çocuk kadın ayırt edilmeden katledilmiş yaklaşık 8000 kişinin cesedi çıkartılmıştır. 250 bin kişinin öldüğü, 20 bin kişinin kaybolduğu savaşta, ölenlerin % 90'ı Müslüman'dır. Öldürülenlerin çoğuna da korkunç işkenceler yapılmış, on binlerce Müslüman kadına tecavüz edilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yaşanan bu en büyük felaket, tarihe bir utanç vesikası olarak geçmiştir.¹⁹⁴

Srebrenica, Bosna Hersek'in doğusunda Sırbistan sınırına 10 km. uzaklıkta bir Müslüman Boşnak kentidir. İsmi gümüş anlamına gelen *srebren* kelimesinden alan kent, tarih boyu başta gümüş olmak üzere değerli maden rezervleriyle ve şifalı sularıyla ünlü bir kenttir. Romalılar zamanında kent, 'gümüş ocağı' anlamında *Argentaria* olarak biliniyordu. Barış zamanında halk geçimini turizm, madencilik ve tekstil sanayinden sağlıyordu.

Şu anda nüfusunun çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Srebrenica bölgesi 1992 yılında başlayan savaş öncesi, Müslüman bölgelerden biri idi. 1990'daki Yugoslavya nüfus sayımlarına göre 36.666 nüfusluk Srebrenica bölgesi yüzde 75.2 oranında Boşnak çoğunluğa sahipken Sırplar bölgenin sadece yüzde 22.7'sini oluşturuyordu.

Nisan 1992'de birkaç gün dışında, Müslümanlar, Srebrenica'da sürekli hakim durumdaydılar. Öyle ki, Srebrenica, Müslüman direnişin önde gelen bir sembolü olmuş ve Boşnakça şarkılara geçmişti. Ancak bu gerçek, 11 Temmuz 1995'te tam tersine döndü. Tarihin en karanlık günlerinden biri olan bu günde, Sırp Televizyonu, soykırımın mimarı Sırp Ordu komutanı General Ratko Mladiç'in bir tepe üzerindeki görüntülerine yer veriyordu. Mladiç Televizyon seyircilerine hitaben 'Türklerden'

¹⁹³ <http://editor.cnn.com/2003/world/europe/09/20/srebrenica.clinton/index.html>. (19.02.2005)

¹⁹⁴ CNN Web Sitesi, a.g.s.

intikam alma zamanının geldiğini ve şehrin Sırp milletine bir hediye olduğunu söylüyordu.¹⁹⁵

1992 yılında Büyük Sırbistan kurma hayalindeki Sırlar, Belgrad’da Devlet Başkanı Miloseviç ve Genelkurmay Başkanı Perisiç’in desteğini alarak sözde Bosna Sırp Devleti ve Sırp Demokrat Partisi (SDS) Başkanı olan eski bir psikiyatri doktoru Radovan Karadžić ve General Ratko Miladiç öncülüğünde Bosna Hersek’te etnik arındırma çalışmalarına başladılar.

Üç yıl boyunca Sırlar uluslar arası hiçbir konvansiyona kulak asmayarak insanlık dışı uygulamalarını pervasızca sergilediler. Soykırım ise savaş başladığından beri Sırların başvurduğu yegane savaş yöntemi idi. Daha savaşın ilk evrelerinde Nisan 1992’de Srebrenica’nın hemen dışında bulunan Bratunac köyünde yaklaşık 350 Bosnalı Müslüman Sırp paramiliterleri ve özel polis güçleri tarafından ölümcül işkenceye tabi tutulmuş ve katledilmişti.¹⁹⁶

Savaş süresince sürdürülen katliamlardan biri de Srebrenica’da yine Sırlar tarafından gerçekleştirildi. Bosna’nın en doğusunda, Sırbistan sınırında yer alan Srebrenica, tıpkı Gorajde ve Jepa gibi kuşatılmış bölgelerden olup Bosna Sırları için Belgrad’la aralarındaki engellerden biriydi. Çoğunlukla Müslümanların yaşadığı Bosna’nın doğu bölümü büyük oranda “temizlenmişti”; ancak çevre katliam bölgelerinden kaçıp sığınan Müslümanların toplandığı bu kasabalar direnişlerine devam ediyorlardı.

Bijeljina, Brutunaç ve Zvornik gibi komşu bölgelerden kaçan on binlerce Müslüman 10.000 nüfusluk Srebrenica’ya sığınmak zorunda kalınca nüfusu 60.000’e kadar yükselmişti. Kış ayının soğuğuna rağmen insanlar sokaklarda yatıyor, açlık ve sefaletle boğuşuyordu.¹⁹⁷

Miloseviç’in eski korumalarından Nasır Oriç’in kurduğu Müslüman direniş örgütü ilk yıllarda Srebrenica’yı var gücüyle savundu. Dünyanın en büyük ordularından Yugoslavya ordusunun tüm imkanlarını kullanan Sırlara karşı Müslümanlar bölgeye

¹⁹⁵ O. KARATAY, B.A. GÖKDAĞ, *a.g.e.*, s.472.

¹⁹⁶ *Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.17.

¹⁹⁷ David LIGHTBURN, “NATO ve Çok Yönlü Barışı Koruma Sorunu”, *NATO Dergisi*, 1996, S.1, s.14-19.

uygulanan ve en çok kendilerinin zarar gördüğü ambargodan ötürü hafif silahlarla ve az sayıda mermi ile karşı koymaya çalışıyordu.

1993 yılında Srebrenica'nın etrafındaki çember gittikçe daraltılmasına rağmen gerekli önlemleri almayan BM ve NATO'nun tavrı Sırp güçleri cesaretlendiriyordu. Nihayet 16 Nisan 1993'teki olağanüstü toplantısında almış olduğu 819 ve 824 no'lu kararlarıyla BM Güvenlik Konseyi, Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihaç ile birlikte Srebrenica'yı da güvenli bölge ilan etti. Bu kuşatılmış bölgeler evvelce Fransız General tarafından "barışın önündeki en büyük engel" olarak nitelenmişti.¹⁹⁸

Bosna Savaşı'nın sonlarına doğru Müslümanların birçok cephede zafer kazandığı bir sırada öne çıkarılan Dayton Barış müzakereleriyle savaşın sona ereceğini gören Sırp lar, avantaj elde etmek için iki stratejik kent olan Gorajde ve Srebrenica'yı ele geçirmek amacıyla bütün güçleriyle bu iki kente saldırdılar ve tarihin gördüğü en büyük katliamlardan birini tüm dünyanın seyirci bakışları arasında sergilediler. BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edildikten iki yıl sonra Srebrenica, 1995 yılının yaz ayında II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen en büyük toplu katliamının kurbanı oldu.¹⁹⁹

Bosna'da **Srebrenica** katliamının üzerinden uzun süre geçmiş olmasına rağmen Bosna'da hala yeni toplu mezarlar bulunmaktadır.

Örneğin, Srebrenica'nın 50 kilometre kuzeyindeki Sınagovo kasabasında 100'den fazla müslümanın cesedi bulundu. Mezarlıkta bulunanların Srebrenica'da öldürülen Müslümanların bir kısmı olduğu sanılıyor. 1995'deki Srebrenica katliamında 8 binden fazla Bosnalı Müslüman öldürülmüştü. Katliamda ölenlerin cesetlerinin bir bölümü yaklaşık 60 toplu mezarda bulunmuştu. Katliam nedeniyle BM de bazı şüphelileri soykırım yapmakla suçlamıştı. Suçlananların başında yer alan dönemin Bosnalı Sırp larının lideri Radovan Karadziç ile General Ratko Mladiç hala aranıyor.²⁰⁰

Yüce ATATÜRK'ün 1937 yılında yalnız o zaman değil 21. yüzyılda da, hatta gelecek asırlarda da dünyaya, Bosna-Hersek'te, Kosova'da yapılan katliamlara seyirci

¹⁹⁸ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.34.

¹⁹⁹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek (14.02.2007)

²⁰⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/390533.asp+bosna+katliam&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=14> (25.12.2006).

kalan tüm ilgililere yol gösterici, ders verici, insanlığın ne olduğunu öğreten aşağıdaki sözlerini bir kere daha hatırlamakta fayda vardır;

“Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan, mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmelidir. Kendi milletinin mutluluğuna hizmet etmeye de elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki, bu yolda çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin mutluluğuna çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve mutluluğunu temine çalışmak demektir.

Dünya ve dünya milletleri arasında huzur, anlaşma ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan yoksundur. Onun için ben sevdiğime şunu tavsiye ederim. Milletleri yönetenler doğal olarak öncelikle kendi milletinin varlığı ve mutluluğunu gerçekleştirici olmak isterler. Fakat aynı zamanda diğer milletler için aynı şeyi istemek lazımdır.

Bütün dünya olayları bize bunu açıktan açığa ispat eder. En uzakta zannettiğimiz bir olayın bize bir gün etki etmeyeceğini bilemeyiz.

Bunun için insanlığın hepsini bir vücut olarak ve bir milleti, bunun bir organı saymak gerekir. Bir vücudun parmağının uçundaki acıdan diğer bütün organlar etkilenir.

“Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne?” dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla ilgilenmeliyiz. Olay ne adar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lazımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır.

Bencillik kişisel olsun, milli olsun daima kötü olarak kabul edilmelidir. O halde konuştuklarımızdan şu neticeyi çıkaracağız:

Doğal olarak kendimiz için lazım olan bütün şeyleri düşüneceğiz ve gerekeni yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile ilgileneceğiz.”²⁰¹

20. yüzyılın sonlarında Balkanlarda yaşanan olaylar göstermiştir ki bu bölge dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Dolayısıyla bölgeyle tarihi bağları olması ve

²⁰¹ ATATÜRK'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.2, İstanbul, 1945, s.279

coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye'den bölgedeki gelişmelere duyarsız kalması beklenemez.

II. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN BOSNA-HERSEK KRİZİNE YAKLAŞIMLARI

BM, AGİK ve AT savaşı durdurmak ve Bosna Hersek krizini bir çözüme kavuşturmak için ciddi ve etkin tedbirler içeren kararlar alamamış, Batı Avrupa Birliği ve özellikle NATO gibi yaptırım gücü olan uluslar arası kuruluşlardan yararlanma imkânlarını yeterince değerlendirememişlerdir. BM tarafında tüm eski Yugoslavya için alınan silah ambargosu kararı zaten ezilmekte olan Bosna-Hersek'i daha da mağdur durumda bırakmışlardır. Yasaklara rağmen kuvvetli olan Sırp tarafına ulaşan silah yardımları karşısında Boşnaklar hayli güçsüz bırakılmıştı.²⁰²

Avrupa kendi içindeki politik parçalanma yüzünden Bosna-Hersek'e üç yıl müdahale edememişti. Avrupa'yı iyi tanıyan ABD, NATO ittifakının alanını genişletmek için 1991'in sonunda Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyini kurmuştu. NATO'nun ortak güvenlik sistematiği için Kosova alanını genişletmesi ABD'nin en büyük ticari ortaklığı AB'nin korunmasına da hizmet etmektedir. ABD stratejistleri Avrupa güvenliğini ilk zamanlar Almanya'ya bırakmayı düşünmelerine rağmen, Avrupa ülkelerinin bu ülkeye karşı duydukları rahatsızlık bunu engellemiştir. İngiltere ve Fransa'nın nükleer şemsiyesi bu ülkenin güçsüzlüğü nedeniyle yeterli görülmemiştir. Bu yüzden Avrupa savunma örgütü Atlantik savunmasının bir ayağı olarak kalacak ve Avrupa yerine çevre bölgelere müdahaleleri NATO yapacaktır.

Aralık 1989'da zamanın Dışişleri Bakanı James Baker ABD'nin bir Atlantik Bölgesi gücü olmakla beraber bir Avrupa gücü olarak ta devam edeceği Berlin Basın Kulübünde Avrupalı dostlarına iletmişti. Bosna'daki çatışmalara ilk başlarda müdahale etmemiş olsa da ABD yönetimi Avrupa güvenliğinde söz söyleme hakkı olduğunu kanıtlamak için böyle bir yol izlemiş ve başarılı olmuştur.²⁰³

²⁰² *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.134.

²⁰³ M. SELVER, *a.g.e.*, s.139.

A) VANCE-OWEN PLANI

Sırlar 1992 yılında hedeflerine adım adım ilerlerken, 26–28 Ağustos 1992 tarihinde soruna çözüm bulmak amacı ile Londra'da AT ve BM liderliğinde ilgili tarafların katıldığı bir konferans tertiplenmiştir.

Bu toplantıda; AT adına Lord OWEN, BM adına Cyrus VANCE Bosna-Hersek krizinin çözümü için ortaklaşa bir plan hazırlamakla görevlendirilmiştir.

VANCE-OWEN Planı olarak BM ve AT tarafından da desteklenen plan, 1993 yılı başından itibaren ilgili platformlarda görüşülmeye başlanmıştır. Hazırlanan bu plana göre;²⁰⁴

(a) Bosna-Hersek, merkezi hükümet temeline bağlı olmayan, yürütme gücünün ağırlıklı olarak "eyaletlerde" toplanacağı bir devlet olacak,

(b) Bosna-Hersek, 3'ü Hırvatların, 3'ü Müslüman Boşnakların, 3'ü Bosnalı Sırların kontrolünde, 1'i Saraybosna'da tarafsız 10 eyalete bölünecek,

(c) Eyaletler, uluslararası planda bağımsız yasal kimlik taşımayacaklar, uluslararası örgütlerle ve devletlerle anlaşma tesis etme hakları bulunmayacak,

(ç) Bosna-Hersek topraklarının tümünde tam bir serbest dolaşım hakkı tanınacak,

(d) Bosna-Hersek anayasası, "Üç Ana Etnik Toplum" ve diğer toplumları anayasa güvencesi altında, birbirini tamamlayıcı devlet unsurları olarak hazırlanacak,

(e) Eyaletler ve merkezdeki hükümet, demokratik yönetimle seçilen meclisler ve başkanları ile birlikte çalışacaklar; devlet başkanlığı üç eyaletin yasama organlarının temsilcilerince oluşturulacak, ilk seçimler BM, AT ve AGİT tarafından denetlenecek,

(f) Bosna-Hersek, BM ve AT denetiminde silahsızlandırılacaktır.

Bosna-Hersek topraklarını on eyalete bölmeyi öngören görüş incelendiğinde ortaya çıkan gerçek ise, toprak çoğunluğunun Sırlara ve Hırvatlara geçtiği doğrultusundadır. Eski Yugoslavya Devleti'nce yaptırılan sayımlara göre, 1992'de Bosna'da yaşayan 4,5 milyon nüfusun % 43'ü Müslüman Boşnak, % 32'si Sırp ve %

²⁰⁴ E. ÖZDİL, *a.g.e.*, s.31.

17'si Hırvat olarak bölünmektedir. Drina ve Sava nehirleri arasındaki Bosna-Hersek toprakları Boşnakların ata toprakları olup, en az 1.000 yıldır Boşnaklara vatan olmuştur. Sırp nüfusu daha çok Birinci Dünya Savaşından bu yana buradaki verimli topraklara gelip yerleşen çiftçi Sırlardan oluşmuştur. Şu anda, Boşnaklar ata topraklarının üçte ikisini kaybetmiş durumdadırlar.²⁰⁵

Hırvatlar tarafından olumlu karşılanan bu plan, başlangıçta Müslüman Boşnaklar ve Sırlar tarafından kabul edilemez bulunmuştur. Müslümanlar etnik temele dayalı eyaletlerin ve güçsüz bir merkezi hükümetin kurulmasını ilerde Bosna-Hersek'in parçalanmasına yol açacağı endişesi ile; Sırlar, ise çoğunlukta oldukları bölgelerin Sırbistan'a bağlanmasını istedikleri için kabul edilemez bulmuşlardır.²⁰⁶

Ancak, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç, son açıklamasında bölgesel bölünmeyi öngören haritada yapılacak bazı değişikliklerden sonra Vance-Owen Planının kabul edilebileceğini belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra Müslümanların kontrolündeki eyalet sayısı 4'e, Hırvatların ki ise 2'ye indirilince, İzzetbegoviç de 25 Mayıs 1993'de planı imzalamış ve Sırların uzlaşmaz tutumu iyice su yüzüne çıkmıştır.

Vance/Owen Barış Planı ana hatlarıyla, Bosna-Hersek'in 10 özerk bölgeye ayrılmasını, Boşnak, Bosnalı Sırlar ve Hırvatlara üçer bölgenin verilmesini, Saraybosna'nın açık şehir statüsünde başkent olmasını, dış ilişkilerden sorumlu zayıf bir merkezi hükümetin oluşturulmasını ve Bosna-Hersek sınırları içinde dolaşımın serbest olmasını öngörmektedir.²⁰⁷

Vance-Owen Planı ile Bosna-Hersek devlet olmaktan çıkarılıp, hiçbir otoritesi olmayan Kantonal Devlet haline getirilmekte, Bosna-Hersek toprak bütünlüğü sona ermekte, saldırgan taraf, hukuki/politik formül sayesinde toprak kazanmış olmakta, Harita ve Kanton bölünmeleri kabul edildiği takdirde, eyaletlerin yakın bir gelecekte Sırbistan ve Hırvatistan ile birleşmeleri kaçınılmaz olmakta idi.

²⁰⁵ TBMM Web Sitesi, *a.g.s.*; Bakınız: HARİTA 9.

²⁰⁶ *Bosna Hersek Gerçeği*, *a.g.e.*, s.34.

²⁰⁷ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.141.

2 Mayıs 1993 tarihinde çeşitli baskılar üzerine, Bosna-Hersek Sırplarının lideri Radovan Karadziç, Atina'da Vance-Owen Planını imzalamıştır. Ancak, bunu Sırp Parlamentosu'nun onayına bırakmıştır.²⁰⁸

Sırlar anlaşmanın birinci maddesini reddetti. Başka hükümlerin yanında bu madde, "uluslararası kimliği olan Cumhuriyetler, istedikleri takdirde egemen ve bağımsız kimlik edinebilir" hükmüne yer veriyor ve genel bir uzlaşma çerçevesinde "aksi bir anlaşma olmadıkça mevcut sınırlar içinde isteyen Cumhuriyetlerin bağımsızlığının tanınması"ni öngörüyordu. Carrington Planını reddetmekle Sırbistan, Yugoslavya cumhuriyetleri ile halklarının varacağı ilk ve son kapsamlı uzlaşma şansını harcamış oluyordu.²⁰⁹

6 Mayıs 1993 tarihinde Bosna Sırp Parlamentosu planı reddetmiş ve bunun için referanduma gidilmesi kararını almıştır. 15 Mayıs 1993 tarihinde Bosna Sırları büyük çoğunlukla planı reddedince, Vance-Owen Planı kabul edilebilirliğini tamamen yitirmiştir.

B) GÜVENLİ BÖLGELER PLANI

Vance-Owen Planının 6 Mayıs 1993 tarihinde Sırp Parlamentosunda reddedilmesinden birkaç hafta sonra acilen toplanan BM Güvenlik Konseyi ittifakla (15 üyenin hepsinin oyu ile) Güvenli Bölgeler Planı'nı geçici bir ara çözüm planı olarak kabul etmiştir.

Bu plana göre; Saraybosna dahil diğer tehdit edilen kritik bölgeler, güvenli bölge ilan edilmiştir. Genelde kuşatılan ve mültecilerin toplandığı sahalar dikkate alındığında bu bölgeler, Saraybosna, Zepa, Grodze, Bihaç Tuzla ve Srebrenica olarak tespit edilmiştir.²¹⁰

Eski Yugoslavya hükümeti de bu planla birlikte, Batı'ya yaranmak için Bosna Sırlarına ilaç ve yiyecek hariç hiçbir yardımda bulunmadığı açıklamıştır. İddialara göre

²⁰⁸ *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.35.*

²⁰⁹ L. TINDEMANS, *a.g.e., s.75.*

²¹⁰ R. ÇAUŞEVİÇ, *a.g.e., s.29; Bakımız HARİTA 2.*

Yugoslavya ekonomisi, uygulanan ambargolar nedeni ile son derece sıkıntılı bir duruma düşmüştü.

Bu plan, Vance-Owen Planının uygulanmasını rafa kaldıracak ve ülke içinde etnik koloniler kurarak, tıpkı Filistin'deki gibi Gazze Şeridi problemine benzer problemler yaratmak anlamına gelmekte, ülkenin % 70'ini ele geçiren Sırların emri vaki yapmalarına olanak sağlayacak ve Sırlara karşı askeri yaptırımlar uygulanması kararlarını desteklemeyen bu plan ne Sırların işgal ettiği topraklardan çekilmesini ne de Sırp saldırılarını durdurabilecek olması nedeniyle kabul görmemiştir.²¹¹

C) ÜÇ BÖLGELİ PLAN

Bu plan, Hırvatlar ve Sırlar tarafından ortaya atılmıştır. Plana göre, Bosna-Hersek etnik hatlar boyunca çoğunluk esasına göre 3 bölgeye ayrılacaktır. Müslümanlara göre plan, ciddi sınır sorunları yaratacaktır. Üç Bölge'nin sınırlarını belirlemek, hala ülkenin birçok bölgesinde üç ayrı etnik kökene ve mezhebe mensup insanların iç içe yaşamaları nedeni ile son derece zor olacaktır. Planın yeni nüfus mübadelelerine yol açması, Müslümanlara deniz çıkışını kapatması gibi riskler mevcuttur.

Bu plan son zamanlarda 10 Bölgeli Kanton Planı'nın yaratıcıları Vance-Owen tarafından da desteklenmektedir. Owen, AT toplantılarında bu çözümün daha gerçekçi olduğunu savunarak, eski planın geçersiz olduğunu belirtmiştir.

Üç bölgeli Bosna-Hersek Planı üzerinde çalışmalar Cenevre'de zaman zaman kesintiye uğramasına rağmen devam etmektedir. Müslümanlar, zorla da olsa bu planı görüşmeyi "yok olmamak için" kabul etmek zorunda kalmışlardır.²¹²

Eski Yugoslavya'nın karmaşık etnik yapısı ve eski federal cumhuriyetlerin alışılmışın dışında diplomasi gelenekleri bulunmasından dolayı UNPROFOR'un görevi çok zordu. Çünkü oluşturulan güvenli bölgelerde görevlendirilen bu birliklerin komuta birliği içinde bulunmaması ve politik kararların alınamamasından dolayı yetkisinin yetersizliği böylesi karmaşık bir operasyonun etkinliğini azaltmıştır. Zaten, sonuçta,

²¹¹ E. ÖZDİL, *a.g.e.*, s.43.

²¹² E. ÖZDİL, *a.g.e.*, s.39; Bakınız: HARİTA 10.

güvenli bölgelerde meydana gelen olaylar bu birliğin başarısızlığını göstermiştir. Özellikle UNPROFOR'a bağlı Fransız birliğin bulunduğu Srebrenica'da 30 bin kişinin katledilmesi BM itibarı yönünden bakıldığında da çok talihsiz bir vaka olarak tarihe geçmiştir. BM tarafından alınan birçok ateşkes kararının AB ve AGİT gibi örgütlerle ortaklaşa uygulanmasındaki başarısızlıklar, sonuçta bu örgütün de itibarının tartışılmasına yol açmıştır.

Eski Yugoslavya topraklarında barışın sağlanması ve korunması için uluslararası örgütlerce bulunulan teşebbüslerin sonucunda barış ortamının sağlanamaması, Dünya kamuoyunda tepkilerin artmasına yol açmıştır. Çıkabileceği söylenen “Balkan Savaşı” için geliştirilen savaş senaryoları, Bosna'da ezilen Müslümanlara İslam devletlerinin tepkisi, gerçekleşen soykırımlar, göçmenler ve daha nice sorunların yanında NATO'nun BM'in talimatı ile gerçekleştirdiği sınırlı operasyonlarda başarılı olması bu örgütün kendi komutasında gerçekleştireceği bir harekâta sonuca gidebileceğini daha o günlerde göstermekteydi.²¹³

D) DAYTON ANTLAŞMASI

Eski Yugoslavya'da meydana gelen barış girişimlerine rağmen yaşanan vahşetin ışığı altında 1995 yılına girilirken ABD'nin eski başkanlarından Jimmy Carter'ın girişimleri ile kısa süreli bir ateşkes sağlanabilmiştir. Ancak ateşkesin bitmesi ve bahar aylarının gelmesi ile eylemler artmış ve o günlerde gerçekleştirilen onlarca masum sivilin öldürüldüğü pazar yeri katliamı ile uluslararası kamuoyunda oluşan tepki yoğunlaşmıştır. Amerikan Kongresinin baskısı altındaki ABD'nin seçimlere hazırlanan Başkanı atadığı arabulucu ile ABD'yi devreye sokmuştur. Arabulucu Richard Holbrooke'un diplomatik olarak “adım adım yaklaşma ve arttırma” tekniği ile yürüttüğü görüşmeler neticesinde taraflar ABD'nin Ohio Eyaletindeki Dayton'da bulunan hava üssünde günlerce süren görüşmelerde bulunmuşlardır.²¹⁴

²¹³ *Bosna Hersek Gerçeği, a.g.e., s.43.*

²¹⁴ *Silahlı Kuvvetler Dergisi, “Bosna Krizinde Son Aşama: Dayton Anlaşması”, S.348, s.30.*

Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan Cumhurbaşkanları 1 Kasım 1995 tarihinde, Amerika'nın Ohio eyaletinde bulunan Dayton'un hemen dışında bulunan Wright Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nde toplanmışlardır.

Dayton'daki toplantı tam 21 gün devam etmiştir ve bu dönem zarfında çok zor ve gergin anlar yaşanmıştır. Özellikle, toprak oranlarındaki değişiklikler üzerinde büyük tartışmalar olmuş ve uzlaşma imzadan 48 saat önce adeta iptal noktasına ulaşmıştır.

Dayton'da yapılan görüşmeler bir sonuca bağlanmış ve 21 Kasım 1995 tarihinde Dayton Uzlaşması her üç lider tarafından parafe edilmiştir.²¹⁵

Dayton Barış Anlaşması ile dikte edilen anayasa gereği Bosna-Hersek Cumhuriyeti; Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti'nden teşkil edilecektir. Tarafların eşit ağırlıklı katılımı ile teşkil edilecek merkezî hükûmet, sadece uluslar arası ilişkiler ile ilgili sorumlulukları yerine getirirken, gerek B-H Federasyon Hükûmeti ve gerekse Sırp Cumhuriyeti Hükûmeti kendi toplumları için diğer bütün işlevleri yerine getireceklerdir. Merkezî hükûmetin iki topluma ait hükûmetler üzerinde herhangi bir otoritesi olmayacak, B-H Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti iç işlerinde tamamen bağımsız olacaklardır. İki toplum ayrı birer silâhlı kuvvete ve polis teşkilâtına sahip olurken, merkezî hükûmetin kontrolü altında bir askerî güç ve polis gücü bulunmayacaktır. Merkezî hükûmetin fonksiyonlarını yerine getirmek için yapacağı harcamaların üçte ikisi Federasyon ve üçte biri de Sırp Cumhuriyeti tarafından karşılanacak, yani merkezî hükûmet vergi toplayamayacaktır.²¹⁶

Bosna-Hersek'te çatışmalara son veren Barış Anlaşması, esas itibariyle birinci adımda çatışan tarafların askerî kuvvetlerinin birbirinden ayrılmalarını ve bu kuvvetlerin kısa sürede yeniden muharebe için teşkilatlanmalarına mani olmayı öngörmektedir. Bunun gerçekleşmesi ile barışın yerleştirilmesi için öngörülen diğer hususların hayata geçirilmesinin kolaylaşacağı düşünülmektedir. Cumhuriyet Anayasası, Bosna-Hersek devletinin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne aykırı olmamak koşuluyla, iki topluma, komşu ülkelerle, özel ilişkiler kurma ve uluslararası anlaşmalara katılma imkânı tanımaktadır. Bu hususlar, üç etnik toplumun ayrılmalarını pekiştirecek

²¹⁵ *Slh.Kuv.Dergisi*, s..30.

²¹⁶ Harp Akademileri, *Bosna-Hersek:Dün-Bugün-Yarın*, İstanbul, 1997, s.32.

nitelikte olup, Bosnalı Sırp ve Hırvatların ayrılıkçı emellerine hizmet eder mahiyettedir.²¹⁷

Bariş Anlaşması'nın uygulanmasında ikinci adım, üç etnik gruba mensup sivillerin tekrar bir arada yaşama koşullarının yaratılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak Bariş Anlaşması, ülke içinde serbest dolaşımın sağlanması, seçimlerin yapılması ve savaş nedeniyle evlerini terk eden göçmenlerin diğer etnik grupların kontrolü altındaki bölgeler dâhil olmak üzere eski yerleşim bölgelerine dönmelerinin sağlanmasını öngörmektedir. Bu yönüyle, anlaşma üç etnik grubu tekrar bir arada yaşatmayı amaçlayan birleştirici bir ruha sahip olup, Boşnakların hedefi olan üç toplumlu tek bir devlet yapısının korunmasına hizmet eder mahiyette görülmektedir.²¹⁸

Bosna-Hersek konusunda Türk Basını, Arapların tutarsız ve duyarsızlığını gündeme getirdi.²¹⁹ Bosnalılara daha çok İran'ın yardım ettiği belirtilirken, İranlıların Türk gönüllülerden rahatsız olduğu görüşü anlatıldı. Türkiye'de Batı'nın Bosna-Hersek'e karşı çifte standart uygulaması fazla duyarlı karşılanmadı.²²⁰

Ancak, anlaşma ile dikte edilen yeni anayasa gereği kurulacak merkezî hükümet çok zayıf bir yapıya sahip olacak, bu durumda sık sık politik çözümsüzlüklere yol açabilecektir. Bu durumda, ordusu olmayan merkezî hükümet, ayrı birer orduya sahip etnik grupların baskısına ve tehdidine maruz kalacaktır.

Anlaşma ile dikte edilen Cumhuriyet Anayasası, aslında tarafların birbirlerinden ayrılmasına hizmet etmektedir. Sonuçta, Bariş Anlaşması esas itibariyle, Bosnalı Sırp ve Hırvatların politik hedeflerini gerçekleştirmelerine zemin hazırlamakta ve bu hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır.²²¹

Dayton'da kabul edilip Paris'te imzalanan Genel Çerçeve Anlaşması bir genel bölüm ile A ve B olarak bölünmüş toplam on iki ekten oluşmaktadır. Bariş Antlaşması ana hatları ile aşağıdaki hususları öngörmektedir:²²²

a. Bosna-Hersek, uluslararası tanınmış sınırlarını muhafaza ederek tek bir devlet olarak varlığını sürdürecektir.

²¹⁷ *Bosna-Hersek: Dün-Bugün-Yarın*, s.33.

²¹⁸ OBİV, *a.g.e.*, 1997, s.167.

²¹⁹ Sabah Gazetesi, 10 Ocak 1993.

²²⁰ Zaman Gazetesi, 28 Aralık 1992.

²²¹ *Bosna-Hersek: Dün-Bugün-Yarın*, s.34.

²²² OBİV, *a.g.e.*, 1997, s.167.

b. Bosna-Hersek Devleti; Bosna-Hersek topraklarının yüzde 51'ini kontrolü altında bulunduracak olan Boşnak-Hırvat Federasyonu ile toprakların geri kalan yüzde 49'unu kontrol altında tutacak olan Sırp Cumhuriyeti'nden oluşacaktır.

c. Başkent Saraybosna, Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kontrolü altına bütünlüğünü muhafaza edecektir.

d. Brcko'nun statüsü; anlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakip altı ay sonra başlatılacak müzakereler yoluyla takip eden altı ay içerisinde belirlenecektir.

e. Bosna-Hersek sınırları içinde sivil halkın dolaşımı serbest olacak ve göçmenlerin savaş sırasında terk ettikleri evlerine dönmelerine müsaade edilecektir.

f. Antlaşmanın yürürlüğe girmesini takip eden dokuz ay içerisinde uluslararası gözetim altında serbest ve demokratik bir seçim yapılacaktır.

g. Taraflar, en geç 17 aralık 1995 tarihinden itibaren bütün hava savunma ikaz, hava savunma ve ateş kontrol radarlarının faaliyetlerini durduracaklardır.

h. Yabancı askeri güçler (mücahit ve gönüllüler) en geç 13 Ocak 1996 tarihine kadar Bosna-Hersek'i terk edecektir.

i. Taraflar, en geç 19 Ocak 1996 tarihine kadar, harp esirlerini serbest bırakacaklardır.

j. Taraflar, en geç 19 Ocak 1996 tarihine kadar, bütün silahlı sivil grupları silahsızlandırarak ve bu grupları dağıtacaklardır.

k. Taraflar, bölgelerindeki mayınları işaretleyecek ve imha edeceklerdir.

l. Taraflar, AGİK müzakereleri yoluyla yapacakları bir antlaşmaya göre askeri güçlerinin silah ve personel miktarlarında indirime gideceklerdir.

m. Taraflar savaş suçlularının yakalanması ve yargılanması için ortak çalışmalar yapacaklardır. Savaş suçlusu olarak haklarında soruşturma açılanlar, siyasi hayata katılamayacak ve kamu görevi alamayacaktır.

n. Taraflar en geç 18 Nisan 1995'e kadar bütün ağır silahlarını ve birliklerini IFOR tarafından onaylanmış garnizonlara çekerek fazla personelini terhis edeceklerdir.

o. Yasama organı ve yürütmeyi temsil edecek Cumhurbaşkanlığında federasyon üçte iki, Sırplar üçte bir oranında yer alacaktır.

p. 20 bin Amerikalı, 60 bin kişilik NATO askeri gücü, (IFOR) müdahale yetkisiyle, bu hükümlerin yerine gelmesinden sorumludur.

r. İki tarafında ağır silahı ikiye bir olacaktır.

s. Uluslararası polis gücü ve insan hakları kuruluşları cumhuriyette devamlı görev yapacaktır.

t. Taraflar aşağıda belirtilen hususlarda Barışı Uygulama Gücüne sürekli bilgi vereceklerdir;

- Tüm bilinen patlayıcı madde, mayın tarlaları, bubi tuzakları, tel engeller ve fiziksel yaralanmalara sebebiyet verebilecek maddeler ve yerleri.

- Takviyeli istihkamlar, bariyerler, cephanelikler, karargahlar ve muhabere sistemlerinin yerleri ve tarifleri.

- Yerden-havaya atılan füzeler ve rampaları, radarlar ve diğer komuta kontrol sistemlerinin yerleri ve durumları.

- Tüm nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yerleri ve miktarları.

- SFOR'un ihtiyaç duyacağı diğer tüm askeri bilgiler.

Barış Antlaşması ile taraflar arasında devredilen topraklar;

a. Gorazde 8 ila 15 km.lik bir koridorla Saraybosna'ya bağlanacaktır.

b. Saraybosna'nın çevresinde Sırpların elinde bulunan Grbavica, Hıca, Hacici, Vogosca, Ilıca Banliyöleri ve Havaalanı merkezi hükümete devredilecektir.

c. Doğu Slovenya'da 1991'de Sırpların işgal ettiği topraklar Hırvatlara geri verilecektir.

d. Bosna-Hırvat Federasyonu'na denizle bağlantısı için 18 km.lik bir kıyı şeridi verilecektir.

e. Dubrovnik yakınlarındaki Predlika Yarımadası denize çıkış için Sırp Cumhuriyetine bırakılacaktır.²²³

1. Dayton Barış Antlaşmasının Başarılı Tarafları

Alınan sonuçlar ve elde edilen başarılar şu gruplamalar içinde değerlendirilebilir:

Her şeyden önce dört yıla yakındır Bosna'da devam etmekte olan kıyım ve kanlı savaş nihayet durdurulmuştur.

Bosna'ya yapılan insani yardımlar ilk defa olarak kesintiye ve engellemeye uğramadan gereken yerlere varabilmiştir.

Boşnaklar ile Hırvatlar arasında bir uzlaşma ve işbirliği sağlayabilmiştir.

İlk defa olarak Amerika Birleşik Devletlerinin, Bosna topraklarının güvence altına alınmasında büyük ölçüde rol almasını gerçekleştirmiştir.

Yıllardır birbirleri ile kıyasıya bir mücadele içinde olan tarafların sonunda ilk defa olarak birbirlerine karşı biraz daha esnek olmalarını sağlamıştır

Bölgeye hukukun üstünlüğünün ve adaletin getirilmesini sağlamıştır. Bosna Devletinin askeri gücünün kuvvetlendirilmesi konusunda NATO'nun kesin kararını ve taahhüdünü sağlamıştır.²²⁴

2. Dayton Barış Antlaşmasının Zayıf Tarafları

Her ne kadar bu uzlaşma ve onu takip eden anlaşma Bosna-Hersek'in resmi hudutlarını uluslararası düzeyde korumayı sağlamışsa da, ateşkes zamanında tarafların elinde kalan toprakları büyük ölçüde olduğu gibi kabul ve tescil ederek bu durumun bir statüko haline gelmesine de sebep olmuştur. Bosna'nın biri Müslüman ve Hırvatlardan, diğeri de Bosnalı Sırpardan oluşan iki ayrı bölümle yaşamasına devamı resmileştir.

²²³ *Bosna-Hersek: Dün-Bugün-Yarın*, s.33; Dayton Barış Antlaşması sonucu taraflara verilen bölgeler HARİTA 11'dedir.

²²⁴ *Slh.Kuv.Dergisi*, s.30.

Müslüman Boşnaklara hayat hakkı ve bir toplum olarak bir devlet içinde devam etme imkânı sağlanmıştır. Bosna-Hersek topraklarında tamamen bağımsız bir Müslüman Boşnak devletinin kurulması etkin bir şekilde önlenmiş ve Boşnaklara yaşam hakkı ve güvencesi ancak Hıristiyan Hırvatlarla bir federasyon yapmaları halinde tanınmıştır.²²⁵

Sonuçta gerek Hırvatlar ve gerekse Sırlar, Boşnaklardan çok daha fazla toprağa sahip olmuşlardır. Kısacası, Boşnaklar hayatta kalabilmek için çok ağır bir diyet ödemişlerdir. Bosna Cumhurbaşkanı Aliye İzzetbegoviç, Dayton Uzlaşmasını imzalamadan önce, Boşnaklar olarak ulaşılan durumu çok etkin ve özlü biçimde şöyle tanımlamıştır: "Bu adil barış olmayabilir ama her ne olursa olsun bu barış, savaşın devam etmesinden daha adil bir durumdur. İçinde bulunulan şartlar çerçevesinde de bundan daha iyi bir barışın sağlanması mümkün değildir."

Yaşanılan vahşet, bitmek bilmeyen korku ve ölüm bu genç dimağlarda büyük tahribatlara yol açmıştır. Birleşmiş Milletler hem prestijini hem de güvenilirliğini kaybetmiş bulunmaktadır. Dayton Uzlaşmasında sağlanan ilk şeylerden bir tanesi de Bosna konusunda tüm yetkilerin bu genel sekreterden alınmış olmasıdır. Bosna krizine müdahale eden, barış koruma gücüne asker gönderen ama sonra gerektiği zaman gereken müdahaleyi yapmayı başaramayan Avrupa devletleridir. Bunlardan pek çoğu "arabuluculuk" faaliyetleri, sırasında Bosna'daki gelişmeleri kendi siyasi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır.²²⁶

ABD'nin Bosna'da sorunu çözdüğünü veya Kosova sorununu tek başına çözebileceğini söylemek abartılı bir yaklaşım olur. Ancak gelinen bu noktada her iki bölge için de en yüksek inisiyatif ABD tarafından gösterilmiştir. Birçok eksiklerine rağmen Bosna'da kan, Dayton sayesinde durmuştur.²²⁷

²²⁵ *Slh.Kuv.Dergisi*, s.30.

²²⁶ *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, s.137.

²²⁷ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.195; Dayton Barış Antlaşması sonucu şekillenen Bosna-Hersek'in siyasi sınırları HARİTA 12'de sunulmuştur.

III. SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL SONRASI KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİNDE ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YERİ

11 Eylül terör saldırısı güvenlik ve tehditleri belirleyen konvansiyonel savaş anlayışını kökünden değiştirmiştir. XXI inci yüzyılda savaşlar düzenli ordular arasında geçmeyecektir. Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslarda kıt kaynakların paylaşımından doğan çatışmalar, tarihi kökleri olan etnik ve dini gerilimler, Kuzey-Güney çatışmasının derinleşmesi, ülkelerdeki fakir-zengin uçurumunun açılması, dünyadan dışlanmış devletlerin terör gruplarını desteklemeleri yeni tehditleri belirleyecektir. Bölgesel çatışmalar küreselleşme ile dünyanın birçok bölgesini tehdit edebilecektir.²²⁸

Soğuk savaş sonrasının siyasal ortamında ABD dışındaki güçler analizinde Avrupa'nın yeri ve geleceği önem kazanmaktadır. Ekonomik temelde şekillenen ve önemli mesafe kaydeden AB oluşum süreci, dinamik yanını sürdürerek, siyasal bir kimliğe dönüşebilecek midir? Bu dönüşüm, ortak kimlikli ortak politika, tek bayrak, tek devlet refleksi bir yapılanmayı mı yansıtacaktır? ABD'nin bugün sahip olduğu ekonomik, sosyal, askeri ve belki de çok daha etkili olan kültürel egemenliği böylesi bir yeni güç oluşumunu kabullenebilecek midir? Tüm bu soruların net yanıtları olmasa da görünen odur ki; yenedünya düzeni arayışında ABD yalnız olmayacaktır. Sadece AB'nin Avrupa ordusu kurabilme çabası bile bunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim AB bir yandan genişleme sürecini devam ettirirken, diğer yandan askeri bir güç olarak NATO ve ABD'den daha bağımsız olabilmeyi deniyor. AB'nin ulus devletlerden oluşan ekonomik çıkar birliği kimliğinin, mevcut statüyü fazla bozmadan siyasal alana da yansıtılması kolay görünmemektedir. Bu noktada en önemli zorluk, AB'nin kıta Avrupa'sındaki büyük güçleriyle (Almanya, Fransa ve İtalya) Anglo-Sakson ekseninin temsilcisi İngiltere arasındaki sık sık yaşanan siyasal davranış ve tavırdaki ayrışmadır. İngiltere'nin, ABD'nin Ortadoğu jeopolitiğinde yardımcı güç olarak yer alması, AB'nin özellikle Almanya ve Fransa açısından ortak siyasal tavır ve ortak jeopolitik hedefler geliştirme yönündeki zorlukları açığa çıkarmıştır. Esasen İngiltere'nin AB içindeki konumu tarihsel açıdan da hep farklılıklar içermiştir. Soğuk savaş sonrasındaki koşulların yarattığı yeni çıkar ilişkileri ve yeni çıkar alanları, yeni egemenlik arayışlarını

²²⁸ Nilüfer NARLI, *Yeni Küresel Tehditler, Yeni Savaş, Yeni Paradigma, Sempozyum Bildirileri: "Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?"*, İstanbul, 2002, s.338.

artırken, bu zemin içinde ortak bir Avrupa Dış Politikası uygulayabilmeyi güçleştirmektedir. İngiltere'nin Körfez Savaşı ve müdahalelerinde ayrılıkçı tavrı konusunda belirttiğimiz gibi Balkanlar'daki Soğuk Savaş sonrası gelişmelerde de bırakınız ortak bir dış politika izlemeyi, AB'nin özellikle genişleme sürecinde birliğe katılımın önemli kıstası sayılan insan hakları, demokrasi değerlerini savunmada edilgenliği unutulmamalıdır.²²⁹

A) SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİNİN BALKANLARDAKİ ETKİLERİ

Balkanlar tarihte daha çok savaşlar, çatışmalar, etnik ve politik karmaşa ile anılmış, ancak son iki asırda kendi çıkar ve denge politikalarıyla hareket eden büyük devletlerin sorumlulukları üzerinde yeterince durulmamıştır.

Bu devre ile kıyaslandığında, günümüzde son derecede önemli bir gelişme, Avrupa ve ABD'nin Balkanlara bakış açısının ve sorumluluk anlayışının değişmiş olmasıdır. Bölge istikrarı giderek Avrupa genelinde istikrarın bir unsuru olarak görülmektedir. Göreceli ve geç de olsa Balkanlarda istikrara gösterilen bu ilginin uygulamada tenkit edilebilecek yönleri olduğu inkâr edilemez. Ancak bugünkü yardımcı ve yatıştırıcı tutumları, tarihi bir yenilik olarak görmek mümkündür. Bu sayede savaşların tüm bölgeye yayılması önlenemediği gibi, gerginlik ve çatışma bölgelerinin kalkındırılması için ciddi çaba sarf edilmektedir.²³⁰

Soğuk Savaşın sona ermesi, yani bölücü, kısıtlayıcı ve hegemonyacı sosyalist sistemin ve otoriter rejimlerin ortadan kalkması, Balkan halklarına geniş anlamda seçim özgürlüğü, ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta güvenlik alanında önemli fırsatlar yarattığı gibi, savaşlar ve felaketler de getirmiştir. Türkiye açısından bakıldığında bu gelişmelerin savaş tehdidini azaltmak yanında, ülkemizin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde de köklü değişiklikler yarattığını, bu sayede ikili sorunların çözümlenmesinde önemli adımlar atıldığını görmekteyiz. Örneğin yakın komşumuz Bulgaristan'la aramızdaki sorunlar çözümlenmiş veya çözüm yoluna girmiş, Romanya

²²⁹ İ.Yaşar HACISALİHOĞLU, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye-Jeopolitik Analiz*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2001, s.81.

²³⁰ Ali Hikmet ALP, *Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?*, HAK Yayınları, İstanbul, 2002, s.83.

ile ilişkiler gelişmiş ve Arnavutluk gibi uzun zamandan beri fiilen kapalı yörelerle ilişkilerimizin geliştirilmesi kolaylaşmıştır. Balkanlardaki Türk ve Müslüman azınlıkların kimliklerini koruyabilmeleri için her zamankinden daha uygun bir ortam yaratılmıştır.

Saldırgan milliyetçiliğin komünist ideolojinin yerini aldığı istisnai rejimler dışında, Balkan halklarının da Soğuk Savaş sonrası gelişmelere olumlu cevap verdiklerini, karşılaştıkları güçlülere rağmen demokrasiye, pazar ekonomisine ve iyi komşuluk ilişkilerine geçiş yolunda çaba gösterdikleri söylenebilir.²³¹

Bugün Avrupa Birliği ile uyum ve NATO üyeliği, bölge ülkelerinin ortak stratejik amaçları haline gelmiştir. Bu yolda ciddi gayret sarf etmeleri Balkanlarda istikrarın geleceği için de bir teminat olarak görülmektedir.

Balkanlar'da Soğuk Savaş sonrasında yaşanan karmaşa içinde, AB ülkelerinin ortak bir dış politika konusu olması gereken insan hakları alanında, topluca çelişik duruma düşmelerinin yanı sıra, birbirinden ayrılan saflaşmalar dikkati çekmiştir. Bir tarafta İngiltere ve Fransa açıkça olmasa da, Sırbistan'ı desteklerken, diğer taraftan Almanya Hırvatistan'ı desteklemiş ve Bosna Hersek'e de sempati duymuş; Rusya Sırbistan'a açık destek vermiş, o dönemde henüz AB'ye üye olmamış Avusturya ile Türkiye ise Bosna-Hersek'in arkasında yer almış; Yunanistan Sırbistan'a, Bulgaristan ise alçak sesle de olsa; Mihver'e yönelmiş, böylece tablo tamamlanarak, Birinci Dünya Savaşındaki bölünmenin bir benzeri ortaya çıkmıştır.²³²

B) SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL SONRASI GELİŞMELERİN BALKANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Tarih içinde balkanlar etnik çeşitliğiyle, siyasal heterojenliğiyle, gerilimli atmosferiyle ve büyük güçlerin tarih boyu mücadele alanı olmasıyla kimliklenmiştir. Avrupa'nın barut fıçısı olarak görülmüş, yerel çelişkiler kendi dinamiğinde karmaşayı öne çıkartırken, tarihsel süreç içinde bu çelişkiler yerelle sınırlı kalmayarak, büyük güçlerin bölgeye yönelik egemenlik mücadelesinde besleyici unsur olmuştur.

²³¹ A.H. ALP, *a.g.e.*, s.84.

²³² İ.Y. HACISALİHOĞLU, *a.g.e.*, s.81.

Soğuk Savaşın sona ermesi, yani bölücü, kısıtlayıcı ve hegemonyacı sosyalist sistemin ve otoriter rejimlerin ortadan kalkması, Balkan halklarına geniş anlamda seçim özgürlüğü, ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta güvenlik alanında önemli fırsatlar yarattığı gibi, savaşlar ve felaketler de getirmiştir. Türkiye açısından bakıldığında bu gelişmelerin savaş tehdidini azaltmak yanında, ülkemizin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde de köklü değişiklikler yarattığını, bu sayede ikili sorunların çözümlenmesinde önemli adımlar atıldığını görmekteyiz. Örneğin yakın komşumuz Bulgaristan'la aramızdaki sorunlar çözümlenmiş veya çözüm yoluna girmiş, Romanya ile ilişkiler gelişmiş ve Arnavutluk gibi uzun zamandan beri fiilen kapalı yörelerle ilişkilerimizin geliştirilmesi kolaylaşmıştır. Balkanlardaki Türk ve Müslüman azınlıkların kimliklerini koruyabilmeleri için her zamankinden daha uygun bir ortam yaratılmıştır.²³³

Türkiye için Balkanlar tarihsel, kültürel miras niteliği taşımasının yanı sıra coğrafi konum açısından Avrupa'ya uzanan eksen üzerinde bulunması nedeniyle, Soğuk Savaş sonrasında yeni ilişkiler düzeninde de stratejik önemini korumaktadır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'nın özellikle kıtayı bütünleştirici ulaşım projeleri açısından Balkanlar, Türkiye için eksen bölge durumundadır. AB'nin özellikle Yunanistan odaklı Balkan ulaşım hatlarından ikisi Türkiye üzerinden Kafkaslar ve Ortadoğu'ya yöneliktir. Bu konu aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası yeni jeopolitik konumu açısından son derece önemlidir. Zira Türkiye'nin coğrafi konumu Soğuk Savaş sonrasında özellikle çevresel kuşaklar içindeki yeni oluşumlar ve gelişmeler ışığında, Türkiye merkezli ulaşım bağlantılarını adeta zorunlu kılmaktadır. Bunun bir ayağı Balkanlar ise, bir ayağı Kafkaslar ve Orta Asya, bir ayağı da Ortadoğu ve Basra Körfezi olmalıdır. Sadece karayolu değil, deniz, hava ve demiryollarıyla entegre bir sistemi, Türkiye, coğrafi konumunun bölgesel güç oluşumuna ekonomik, siyasal ve kültürel katkı sağlaması bakımından yaşama geçirmelidir.²³⁴

Ekonomik, kültürel ve siyasi olarak Balkanlar'da ilişkileri gelişmiş, gölgenin istikrarı ve barışı için roller üstlenmiş ve sonuçta Balkanlar'da ağırlığını arttırmış bir Türkiye'nin siyasal olarak dahil edilmediği, bir Balkan coğrafyasının AB'yle bütünleşmesi daha zor olacaktır. Türkiye'nin bu bilinçle davranması AB karşısında

²³³ A.H. ALP, *a.g.e.*, s.82.

²³⁴ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.69.

ağırlığını ve etkinliğini, bizzat AB'nin ilgi alanlarında etkinlik sağlayarak göstermesi, stratejik değerdedir.

C) KÜRESEL BUNALIM VE BOSNA-HERSEK

Yugoslavya'nın dağılmasıyla Batılıların bu bölgede etkin olmaya zorladığı anlarda bile dönemin ABD Başkanı Bush, Yugoslavya'nın ABD'nin ilgi sahasında olmadığını açıklamıştı. Krizin ortaya çıkmasını takip eden uzun bir süre boyunca da bölge ile ilgisini net olarak ortaya koymamıştı. Bu yüzden Yugoslavya sorunu ABD tarafından Avrupa'ya bırakılmış ancak Avrupa'nın konunun çözümü ile ilgili net bir siyasi irade gösterememesi sonucunda kriz ile ilgilenilmeye başlanılmıştır. Maalesef soruna geç müdahale sonucunda, Bosna'da siviller dünyanın gözü önünde kitlesel bir şekilde hayatlarını yitirmişler, dini inançları nedeniyle işkenceye maruz bırakılıp, kültürel değerleri ile birlikte soykırıma uğramışlardır. ABD Devlet Başkanlığı seçimleri sırasında, Demokratik Partiye aday olan Clinton düzenlediği seçim kampanyalarında, Balkanlar'da askeri müdahaleye olumsuz yaklaşan Cumhuriyet Parti adayı Bush'un aksine, seçilmesi durumunda öncelik vereceği sekiz konudan yedincisinin Bosna-Hersek sorunu olduğunu duyurmuştur. Çünkü Yugoslavya krizi Avrupa'nın temellerini sarsabileceği izlemine vermekteydi. ABD çevre ülkelerin de soruna karışma ihtimalini göz ardı edemezdi. Müslüman Boşnaklara yöneltilen soykırım karşısında Avrupa'nın sessiz kalmasına tepki olarak bölgeye aşırı İslamcı akımların yönelmesi, Avrupa'da bir medeniyetler çatışmasının sinyallerini vermekteydi. 1995 yılındaki Srebrenica katliamından sonra Clinton, ABD askerlerinin bölgeye gönderilmeleri konusunda kongreye baskı yapmaya başlamıştı. Keza bu süre içinde Bosna-Hersek'in Balkan jeopolitiğindeki önemi de ABD tarafından fark edilmişti. Bosna, Balkanlar'daki iki önemli hattın olan Dravasava hattının merkezi konumundadır. ABD'nin Bosna-Hersek krizinde etkinliği koymak istemesinin genelde küresel boyutta uluslar arası ilişkiler ve güç dengesi, Avrupa ülkelerini de içine alan bölgesel dengeler ve Bosna'nın yakın çevresi ve karışık etnik ilişkiler olmak üzere üç eksen üzerinden değerlendirebiliriz.²³⁵

²³⁵ M. SELVER, *a.g.e.*, s.184.

Almanya Yugoslavya'nın parçalanması ile Balkanlarda oluşan göç boşluğunu doldurmak için krizin başından beri bölgede etkin politikalar yürütmektedir. Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan üzerinden Adriyatik'e inme girişimleri Avrupa içi dengeleri harekete geçirmiştir. BM Güvenlik Konseyi kararları ile devreye giren İngiltere ve Fransa, Sırp politikalarına kapalı destek vermek suretiyle Balkanlar'daki tarihi Germen-Slav rekabetinde Sırbistan lehinde dengeleyici faktör olmuşlardır. Almanya'nın Avrupa'da artan askeri ve politik ağırlığına karşın oluşan İngiliz-Fransız bloğu Rusya'nın da desteğini kazanmıştır. Dayton Antlaşması ve Kosova müdahaleleri ile ABD, NATO üzerinden Orta ve Doğu Avrupa'da doğrudan müdahil bir konuma gelerek oluşmakta olan yeni stratejik dengelerin merkezine oturmuştur. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin ittifaka katılım süreciyle ABD, NATO'nun oluşturduğu güvenlik alan ile Polonya'dan Adriyatik'e inen kuşak üzerinde yeni bir dengeleyici stratejik rol üstlenmektedir. Dolayısıyla Macar, Hırvat ve Sloven unsurlarının Almanya'ya; Sırp unsurlarının Rusya'ya; Bulgar, Romen ve Yunan unsurlarının konjonktürel olarak her iki tarafa da yakın olabilecek politikalar yürütmesi, ABD'nin uzun vadede Arnavut ve Boşnak unsurlarını bölgenin dengeleyici aktörleri olarak kullanabileceği değerlendirilmektedir.²³⁶

²³⁶ M. SELVER, *a.g.e.*, s.202.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKANLAR POLİTİKASI VE BOSNA HERSEK

I. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN

BALKAN POLİTİKASI ESASLARI

Coğrafya ile ülkelerin politikası arasında önemli ihmal edilmeyecek bir ilişkinin varlığı hiçbir zaman unutulmamıştır. Coğrafya’nın politika üzerindeki etkileri daha çok dolaylı bir şekilde kendisini göstermiştir²³⁷.

Jeostratejik açıdan Balkanlar, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan ve Anadolu yarımadası ile birlikte değişik kültürleri kendi içinde kaynaştıran bir köprü durumunda olup, Balkanlar, Türkiye’nin güvenliği ve Avrupa Birliği ile olan fiziki bağlantısının sağlanması açısından önemini korumaktadır.²³⁸

Soğuk Savaş’ın bitimi ile birlikte Balkanlar, Türk dış politikasının odak noktası olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde, Türkiye ve Yunanistan dışında kalan Balkan ülkeleri, ya Sovyetlerin tam kontrolüne girdikleri, ya da Sovyetlerin etkisine açık ülkeler konumunda buldukları için gerek ABD ve Batı ülkelerinin, gerekse Türkiye’nin etki alanı dışında kalmıştır. Ancak Soğuk Savaş’ın bitimi ile birlikte, Balkan ülkeleri ile tarihsel bağları bulunan Türkiye, bölgede kendi inisiyatifi dışında gelişen olayların içerisine girmiş ve bazen de sürüklenmiştir.

²³⁷ Erol MÜTERCİMLER, 21. Yüzyıl ve Türkiye, Güncel Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2000, S.86

²³⁸ Servet CÖMERT, *Jeopolitik ve Türkiye’nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam*, Jeopolitik Dergisi, İstanbul, Kış 2002, s.26-28.

Türkiye'nin tarihsel açıdan bu bölge ile olan ilişkileri Türk dış politikasını etkilemiş ve neticede bu bölgede çıkarları olan Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerin Türkiye'yi bir rakip olarak algılamalarına neden olmuştur.²³⁹

1990'lı yılların başında Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler, savunma, güvenlik ve bölge ülkelerinin Batı ile bütünleşme çabalarına Türkiye tarafından verilen destek konularında olmuştur. Bu yönde Türkiye, bölgedeki bütün askeri faaliyetlerini, NATO veya Birleşmiş Milletler operasyonlarının bir parçası olarak çok taraflı bir yapı içerisinde gerçekleştirmiştir. Bosna- Hersek Cumhuriyeti'ni kurulduğu ilk gün tanıyan Türkiye, bu ülkeye ve insanlarına karşı tarihi bir sorumluluk taşıdığı bilinci içerisinde hareket etmiş, Sırp katliamlarına karşı tepkisiz kalan ve harekete geçmekte geciken BM ve NATO'yu en çok harekâta teşvik eden ülke olmuştur. Gerek savaş sırasında gerekse Paris-Dayton anlaşmalarını müteakip siyasi, sosyal, askeri ve kültürel alanlarda bu ülkeye imkânların azamisi ile yardım eli uzatılmıştır. Bosna- Hersek'e karşı yürütülen politika, istikrarlı ve tutarlı biçimde sürdürülmektedir.²⁴⁰

Bu politika çerçevesinde Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmaların barışçı yollardan sona erdirilmesi ve Balkanlarda yaşayan soydaşlarımız ile Türkiye'ye yakın politikalar izleyen ülkelerin haklarının korunması için her türlü girişimde bulunmuştur. Bu yönde Türkiye, Bosna-Hersek'e ilişkin olarak Dayton Anlaşması'nın ortaya çıkmasında, Kosova ve Makedonya'da barış ortamının sağlanmasında aktif rol üstlenmiştir. Bu çabaların bir sonucu olarak, 1999 yılında "Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü" faaliyete geçirilmiş; 2000 yılının başlarında da Balkan ülkeleri arasında ortak siyasi belge olan "Güneydoğu Avrupa'da İyi Komşuluk İlişkileri, İstikrar, Güvenlik ve İşbirliği Şartı" imzalanmıştır.²⁴¹

İçinde bulunduğumuz dönemin değişken ve dinamik şartları küresel nitelikli uluslar arası rekabetin hassas bölgesel kuşaklara hemen ve doğrudan yansımaları sonucunu doğurmaktadır.²⁴²

²³⁹ *Balkanların Dünü Bugünü Yarımı*, a.g.e., s.183

²⁴⁰ Ahmet DAVUTOĞLU, *Stratejik Derinlik (Türkiye'nin Uluslararası Konumu)*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.292.

²⁴¹ *Balkanların Dünü Bugünü Yarımı*, a.g.e., s.184.

²⁴² A. DAVUTOĞLU, a.g.e., s.292.

Balkanlardaki küresel rekabet tarihi bloklaşmanın halen geçerli olduğunun işaretlerini vermektedir. Bu dengeler bugün de aşağı yukarı sürmektedir. Ancak bugün AB'nin gerçek gücü durumundaki Almanya ile Rusya'nın kendi çıkar alanlarını koruma yönündeki etkinlikleri sürerken, Yunanistan'ın koşulsuz Türkiye karşıtı tutumunun da etkisiyle Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak Balkanlarda bunlarla yalnız başına rekabet edebilmesi mümkün görülmemektedir.

Hâlihazır durumda en önemli farklılık ABD faktörüdür. Jeoetik ve jeopolitik yapı, ABD'nin bölgesel etkinliğini Germen ve Slav etkinlik alanları dışında kalan unsurlara dayandırmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ABD ister istemez Arnavut ve Boşnak unsurlarla temas ederek bunları bölgenin dengeleyici aktörleri olarak devrede tutmaya çalışacaktır. Bu noktada Türkiye, Almanya ve RF ile dengeli ilişkilerini sürdürürken, ABD ile örtüşen bölgesel menfaatlerini gerçekleştirmeye, stratejik işbirliği içinde iki taraflı kazanç getiren politikalar oluşturmaya veya bu yönde geliştirilecek politikalarda rol almaya çalışmalıdır.²⁴³

II. TÜRKİYE'NİN BOSNA HERSEK POLİTİKASI ANA UNSURLARI

Etnik unsurları birbirine karışmış, aralarında kin ve husumetin zaman zaman parlama noktalarına gelmiş olan Balkanlar, Türk dış politikasının en önemli sorun ve fırsat kaynağı bir bölgedir. Bölgenin Türkiye için önemi, Doğu, Orta ve Batı Avrupa ile Türkiye arasındaki geçit konumundan, Osmanlı mirası diyebileceğimiz kültür değerlerinden ve hala Türkiye'ye bakmakta olan Türk ve müslüman unsurlardan kaynaklanmaktadır. Balkanların ekonomik potansiyeli ve genel değerlendirmede transit yol niteliği, diğer bir ifadeyle Orta ve Batı Avrupa'da yaşayan 3.5 milyon civarındaki Türk nüfusunun temel geçiş yolu olduğu için ayrı bir önem arz etmektedir.²⁴⁴

²⁴³ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.266.

²⁴⁴ Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni*, İstanbul, 2000, s.124,125

Kültürün birer unsuru olan dil, din, tarih, güzel sanatlar, folklor, devlet anlayışı ve yapısı, hukuk düzeni, bilim düzeyi ve bilimsel birikim aynı zamanda sosyal gücün unsurları ve verileridir.²⁴⁵

Belirtilen bu hususların büyük bir çoğunluğunda müştereklik veya benzerlik bulunan Bosna Hersek'in, Türkiye'nin sosyal gücüne katkısı açıkça görülmektedir.

Türkiye'nin Balkanlardaki etnik köken, ortak kültür, tarih, dil ve din bağları önemli hareket noktaları oluşturmaktadır. Mevcut olan bu bağlar, uluslar arası ilişkiler literatüründe, "olaylara karışma ölçüsünde uluslar arası politikayı yönlendirme veya bunda yer alma" şeklinde belirtilen faaliyet alanı açısından incelendiğinde, bölgedeki olaylara seyirci kalmamak üzere icra edilecek faaliyetler ile Türkiye, Kolektif Avrupa Güvenlik Mimarisi içinde yer almayı sağlayabilecektir. Bu nedenle, Balkanlar, uluslar arası platformda Türkiye'nin bölgesel aktör olması için önemli bir hareket imkânı sunmaktadır.²⁴⁶

Türkiye'nin Balkanlardaki Politikası'nın ana unsurlarını aşağıdaki beş başlık halinde özetlemek mümkündür.

A) TÜRKİYE'NİN BÖLGEDE TARİHİ MİRASININ BULUNMASI

Bu durum Türkiye'nin aynı zamanda tarihi bir sorumluluk taşımasını gerektirmektedir.

Özellikle Sırp ve Yunanlılar tarafından sürekli işlenen Türk karşıtı imaj karşısında değerlere sahip çıkılmalı, hem akademik, hem diplomatik çevrelerde, hem de medya tarafından tereddütlü tavırdan kaçınılmalıdır. Osmanlı siyasi ve tarihi kültürünü açıkça sahiplenmeden Balkan politikasına müdahil olmamız güçleşir. Almanya, dehşeti hala hafızalarda olan bir II nci Dünya Savaşı sabıkasına rağmen bölgede taraf olduğunu kabul ettiriyorsa Balkanlara 500 yıl huzur ve refah içinde ev sahipliği yapan bir kültürün torunları olarak Türkiye'yi doğrudan taraf yapmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁵ Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Giren Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*, İstanbul, 2000, s.83.

²⁴⁶ Mehmet GÖNLÜBOL, *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993, s.107.

²⁴⁷ Şule KUT, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.160.

Soğuk savaş sonrasındaki Balkanlardaki dengede Türkiye hanesindeki en büyük kazanç, geleneksel Osmanlı-Türk Politikasının iki temel dayanağı olan Arnavutların ve Boşnakların kendi devletlerinde kültürel geçmişlerine daha yakın bir çizgide yeni bir siyasi yapılanmaya gitmiş olmalarıdır. Arnavutların ve Boşnakların Balkanlarda etkili ve istikrarlı olmadığı bir durumda Türkiye'nin Doğu Trakya ve Anadolu'da huzurlu olması mümkün görülmemektedir.

Bosna-Hersek hâlâ Türkiye'nin orta Avrupa içlerine uzanan kültürel bir ileri karakolu durumundadır. Arnavutluk Türkiye'nin Balkan politikasının barometresi sayılabilir. Arnavutluk'un istikrar ve güvenliği için destek sağlayamayan Türkiye'nin bölgede kalıcı bir etkide bulunma imkânı olmaz. Türkiye açısından Arnavutluk'un konumu Azerbaycan ile aynı anlamı taşımaktadır. Her ikisi de Türkiye'nin yakın kara ve deniz havza politikalarının kaderini belirleyecek özellikleri haizdir.²⁴⁸

Boşnakların geleceği hem jeokültürel hem de jeopolitik açıdan Balkanların anahtarı durumundadır. Bu durum Türkiye için Balkanlarda etkinlik alanı oluşturmanın en önemli koşuludur. Kuzeybatıdan güneydoğuya Bihaç - Orta Bosna – Sancak – Kosova – Arnavutluk – Makedonya - Kırca Ali - Batı Trakya hattı ile Türkiye Trakya'sına ulaşan kuşak Türkiye'nin Balkan jeopolitiği ve jeostratejisi açısından can damarıdır.²⁴⁹

B) BÖLGENİN TÜRKİYE'YE MÜZAHİR OLMA POTANSİYELİ

Bölgenin, etnik köken, din, dil, tarihi izler ve kültür bakımlarından Türkiye'ye müzahir olma potansiyeli çok yüksektir. Bu avantajı koruyabilmek ve artırabilmek, Türkiye'nin mevcut durumu muhafaza yönündeki politikalarını, faaliyete dökmesinde kilitlenmektedir.

Teknolojik, parasal, ekonomik, askeri, coğrafi, kültürel ve diplomatik faaliyet gösterebilmek, büyük güç olabilmek için bir ülkenin yerine getirmesi gerekli şart olarak belirtilmektedir.²⁵⁰

²⁴⁸ *Balkanların Dünü Bugünü Yarını, a.g.e., s.183.*

²⁴⁹ A. DAVUTOĞLU, *a.g.e., s.317.*

²⁵⁰ *Balkanların Dünü Bugünü Yarını, a.g.e., s.184.*

Bu kapsamda Balkanlar, Türkiye için özellikle son iki alanda fırsatlar ortaya koymaktadır. Bölge, gerek karışıklığı (etnik, dini) gerekse karışanlarının fazla olması nedenleriyle riskli bir faaliyet alanı olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Türkiye jeopolitiğinin jeostratejiye dönüştürülebilmesi için Bosna Hersek kilit noktalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin bu stratejik hedefe ulaşabilmesi küresel ve bölgesel dengeleri gözetmesine bağlıdır. Türkiye'yi diğer Balkan ülkelerinden farklılaştıran ve önemli bir stratejik avantaj sağlayan en temel özellik, Türkiye'nin aynı zamanda bir Ortadoğu, doğu Akdeniz ve Kafkasya ülkesi olmasıdır. Başka hiçbir balkan ülkesi bu denli çok yönlü bir dış politika alanına sahip değildir.

Günümüzde, tüm bu bölgesel alanlar arasında bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır ve bunu manevra alanını sürekli genişletmeye dayanan esnek bir dış politika anlayışı ile en iyi kullanabilecek olan ülke Türkiye'dir. İyi değerlendirildiğinde büyük avantajlar sağlayacak olan bu bölgeler arası bağımlılık ilişkisi, iyi kullanılmadığı zaman ciddi riskler de üretebilir. Balkanlar ve Ortadoğu'nun kesiştiği bir yer olan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesi bu bölgelerdeki zaafılardan en fazla etkilenebilecek dış politika alanlarıdır. Türkiye bu bölgelerde ilgili politikalar arasındaki koordinasyonu sürekli takip edecek bir yakın havza stratejisi geliştirmek zorundadır.²⁵¹

C) BÖLGENİN JEOPOLİTİK DENGELERİ

Türkiye, balkanlara yönelik politikalarında da bölge içi dengeleri sürekli takip eden aktif ve etkin bir diplomasi geliştirmek zorundadır. Bölgede Kosova eksenli olarak iç içe geçmiş üç kuşağın varlığı düşünülebilir.

Birinci kuşak Kosova (dolayısıyla Sırbistan), Arnavutluk ve Makedonya'dan oluşan merkezdir ki, burada Arnavut etnik kimliğinin bölünmesinden kaynaklanan çelişkiler ağırlık taşımaktadır. İkinci kuşak Yunanistan, Yugoslavya (genişletilmiş Sırbistan), Bulgaristan, Türkiye ve Bosna-Hersek'ten oluşmakta ve bunalımın yayılmasındaki ilk doğrudan müdahil ülkeleri kapsamaktadır. Üçüncüsü ise bu iç iki

²⁵¹ A. DAVUTOĞLU, *a.g.e.*, s.292.

kuşaktaki dengeleri etkileyebilecek olan ülkeleri kapsayan, Bosna'ya müdahil olabilecek Hırvatistan, Voyvodina bölgesine müdahil olabilecek olan Macaristan ve sahip olduğu coğrafi konumla bütün bu dengeleri etkileyebilecek olan Romanya'dır. Bu her üç kuşak ile de ilgili olarak çok koordineli bir diplomasi uygulanması gerekmektedir.²⁵²

Boşnakların Sancak hariç, yoğun olarak Bosna-Hersek sınırları içerisinde yaşaması, yaşanabilecek bunalımın, "şimdilik" Bosna-Hersek ile sınırlandırılması çabalarının başarılı olmasını sağlamıştır. Hırvatistan ve Sırbistan'ın doğrudan karşı karşıya geldiği kısa dönemli çatışmalar hariç, bunalım Bosna-Hersek sınırları içinde dondurulmuştur.²⁵³

İkinci kuşakta yer alan ülkelerin iç ittifak arayışları sürekli karşı ittifaklarla dengelenmek zorundadır. Burada özellikle Bulgaristan'ın Sırp-Yunan ittifakına yönelmesiyle oluşacak Türkiye karşıtı bölgesel bir ittifakın önüne geçilmelidir. Muhtemel bir Sırp-Yunan-Bulgar bloğu Türkiye'nin bölgedeki hayat damarı olan stratejik kuşak üzerindeki baskıların artmasına, Makedonya'nın dağılmasına ve Türkiye'nin Bosna ve Arnavutluk ile ilişkilerinin fiilen kopmasına yol açar. Bunun için de Bulgaristan'la ilişkiler hem ikili hem de çok yönlü zeminde geliştirilmeli ve Bulgaristan'ın nabızı sürekli olarak tutulmalıdır. Bu konuda kalıcı dostane ilişkiler kuracak tarzda, Bulgaristan'daki Türk nüfustan yararlanmak yöntemlerden birisi olabilir.²⁵⁴

Üçüncü kuşakta yer alan Romanya, Macaristan, Slovenya ve Hırvatistan gibi ülkelerle güçlü ikili ilişkiler kurulmalıdır. Özellikle Romanya ile zaten çok iyi durumda olan ekonomik ilişkiler daha da yaygınlaştırılmalı ve muhtemel bir Balkan krizinde Romanya ve Tuna üzerinden geçen ulaşım hattı açık tutulmalıdır.

²⁵² D. LIGHTBURN, *a.g.e.*

²⁵³ D. LIGHTBURN, *a.g.e.*

²⁵⁴ TBMM Web Sitesi, *a.g.e.*

Ç) TÜRKİYE VE BÖLGESEL KUŞATICI POLİTİKALAR

Türkiye bu bölge içi riskleri ve çelişkileri gidermek maksadıyla bölgeyi tümüyle kuşatan politikalara ağırlık vermelidir. Bu çerçevede Balkan Zirvesi ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktında aktif ve sürükleyici roller üstlenmelidir.

Balkanların tümünü kapsayan ortak projelere öncelik verilmesi Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını artıracaktır. Bu maksatla KEİB teşkilatı içindeki projeler geliştirilerek öncelikli olarak hayata geçirilebilir. Bundan başka kültürel olarak küçük ölçekli bir Balkan UNESCO'su oluşturularak bölgenin kültürel dokusunun ortak bir şekilde korunması gündeme getirilebilir. Zira kültürel yok ediliş olarak en büyük zararı Osmanlı-Türk mirası görmüştür.²⁵⁵

Balkan ülkeleri bünyesindeki farklı kültüre sahip etnik toplulukların kültür ve eğitim haklarının sağlanması için ortak bir çalışma grubu oluşturulması gerçekleştirilmesi mümkün bir adımdır. Böylesi bir mutabakat özellikle Kosova ve batı Trakya için uygun bir zemin oluşturabilir. Edirne'deki Trakya Üniversitesi'ne bölgeye ve İstanbul'a yakınlığı dolayısı ile Balkanlar'ın kültür ve eğitim merkezi rolünü üstlenecek bir görev yüklenebilir. Eğitim ve insani amaçlı uzman, öğrenci hareketleri Bosna- Edirne hattının sürekli irtibatını ve açık tutulmasını sağlayacak şekilde katkı sağlar.²⁵⁶

Sonuç olarak; Balkan politikalarında küresel stratejik araçlardan en geniş ölçüde yararlanma düşünülmelidir. Bu noktada Türkiye'nin kullanabileceği başlıca araçlar Türkiye'nin de bulunduğu NATO ve AGİT'tir. NATO'nun bunalımla ilgili devrede tutulması ve Türkiye'nin NATO içindeki rolünün Ortadoğu'dan çok Balkanlar ve Doğu Avrupa ile ilişkilendirilmesi Balkan politikamız açısından büyük bir önem taşımaktadır. Meselenin AB etki alanına sokulması Yunanistan'a avantaj sağlayacağı gibi Türkiye'nin etki alanını azaltacaktır.

Türkiye'nin NATO içinde Ortadoğu'ya yönelik bir rol üstlenmesi Türkiye'yi risk üstlenen edilgen bir ülke yaparken, Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya yönelik bir rol Türkiye'yi daha etken ve kendisini dışlayan Avrupa karşısında daha güçlü kılacaktır.

²⁵⁵ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.276.

²⁵⁶ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.277.

Böyle bir tanımlama bölgede Türkiye ile paralel, Boşnaklar ve Arnavutlara yönelik politika geliştirmek zorunda kalan ABD'nin tercihleri ile uyum içindedir.²⁵⁷

NATO'nun dışında ikinci önemli araç ise kısmen sistem-dışı olarak görülebilecek olan İKÖ çerçevesindeki konumdur. Türkiye Balkanlardaki bunalımları İKÖ forumuna etkin bir şekilde taşıyarak bölgedeki İslam-Osmanlı kimliğinin korunmasını doğrudan değil anonim bir İslam dünyası meselesi olarak gündeme getirebilir. Papa'nın doğrudan müdahil olduğu ve görüş beyan ettiği bir konjonktürde Arnavut ve Boşnakları Anadolu coğrafyası ile bütünleştiren dini / kültürel kimliklerini koruyacak bir teşebbüse ihtiyaç duyulabilir. Sahipsiz kalan Boşnak ve Arnavutlar kültürel kimliklerini kaybetme tehlikesi içine gireceklerdir ki, bu tasfiye planının başarısı anlamına gelecektir.²⁵⁸

Bosna'da tereddütle kaybedilen zamanın nelere mal olduğu unutulmamalıdır. İKÖ'nün devrede tutulması sistemsel güçleri diplomatik olarak baskı altında tutabilmek açısından özel bir önem taşımaktadır. Bugün her iki unsur da devrede olmalı ve Kosova bir taraftan BM ve NATO diğer taraftan İKÖ nezdinde çift yönlü bir küresel mesele olarak gündemde tutulmalıdır. Kosova meselesinin yerelleştirilerek unutturulması bölgedeki Türkiye yanlısı Arnavut unsurların tümünden tasfiyesi anlamına gelecektir.

Türkiye, Kosova'daki Sırp katliamı ve onun sonucunda gerçekleşen NATO müdahalesi ile tekrar gündeme gelen Balkanlar ile ilgili stratejiyi, uzun dönemli açılımlara ayak uydurabilecek bir takım temel önceliklere ve ilkelere göre yeniden belirlemelidir.²⁵⁹

Türkiye'nin genel uluslar arası ilişkilerde ve bölgesel dengelerde etkin ve güçlü olması, Balkanlarda sınır ötesi etki alanları kurmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Türkiye bir taraftan Bosna-Hersek ve Kosova hadiselerinde olduğu gibi Balkanlardaki çıkarlarını korumaya yönelik stratejik ve taktik adımlar geliştirmeye yönelirken, diğer taraftan da yeni küresel düzen arayışının ana unsurlarını takip ederek, gelişmelerin muhtemel seyrinin doğurabileceği sonuçlar konusunda gerekli girişimlerde bulunmalıdır. Çünkü, Türkiye'nin, Balkanlar bölgesi ile çeşitli bağları bulunmaktadır. Türkler dışında bölgede Boşnak, Arnavut, Pomak ve Çerkez olmak üzere 8.500.000

²⁵⁷ E. G. ÖZKÖRÜKÇÜ, *a.g.e.*, s.15.

²⁵⁸ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.278.

²⁵⁹ *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, s.280.

Müslüman yaşamaktadır. Aralarındaki ortak nokta da Osmanlı tarihi ve kültürüdür. Stratejik bir konumda bulunan Balkanların kaybından sonra Türk anavatanı doğrudan tehdit altına girmiş olacaktır. Bundan dolayı Bosna Hersek'in istikrarı Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir.

İki kutuplu düzenin sona ermesini müteakip Balkanlar, bu değişimden en fazla etkilenen alanlardan birisi olarak jeostratejik önemi artan, jeopolitik konumu ise değişim ve gelişim içinde olan bölgelerden birisi haline gelmiştir.²⁶⁰

²⁶⁰ Türkiye Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), *Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye*, İstanbul, 2000, s.243.

SONUÇ

Balkanlar; üç semavi dinin, on bir ayrı ırka mensup insanın yaşadığı bir coğrafyadır. Bölgede çok dil ve kültür ile bunların neden olduğu sorunlar bu gün de devam etmektedir. İki dünya harbinin çıkışının zahiri sebebi olma özelliğini yaşamış olan bölgede Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihten gelen hak ve sorumlulukları bulunmaktadır. Varşova Paktı'nın dağılması sonucu, Balkanlar'da görülen demokratikleşme hareketleri, komünist rejimlerin çökmesi, ülkelerin rejim değişikliğine uğraması ile başlayan yönetim değişikliği ile başlayan milliyetçilik hareketleri günümüze kadar gelmiştir. Bütün bu olaylar ve gelişmeler karşısında Türkiye, Balkanlar'da oluşturulmaya çalışılan barış ve istikrar ortamına katkısı olacak bir ülke konumundadır.

Balkanlar'da yaşanan gelişmeler neticesinde önce Slovenya-Hırvatistan ardından Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını açıklaması Türkiye için dikkatli davranması gereken bir durum ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak 5 Şubat 1992 yılında dört yeni devlet Türkiye tarafından tanınmıştır. Tanıma kararı üzerine Türkiye - Sırbistan ilişkileri soğumuştur. Mart 1992'de Bosna- Hersek'te iç savaş çıkınca, Türk hükümetinin BM, AGİK, Avrupa Konseyi, NATO ve İslam Konferansı Örgütleri nezdinde çeşitli girişimlerde bulunması, ayrıca Makedonya, hatta Sırbistan'a bağlı Kosova Bölgesinin Arnavut liderlerini Türkiye'de kabul etmesi ve Makedonya ile Güvenlik Protokolü imzalaması Türkiye ile Sırbistan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir.

Türkiye, Bosna-Hersek'te ülkenin toprak bütünlüğünün ve birliğinin korunması yönünde sürdürdüğü çabalar çerçevesinde, Boşnaklar ve Bosnalı Hırvatlar arasında uzlaşma ve diyalog ortamının geliştirilmesine büyük önem vermiştir. 12 Mayıs 1994'te Viyana'da imzalanan ateşkes anlaşmasında Türkiye büyük rol oynamış ve BM Barış Gücü içinde yer almıştır.

Türkiye, Bosna-Hersek olaylarına başından beri duyarlı olmuş, yukarıda belirtilen hususları aktif şekilde gündeme getirip, Bosna-Hersek'li Müslüman Boşnakların sesini dünyaya duyurmaya çalışmış ve bu uğurda mücadele veren ülkelerin başında yer almıştır.

Türkiye milli menfaatleri gereği;

a. Bölgedeki Türk ve Müslüman varlığının etnik yapı, coğrafya, ekonomik ve devlet sistemi olarak kendi kendine yeterli, refah ve güven içerisinde varlığını devam ettirmesinin sağlanması,

b. Bosna Hersek'teki güç dengesini Türkiye aleyhine bozacak durum ve dengelerin oluşmasının önlenmesi,

c. Bosna Hersek, Kosova ve Arnavutluk'ta mevcut tarihi Türk varlığı yolu ile Avrupa bütünleşmesini sağlayacak ve Avrupa'daki yapılanmalarda etkili olacak şartların oluşturulması ve devam ettirilmesi,

d. Boşnak ve Türk toplumlarının, iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıklarının muhafazası,

e. Ekonomik ve sosyal altyapılarının güçlendirilmesi yönünde ikili işbirliğinin geliştirmesi,

f. Kültür varlıklarımızın korunması ve bölgede kültürel etkinliğimizin artırılması amacıyla vakıflar kurulmasını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

Sonuç olarak; Bosna Hersek'te ve dolayısıyla Balkanlarda kültür mirasımız ve bu mirasın korunması, korunamıyor ise tespiti Türkiye'nin açık menfaatleri açısından son derece önemlidir. Dikkat edildiği takdirde şu anda birçok Balkan ülkesince korunan ve değerlendirilen, yayınlarda gösterilen "Türklerden kalanlar" öncelikle askeri ve sonra da dini yapılardır. Bunların teşhiri ise Türklerin Balkanlara sadece askeri işgal ve din yaymak amacı ile geldikleri imajını vermektedir. Sosyal, kültürel ve bayındırlık amaçlı yapılar ise Balkanlara Türklerin adalet, refah ve uygarlık getirdiklerinin en belirgin göstergesidir. Bu askerlik ve din dışı eserlerin bilinçli bir şekilde tedricen ortadan kaldırıldıklarını, sadece göstermelik olmak üzere bazen bir tanesinin restore edildiğini görmekteyiz. Avrupa Birliği'ne girme arzusunda olan Türkiye, asırlar öncesinde

Avrupa'ya askeri talan ve din yayma amacı ile gitmediğini; buralara adalet, refah ve hizmet götürdüğünü şartlanmış toplumlara açıklaması gerekir. Bu açıklamanın en önemli desteği ise kuşkusuz bu ülkelerde bulunan kültür mirasımızdır.²⁶¹

²⁶¹ OBİV, *a.g.e.*, 1993, s.281.

KAYNAKÇA

- Anabritannica*, C.4, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürün.Paz.A.Ş., İstanbul, 2004.
- ACAR İrfan, *Dış Politika*, Ankara, 1993.
- ADALI Murat, “Değişen Balkanlar”, *Yeni Türkiye*, S.1, Kasım Aralık 1994, s.63.
- ALP Ali Hikmet, *Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?*, HAK Yayınları, İstanbul, 2002.
- ALPARSLAN, Şenol, *Bosna'da Türk Kültürünün İzleri*, Genelkurmay Yayıncılık, Ankara, 2006.
- ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri*, C.2, İstanbul, 1945.
- “*Bosnian Dilemma*”, *RFE/RL Balkan Report*, C.5, S.85, 21 Aralık 2001.
- BORA Tanıl, “Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Yaz.1993, s.88.
- CARTER F., *Introduction to Balkan Scene A Historical Geography of The Balkans*, Londra, 1977.
- CÖMERT Servet, “Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam”, *Jeopolitik Dergisi*, İstanbul, Kış 2002, s.26-28.
- CRNOJA Josipa, *Republika*, S. 270-271, Ekim 2001, s.18.
- ÇAŞEVİÇ Reco, *Bosna 1: Müslümanlara Son Uyarı 1*, Özyılmaz Matbaası, İstanbul, 1994.

Daily News, 25 Ekim 2004.

DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik (Türkiye'nin Uluslararası Konumu)*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Ankara, 1992.

EYİCİL Ahmet, "Bosna-Hersek", *Türkiye Günlüğü*, S.36, Eylül-Ekim 1995, s.30.

GÖNLÜBOL Mehmet, *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993.

HACISALİHOĞLU İ. Yaşar, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye - Jeopolitik Analiz*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2001.

Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni*, İstanbul, 2000.

Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*, İstanbul, 2000.

Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul, 2001.

Harp Akademileri, *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, İstanbul, 1999.

Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, 1999.

Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2000.

Harp Akademileri, *Bosna-Hersek: Dün-Bugün-Yarın*, İstanbul, 1997.

Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995.

Harp Akademileri, *Harp Akademileri Dış Basın Bülteni*, Kasım 2000, S.276, s.101.

<http://www.bih-x.com/en/index.html> (12.02.2006)

http://www.bih-x.com/en/history_bosnia_herzegovina.html (13.02.2006).

http://www.cavityalcin.com/dunya_siyaseti_24.html+bosna+katliam&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=8 (25.12.2004).

<http://editor.cnn.com/2003/world/europe/09/20/srebrenica.clinton/index.html>.
(19.02.2005)

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/bosna/bosna.htm> (21.09.2006).

<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/cizgi/mayis2002/bosnahersek> (21.11.2004).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/390533.asp+bosna+katliam&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=14> (25.12.2004).

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_bosnasavasi.htm (25.12.2006).

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_siyasi_idari.htm (14.02.2006).

Hürriyet Gazetesi, 16 Şubat 1994.

“*IFOR Fact Basic Sheet*,” IFOR Fact Sheet, Aralık 1996.

İDRİZOVIÇ Nagorka, *Oslobodenje*, 18 Ocak 2002, s.13.

İLHAN Suat, *AB'ne Neden Hayır?*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2000.

İMAMOVIÇ Enver, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.41-42.

- İMAMOVIÇ Enver, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kultuni Center, Sarajevo, 1999, s.12.
- KARATAY Osman, GÖKDAĞ Bilgehan A., *Balkanlar El Kitabı C.1:Tarih*, Çorum Yayıncılık, Cilt I:Tarih , 2006.
- KUT Şule, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- LIGHTBURN David, “NATO ve Çok Yönlü Barışı Koruma Sorunu”, *NATO Dergisi*, 1996, S.1, s.14-19.
- LOVRENOVIÇ Dubravko, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.55.
- LUTEM Ömer E.; DEMİRTAŞ COŞKUN Birgül, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, 2001.
- MALCOLM Noel, *Bosnia: A Short History*, Om Yayınevi, İstanbul, 1999.
- MARANKİ Ahmet, *Balkan Mezalimi*, İstanbul 1993, s.20.
- MÜTERCİMLER Erol, *21. Yüzyıl ve Türkiye*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- NARLI Nilüfer, *Yeni Küresel Tehditler, Yeni Savaş, Yeni Paradigma, Sempozyum Bildirileri: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?*, İstanbul 2002.
- NILEVİC Boris, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.80.
- Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu*, 1997.
- *Balkanlar*, 1993.

- ÖZDİL Ersin, *Bosna-Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir, 1993.
- Multinational Forces, Peacekeeping And Nato*, Günaydoğu Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı, İzmir, 1994, s.4.
- ÖZKÖRÜKÇÜ Ertuğrul Gazi, *Balkanlar*, Sempozyum Bildirisi, HAK, İstanbul, 1999.
- PELİDİJA Enes, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.172.
- Sabah Gazetesi*, 10 Ocak 1993.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- SAYBAŞLI Kemâli, ÖZCAN Gencer, *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- SELVER Mustafa, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Silahlı Kuvvetler Dergisi*, “Bosna Krizinde Son Aşama Dayton Anlaşması”, Sayı: 348, s.28
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Değişen Dünya ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, Ankara, 1996.
- SUNJIC Marco, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.96.
- TEPİC İbrahim, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.221.
- TINDEMANS Leo, *Barışa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu (Çev:Özden ARIKAN)*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998.

TÜRBEDAR Erhan, “Bosna - Hersek’te Anayasa Değişikliği: Normal Bir Devlete Dönüşme Umudu”, *Stratejik Analiz*, C.2, S.25, Mayıs 2002, s.36.

Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), *Avrasya Dosyası*, Bosna Hersek Özel Sayısı – S.106, Eylül 1998.

Türkiye Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), *Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye*, İstanbul, 2000.

UÇAROL Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

ÜNAL Hasan, “Balkanlardaki Son Askeri ve Siyasi Durum I”, *Yeni Türkiye*, 1995, No.3, s.275.

ÜLGER İrfan Kaya, “Yugoslavya’nın Parçalanmasında Uluslararası Toplumun Rolü”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 36, Eylül Ekim 1995, s.57.

Zaman Gazetesi, 28 Aralık 1992.

ZLATAR Behija, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Generalstab Armije R Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994, s.130.

EKLER

	Sayfa
EK 1 Haritalar	113
EK 2 Bosna-Hersek'te Taş Devrine ait Bulgular	125
EK 3 Bosna-Hersek'te Glasinac'taki Mozoleler	126
EK 4 Bosna-Hersek'te Glasinac'taki Gravür	127
EK 5 Bosna'nın Genişlemesi	128
EK 6 Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı Fethi	129
EK 7 Sisak Savaşı (1593)	130
EK 8 Dubica Savaşı (1788)	131

EK 1 Haritalar

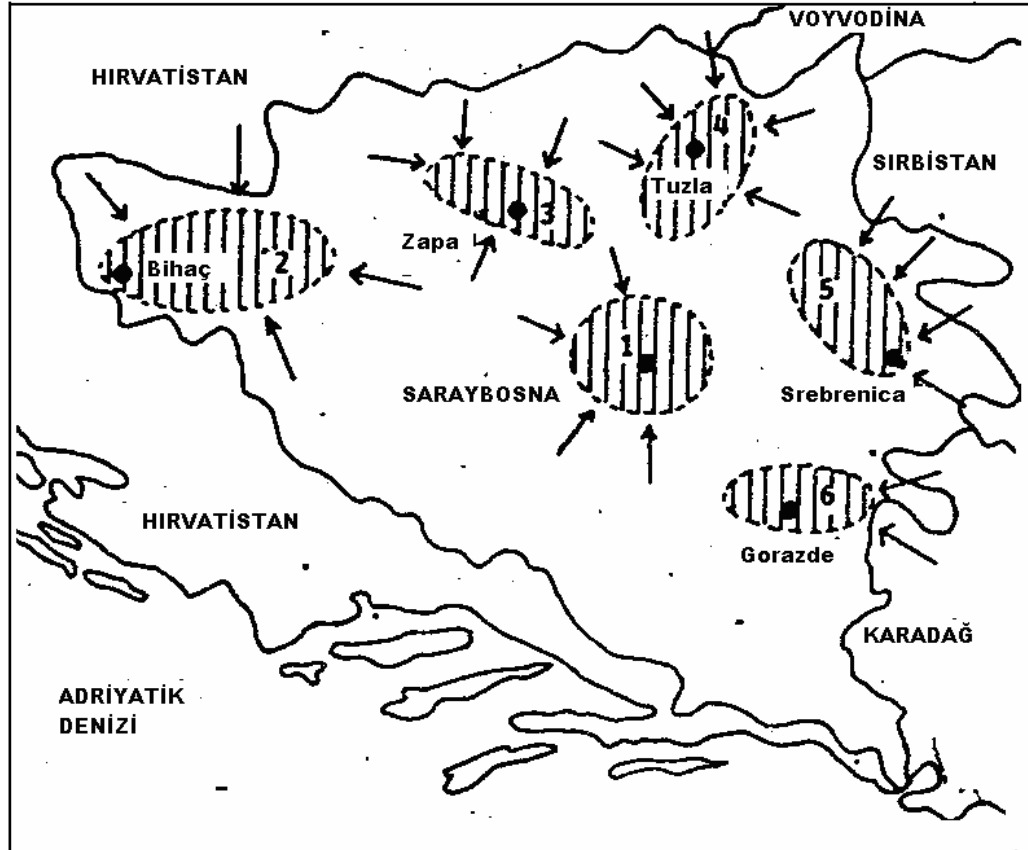
Harita 1. Balkanlar ve Bosna Hersek*

(* Erhan TÜRBEĐAR, *Stratejik Öngörü 2006: Balkanlar*, ASAM, İstanbul, 2006, s.4.)

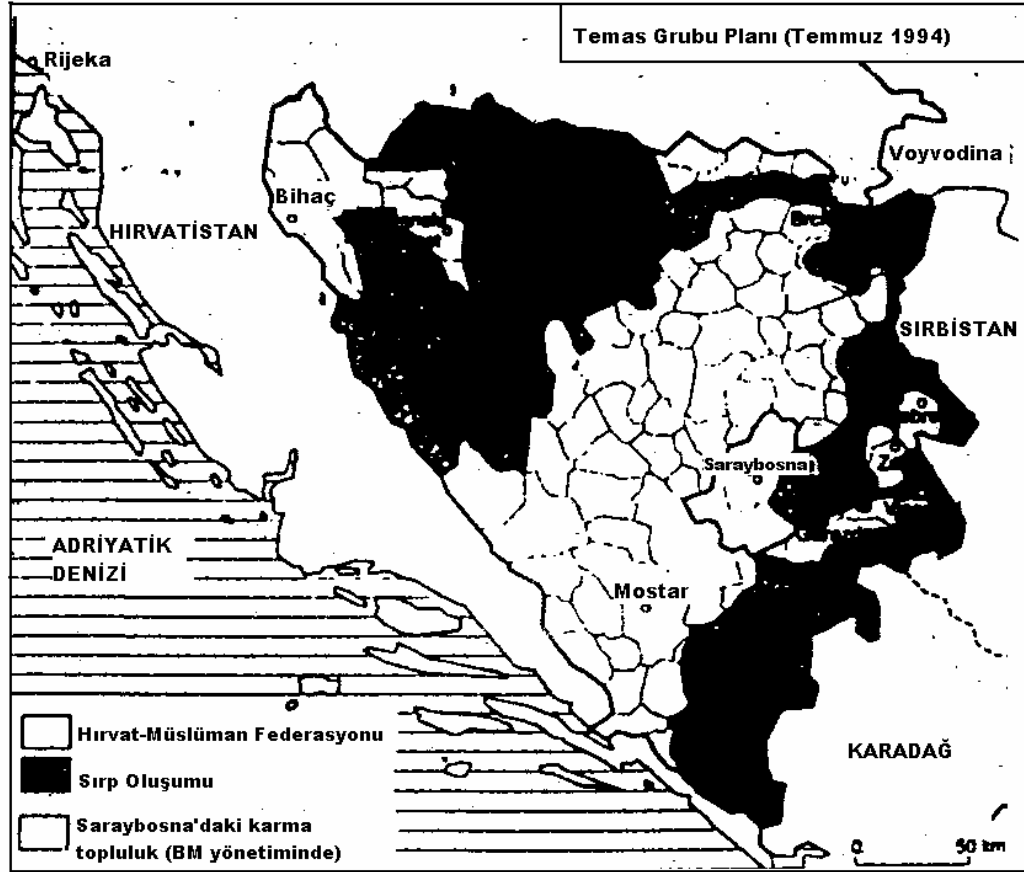
Harita 2. Güvenli Bölgeler Planı'na göre NATO Birliklerinin Konuşlandığı Bölgeler*

(* Harp Akademileri, *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, İstanbul, 1999, s.126)

Harita 3. Etnik Grupların Yaşadıkları Bölgeler*

(*TINDEMANS Leo, *Barışa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu* (Çev: Özden ARIKAN), Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s.81.)

**Harita 4. 1878 Ayastefanos Antlaşmasına Göre Osmanlı İmparatorluğu
Balkan Sınırları***

(* Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.344.)

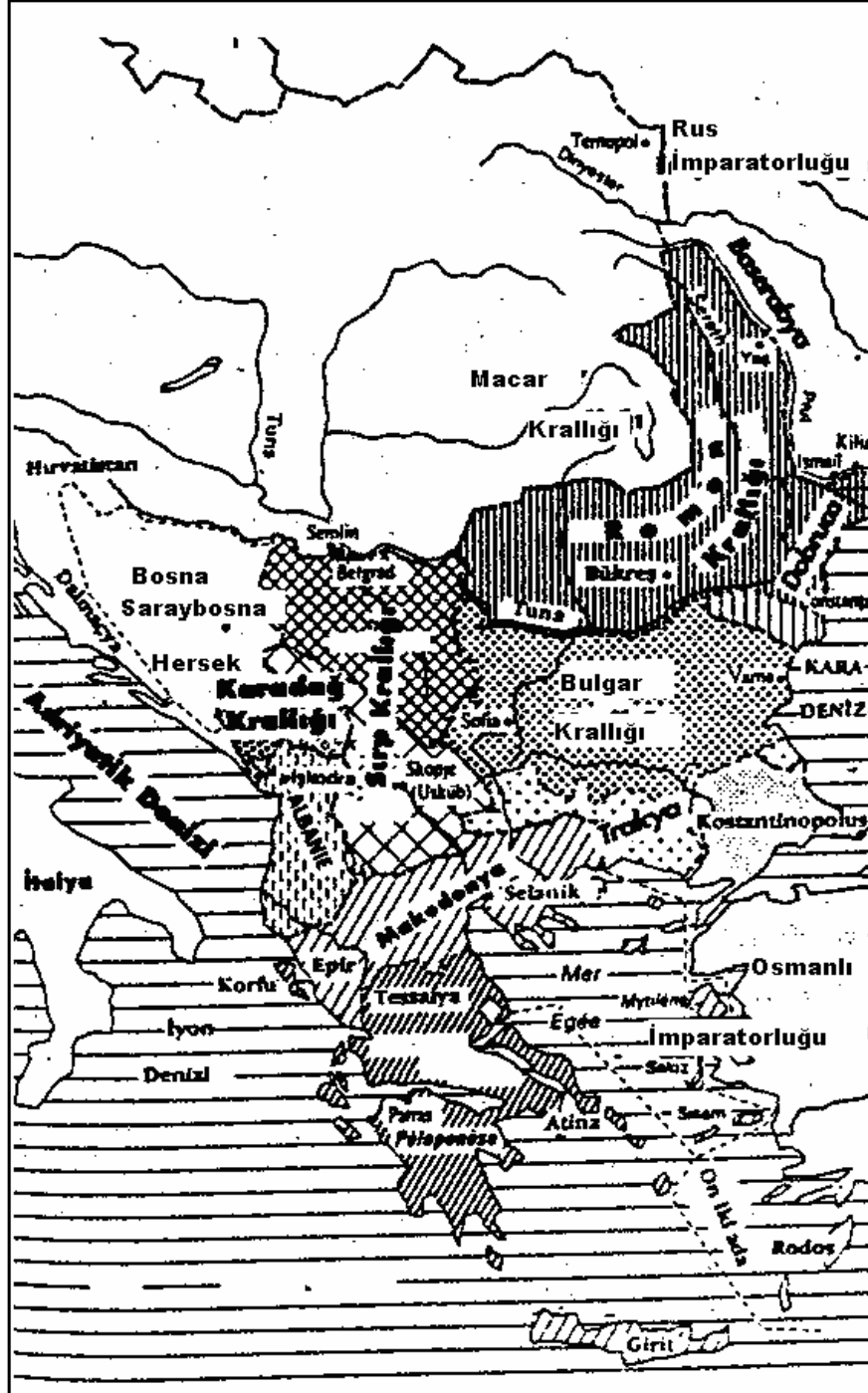
Harita 5. 1878 Berlin Antlaşmasına Göre Osmanlı İmparatorluğu Balkan Sınırları*

(* Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.356.)

Harita 6. Balkan Savaşları (1912-1913) Dönemindeki Balkanlar*

(* Meydan-Larousse Ansiklopedisi, C.2, s.115)

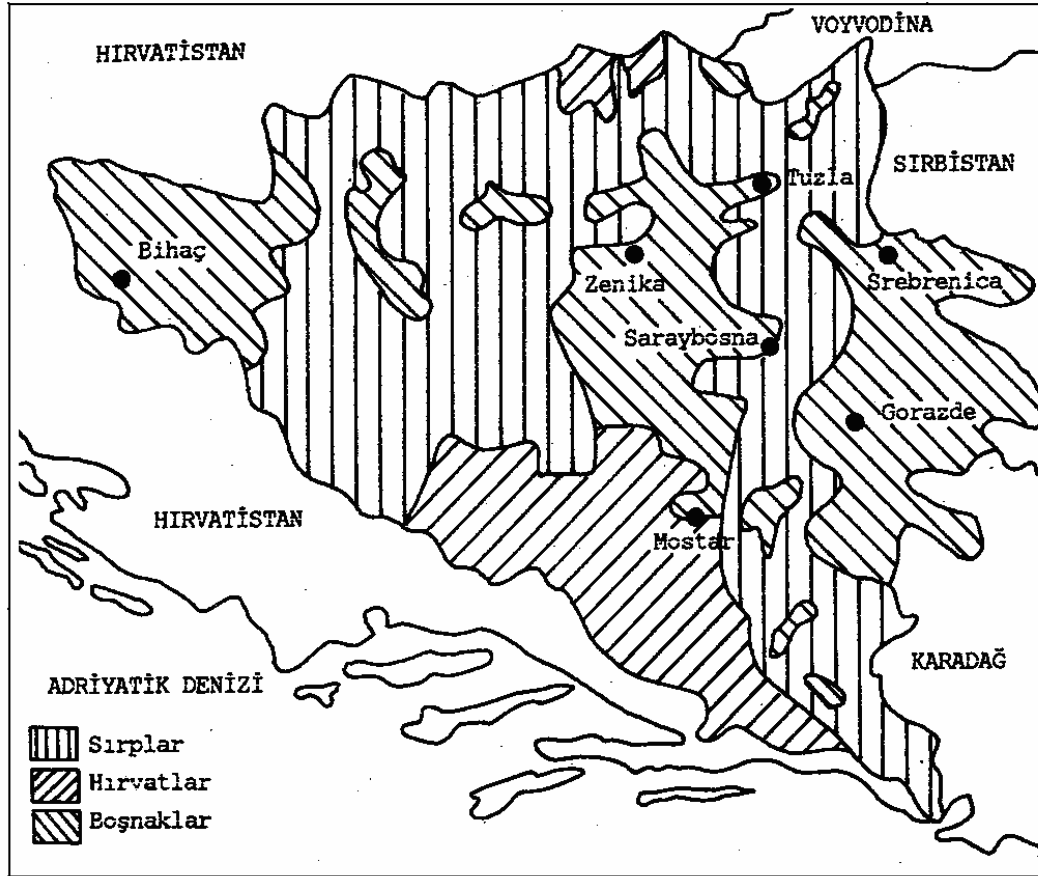
Harita 7. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar*

(* Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.17)

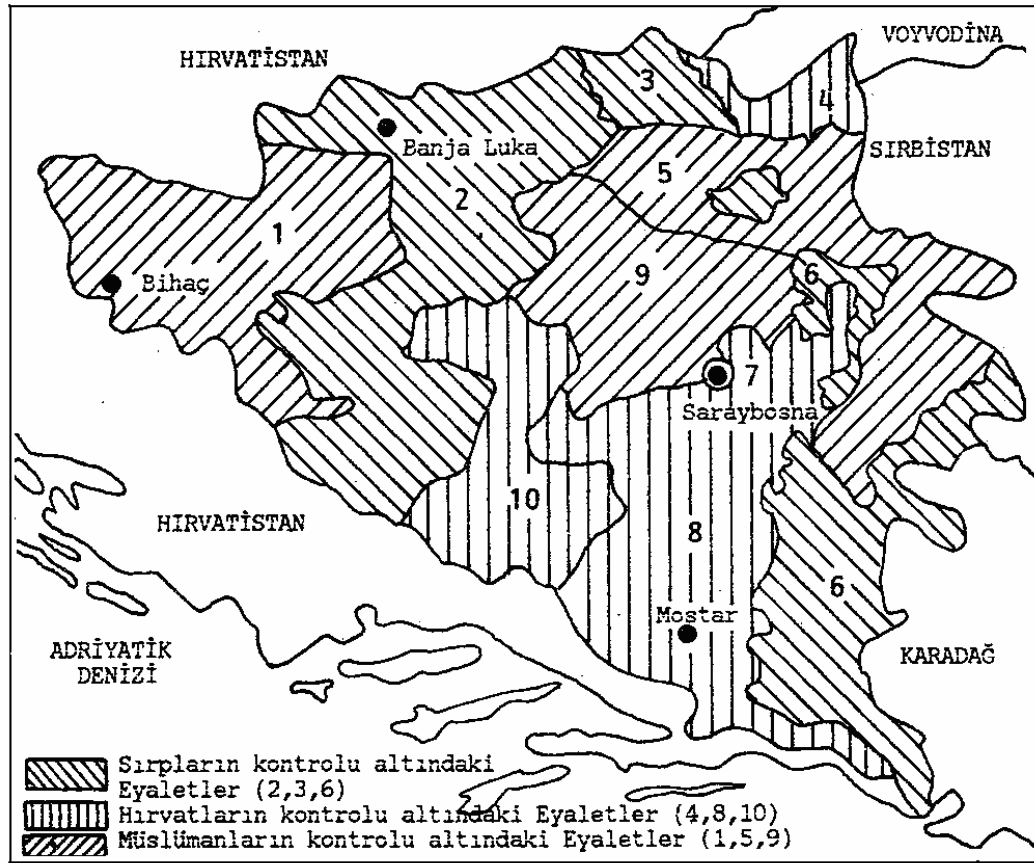
Harita 8. Savaşın Önce Bosna-Hersek'in Etnik Haritası*

(* Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.41.)

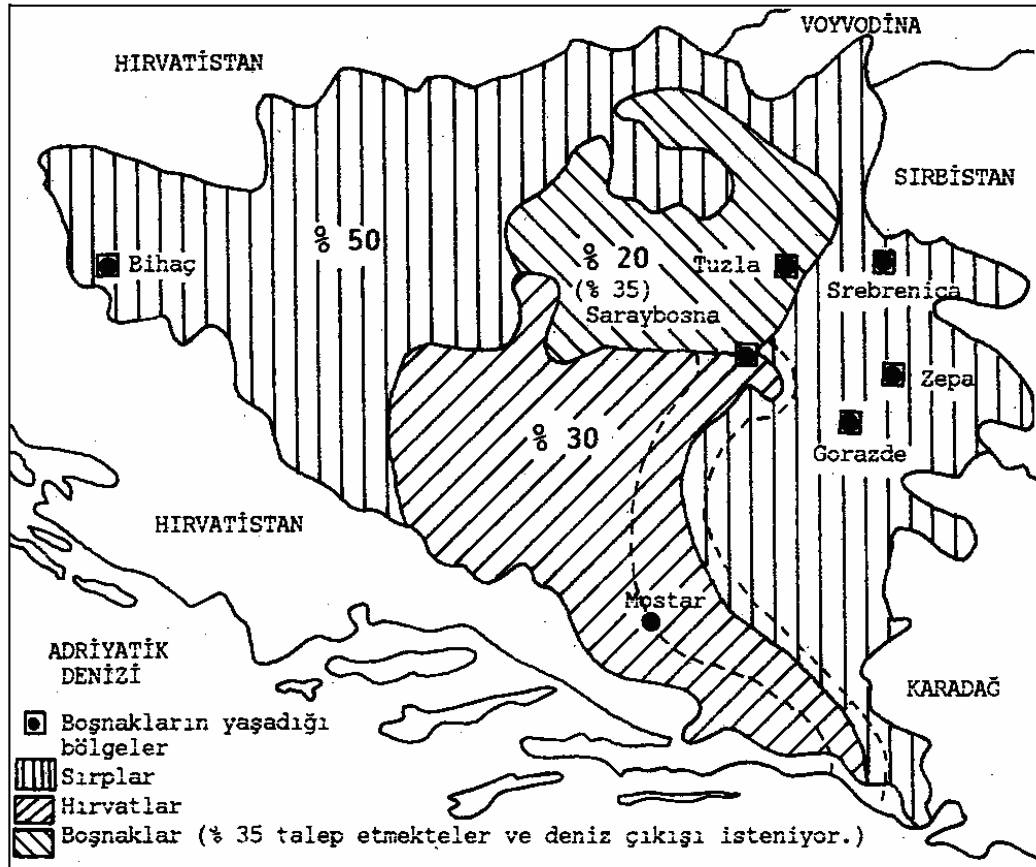
Harita 9. Vance-Owen Planı'na göre Bosna-Hersek*

(* Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.32)

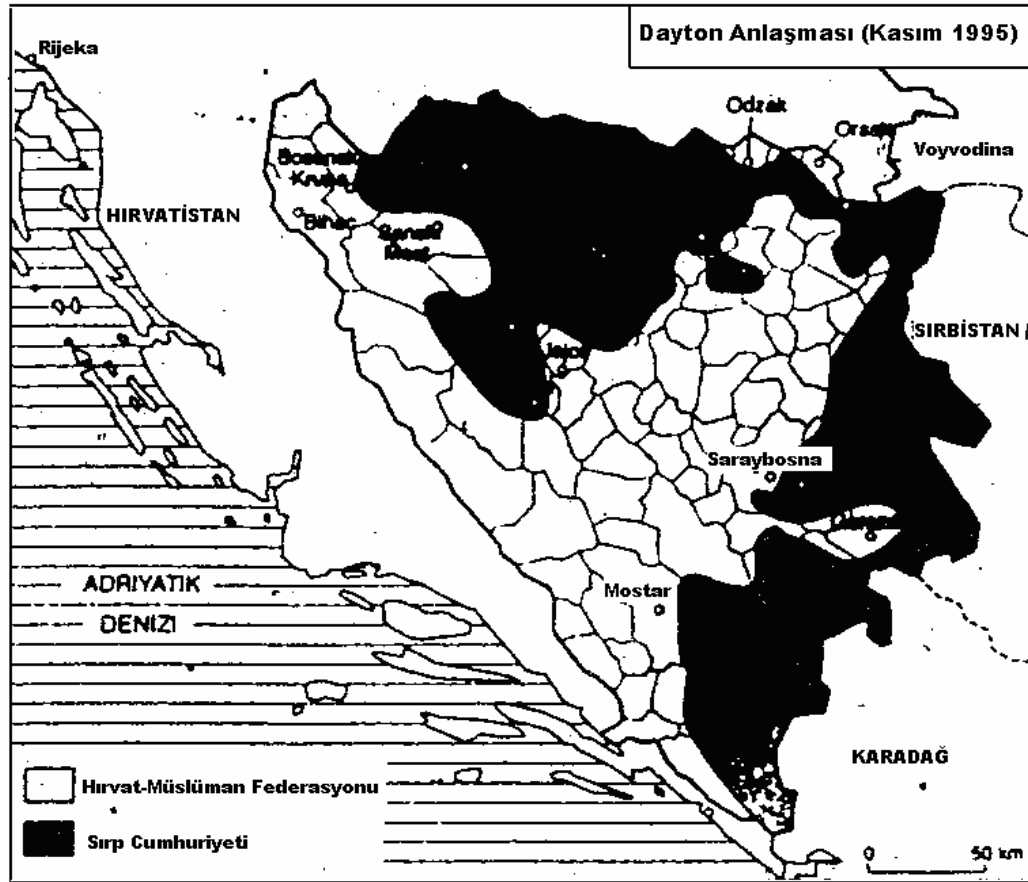
Harita 10. Üç Bölge Plan'a göre Bosna-Hersek*

(* Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.39.)

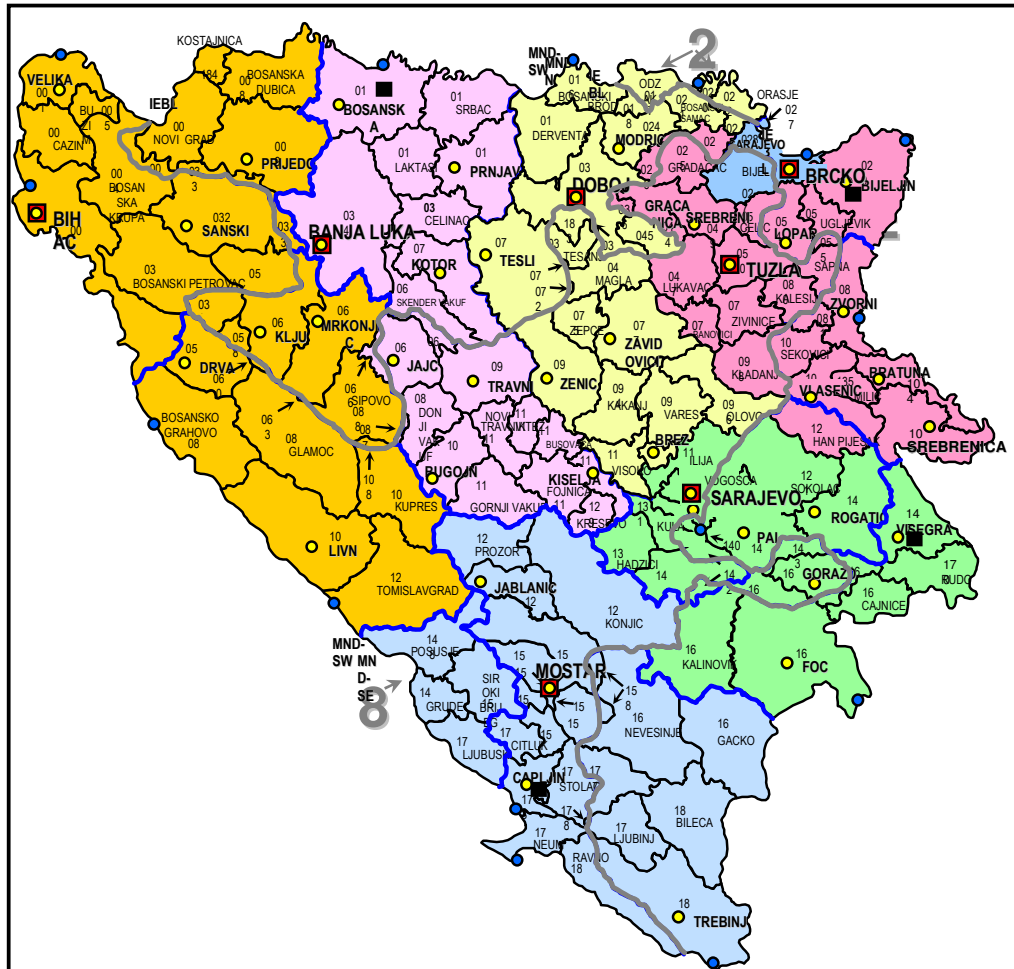
Harita 11. Dayton Barış Antlaşması'na göre Tarafalara Verilen Bölgeler*

(* TINDEMANS Leo, *Barışa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu* (Çev: Özden ARIKAN), Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s.81)

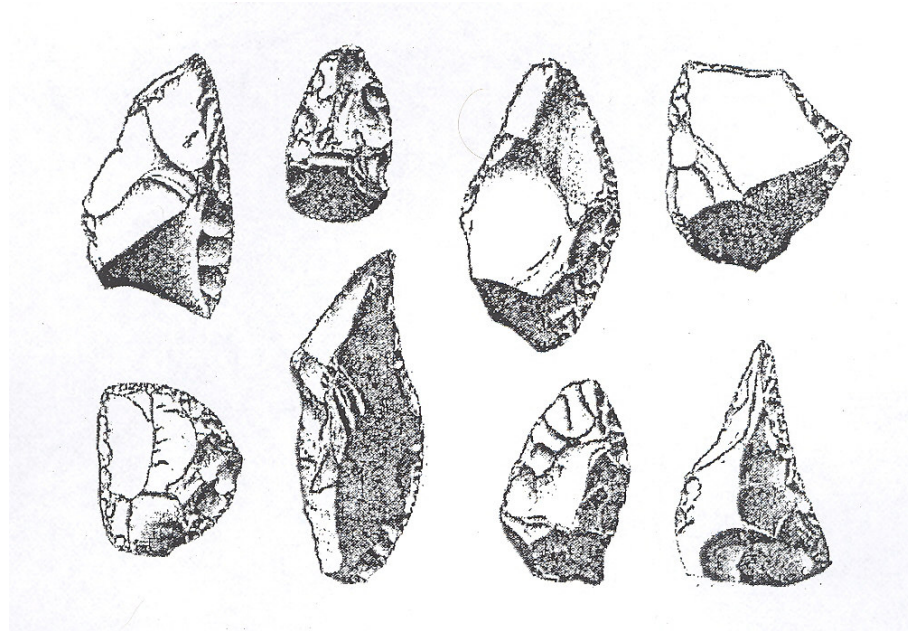
Harita 12. Bosna-Hersek'in Bugünkü Siyasi Haritası *

(* <http://www.eupm.org>.)

EK 2. Bosna-Hersek'te Taş Devrine ait Bulgular*

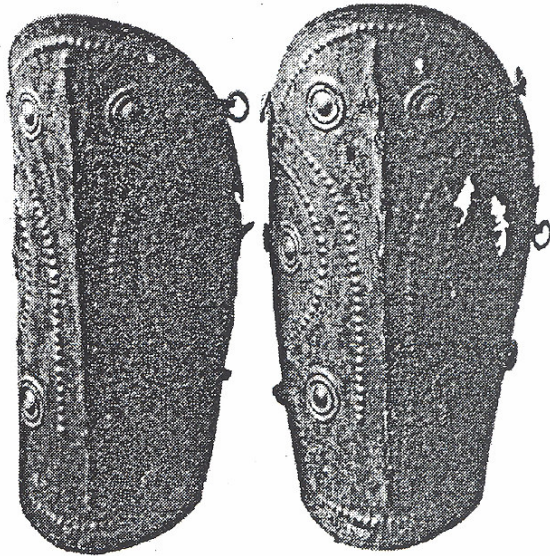
(* Enver İMAMOVIÇ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kultuni Center, Sarajevo, 1999, s.12)

EK 3. Bosna-Hersek'te Glasinac'taki Mozoleler*

(* Enver İMAMOVIÇ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kultuni Center, Sarajevo, 1999, s.18)

Pod pritiskom Kelta koji su pocetkom 4. stoljeca st. e. upali u Bosnu, odatle su se pomjerali i spustili se niz Neretvu na morsku obalu gdje su ojacali i stvorili mocno kraljevstvo (tzv. Ardijejska drzava). Tokom 4. i 3. stoljeca st. e. predstavljali su silu od koje su strepjeli svi okoIni narodi i plemena, pa i Grci.

Dio opreme ilirskog ratnika - oklopne navlake za noge (Glasinac kod Sarajeva, 8/7. stoljece st. e.)

Kada je Rim krenuo u osvajanje Istoka, sukobi s Ilirima su postali neizbježni. Vodeno je nekoliko ratova ali je pokoljenjima posebno ostao u sjećanju onaj koji je voden s legendarnom kraljicom Teutom koja je u to vrijeme bila na celu Ilira. Ona je pruzila zestok otpor (229. godine st.e.). Rimljani su postigli znatnije uspjehe u novom ratu koji je izbio deset godina kasnije (219. g. st. e.), a 167. godine st. e. konacno je nestalo Ilirskog Kraljevstva. Rimski historicari su zabilježili da je kod pobijedenih Ilira pronadeno toliko blaga da je to zaprepastilo i

EK 4. Bosna-Hersek'te Glasinac'taki Gravür*

(* Enver İMAMOVIÇ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kultuni Center, Sarajevo, 1999, s.26)

Prisustvo Rimljana na području danasnje Bosne i Hercegovine, koje je trajalo duže od pet stotina godina, imalo je dalekosežne kulturne i političke posljedice za zemlju i narod.

Udareni su temeljni civilizacijskim vrijednostima s kojima je ovdasnje stanovništvo živjelo dugo vremena i nakon sloma Rimskog Carstva.

Na antičkoj tradiciji i njenim vrijednostima izgrađene su kulturne i političke osnove srednjovjekovnog bosanskog društva.

Dugovjeko prisustvo Rimljana također se odrazilo na vojnu tradiciju ovdasnjeg stanovništva. Svjetska Rimaska Imperija je neprestano vodila ratove u kojima su i Dalmatinci generacijski učestvovali.

Održavanje ratničke tradicije, makar je to bilo i za interes stranog gospodara, bile je od velikog značaja za bosanskohercegovačke starosjedioca u događajima koji su uslijedili nakon raspada Rimskog Carstva. Zahvaljujući borbenoj spremnosti i ratnom iskustvu oni su krajem 6. i početkom 7. stoljeća n. e. uspjeli odbraniti svoju zemlju od slavenske najezde, koja je već bila preplavila Balkan. Tako je Bosna ušla u srednji vijek sa svojim starosjediocima i ilirskim stanovništvom koje je svoju srednjovjekovnu kulturu, državnost i vojnu moć temeljilo na tekovinama antičke tradicije.

Prizori iz ilirskog ustanka. U donjem redu prikazani ilirski zarobljenici (gravura na poludragom kamenu, 1. stoljeće n. e., Becki muzej)

EK 5. Bosna'nın Genişlemesi*

(* Enver İMAMOVIĆ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kulturi Center, Sarajevo, 1999, s.39-40)

Doba Velike Bosne

Srednjovjekovna Bosna je bila najjača u vrijeme Tvrtka I (1353 - 1391. godine). Da bi trajno otklonio Opri koja je neprestano prijetila od okolnih zemalja, I sam je po protunapad. Bosanska vojska je prvo krenula na Srbiju (gomje Podrinje i Polimlje) kreeći sve ispred sebe. Osvojene su oblasti sve do danasnjeg Prijepolja i blizine Sjenice, a u danasnjoj Cmoj Gori do Niksica i Kotora. U sastav bosanske drzave uslo je i Milesevo u kojem je bio grob sv. Save.

Pancima kosulja nekog bosanskog viteza

Nakon postignutih uspjeha na istoku Tvrtko je s vojskom posao na Hrvatsku, otkud je takoder u proslosti Bosni eesto prijetila opasnost. Nakon mnogih bojeva Bosna je zagospodarila eitavim primorjem od rijeke Cetine do rijeke Zrmanje povic Zadra. Oba1a do Cetine je odranije bila bosanska. U sastav bosanske drZave je usla i Dalmatinska Zagora te Kninska Krajina. Iza toga su se predali bogati samostalni dalmatinski gradovi Split, Trogir i Sibenik. Kruna tih uspjeha bilo je osvajanje otoka Braća, Hvara i Koreule.

EK 6. Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yi Fethi*

(* Enver İMAMOVIĆ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kulturi Center, Sarajevo, 1999, s.39-40)

Kad su Turci 1463. godine krenuli na Bosnu, nije je ko braniti.

Narod je bio ljut na svoga kralja i ostao je pasivnim tim sudbonosnim trenucima za njegovu zemlju. S druge strane sultanovoj vojsci bilo je mnogo izbjeglih Bosnjana koji su stavili na raspolaganje kako bi se uz njegovu pomoc vr;

zemlju i osvetili svome kralju. Tako je nestalo srednjovjekovne bosanske države.19

Sultan Mehmed II el Fatih - osvajac Bosne

EK 7. Sisak Savaši (1593)*

(* Enver İMAMOVIĆ, *Historija Bosanske Vojske*, Bosanski Kulturi Center, Sarajevo, 1999, s.71,72.)

Poraz pod Siskom

Bosanci su u brojnim bitkama koje su vodili za T1 Carstvo, uz velike i sjajne pobjede, imali i teskih poraza.

vee e stradanje dozivjeli su u boju pod Siskom 1593. godi Tadasnji bosanski namjesnik Hasan-pasa Predojevic (rodo okolice Sanskog Mosta, a po drugima iz Hercegovin(Bosancima je provalio u Hrvatsku i podsjedne Sisak. Osok!

uspjesima iz prethodne godine kada je odnio sjajnu pobje tim krajevima, nije sacekao pojacanje koje mu je bilo upu6 upustio se u boj s daleko brojnijim neprijateljem. Poraz je strasan. Poginulo je 7.000 Bosanaca. Medu njima je 1 Hasan-pasa, njegov brat Dzafer-beg, zatim hercegov namjesnik Mehmed-beg, zbornicki sandzabeg Memi-brojni drugi, evijet bosanskog plemstva. Od vojske koja brojala 10.000 ljudi spasilo ih se svega 3.000. Ovim Hrvati su se osvetili za poraz od prije stotinu godina u Krbavskom polju kad je u sukobu sa Bosancima izginuo c njihovog plemstva.

